

విషయసూచిక

కొండవీటి పొగమట్టులు—శత్రునాథ నరేంద్రనారాయణగారు	...	...	...	...	222-224
ఆంధ్రజాతీయకథావళి-చారిత్రక సామ్యములు—శ్రీమంత్రి	...	...	...	...	...
రామచంద్రరావుగారు	...	...	...	...	230-231
బాప్సంజేతము—జి. జామనగారు	...	...	...	...	231-232
హైందవలిపి—మారేమండ రామారావుగారు	...	...	...	...	232-233
పాతపాటలు—టి. కామేశ్వరరావు గారు	...	...	...	...	233-234
కవిత్వప్రణయిని—చలమయ్య, ప్రసాదరావుగారు	...	...	...	...	234-235
తిరుప్పావాయలు—సింథా దీక్షితులుగారు	...	...	...	...	235-236
మేలుకొలుపు—చెలుకుపల్లి శివరామయ్య గారు	...	...	...	...	236
నల్లిపాప—పూడిపెద్ది సంకటరమణయ్యగారు	...	...	...	...	236-237
భావిదృష్టి—శ్రీ. శ్రీనివాసరావు గారు	...	...	...	...	237
మేలుపులు—[సాధకుడు]	...	...	...	...	237-238
అజాతశత్రువు—కె. బి. కోటిలింగం దేవర గారు	...	...	...	...	238
పిల్వమారికము—గాడేపల్లి రామమూర్తిగారు	...	...	...	...	238-239
నరసృతిపూజనాడు—కొల్లూరు ధర్మారాయకవి గారు	...	...	...	...	239-240
గుడ్డిపిల్ల—అడవి బాపరాజుగారు	...	...	...	...	240-241
శాలివాహనసంక్రమణ—రాళ్లపల్లి అనంతకృష్ణశర్మగారు	...	...	...	...	241-242
చక్రవాళి—అల్లంపెట్టి అప్పయ్య గారు	...	...	...	...	242
పట్టకభటు—కూకూరక్క 'వైశాఖ'	...	...	...	...	242-243
చీనా రషియాలు వైషమ్యము-యద్ధనన్నా పోములు—జయంతి వెంకట	...	...	...	...	...
శ్రీరావు గారు	...	...	...	...	243-244
నారి—వడ్డది నీతారామాంజనేయులు గారు	...	...	...	...	244
హిందూదేశ ఆర్థికస్థితి—చావలి వెంకటహనుమంతరావు గారు	...	...	...	...	244-245
మందలింపు—దివాకర్ల వెంకటాచార్యగారు	...	...	...	...	245-246
ఔరంగజేబు-రాజప్రతినిధి—మొసలికంటి సంజీవరావు గారు	...	...	...	...	246-247
నిరాశాపరాగము—అల్లంరాజు రంగనాయకులుగారు	...	...	...	...	247
బంకిమ్ బాబు జీవితసంగ్రహము—యలమంచిలి శ్రీరాములు గారు	...	...	...	...	247-248
విమల—గరిగపాటి రామమూర్తి గారు	...	...	...	...	248
అశోకుడు పౌర్ణమి—ఇంద్రగంటి నాగేశ్వరశర్మగారు	...	...	...	...	248-249
అనురాగము—కొడలి ఆంజనేయులుగారు	...	...	...	...	249

సికందరియా విశ్వవిద్యాలయము—బి. యన్. శర్మగారు	...	...	225-253
లీలాసాగరము—తురగా వెంకటరామయ్యగారు	...	...	254
సాధు హీరానంద—(పండిత వాస్వానీ)—వెలువోలుసీతారామయ్యచౌదరిగారు	...	...	255-260
భావిగృహస్థు—రావు వెంకట శేషారావుగారు	...	...	261
మీనగడతఱకలు—పెమ్మెర భారతరాజగారి కవిదృష్టి—అవ్వారి వసువెంకటరామయ్యగారు	...	...	262-263
దూడ గోడు—నిడమర్తి ఈశ్వరప్ప గారు	...	...	264-265
వివోదశిల్పము. తాటియాకుల బుట్టలు—కొ. నరసింహాచారిగారు	...	...	266-267
వర్ణాశాలదృశ్యము—డి. యన్. శర్మగారు	...	...	268
నాటకకళ — దేవులపల్లి వెంకట లక్ష్మీనరసింహారావు, శ్రీ యల్. వి. వాయుడు, గవాయ గోవిందరాజులు వాయుడు గార్లు	...	...	269-270
దీపావళి(కుమారీజనక సంవాదము)—ముదురుబ నరసింహాచార్యులుగారు	...	...	271-272
అంతర్వాహిని—కొంపెల్లి జనార్దనరావు గారు	...	...	273
ఆంధ్రభృగదయము	...	...	274-275
సానుతాపప్రబోధము—నందూరి శివరావుగారు	...	...	276-277
భారతీయమహిళామండలి	...	...	278-279
కలగూరగంప—అర్జునాస్త్రిము, కాకి నక్కగోధలు, రాజ్యాంగ రింత్రము; టాల్ స్టాయి మరణము; స్ట్రోక్రపాకము; నీగ్రో వైభవము; వాణివిలాస సాగరము; మైసూరు; భారతీయ మహిళలకు స్వాతంత్ర్యము; విటవాలుగోపురములు; వాయువిమానదేగము; శ్రీ ఆత్మలాదాయులుగారి కిల్లుము; ప్రపంచ మహా యుద్ధ వ్యయము; హులికాసి నీటిపారంగము; కి. శి. చాగి గుప్తీ ప్రైవ్ మన్ గారు; స్వామి (పాము) దేశపరిచయము;	...	...	280-281
విమర్శనము	...	...	282-283
ఆంధ్రమహాసభలు, బెజవాడ—గ. 98; తీర్మానముల సంగ్రహము	...	...	284
సాధ్విచార విశేషములు	...	...	285-286

చిత్రములు

త్రివర్ణచిత్రములు—దసరాగీతలు; మధుమాధవీ.

సాధారణచిత్రములు—శ్రీ రంగనాథ దేవాలయ శిల్పచిత్రములు 3; జంబుకేశ్వరదేవాలయ శిల్పచిత్రములు 2; కృష్ణరాజసాగర చిత్రములు 2; వాణివిలాస సాగర చిత్రములు 4; కృష్ణలీల; శ్రీకృష్ణుడు; ఆకస్మికచ్ఛాయాచిత్రములు; కవితాసమితి ద్వితీయ వార్షికోత్సవము; ఆంధ్రమహాసభలు : అధ్యక్షులు మొదలగువారి చిత్రములు 2; ఇతర చిత్రములును.

స న రా గి ల క త్త

చిత్రకారుడు: శ్రీ సేతు వాణ్ణ యర్. కృష్ణయ్యగారు, శ్రీ బాలరాజీయ్యగారు, పంపరు.

చెన్న పట్టణము, నవంబరు ౧౯౨౯

సంపుటము ౬

శుక్ల సంవత్సరము శాస్త్రికమాసము

సంఖ్య ౧౧

కొండవీటి పొగమబ్బులు

విశ్వనాథ సత్యనారాయణ గారు

[1929 సం. అక్టోబరు, 1, 2, 3 తారీఖులలో మాహింజూకాకాలోపాధ్యాయులలో కొండవీటి, మణి కొండలు విద్యార్థులు, మా ప్రిన్సిపాలుగారిలో మా కొండవీటి కొండవీటి కాలక్షేపము చేసినది. కొండవీటి వారి పోపుమబ్బులు చూచుటకు సుందరములు. అందులో కొండవీటిమబ్బులు సుందరాతిసుందరములు.

కొండవీటి దుక్కిలేదని పుట్టిల్లు కుండిన యని కొండవీటి.

కొండవీటి తొలి గజపతులు, తరువాత రెడ్లు, తరువాత గజపతులు, తరువాత శ్రీకృష్ణరాయలవారు, మణి పై మహమ్మదీయుల చేరినది. ఎందఁకీలా కొండవీటి తెలుగు మహమ్మదీయుల రెడ్ల చే ఆవిరియి.

ఆవిరియి ద్వీపాంతరములో రత్నాలు, అగరు, కస్తూరి, బాబా మొదలయిన విద్యుద్రవ్యములు వర్తకము కాసిన మహాధని. అందు రెడ్లరాజ్యమునకు పెట్టుబడివారు.]

ద్రాక్షాధారాజ్య నిత్యవిహార భూమిమువలె కొండలుకలకలవ లేని
బురుజుకొమ్ముల వీడిపోలేని రెడ్లకీరిలివోలే బెనురాళ్ల వతుకులుచడి
రెడ్లకందా వెన్న రేగు వంటింటి పెన్సోగవోలే గుమ్మరులై ముందు సాగి
ద్రాక్షాధారాజ్య స్వతంత్రతారమవోలే కొండ లంటి యంటకుండ బోయి

శ్యామలీభవద్ధానఘాసాదవార్ధ - మొలయు వెల్లావుల కడంబములుగ నిలిచి
కొండకొమ్ములు లో చాచుకొన్న క్రొత్త - క్రొత్త పొగమబ్బు లలమె నీ కొండకొనల.

ఒకరెడ్డివభ తీర్చియున్న కొండకు వాలుకొనలతో ముత్యాల గొడుగు పట్టు
ఒకరెడ్డిమూర్తి పోలిక తీరియున్న కొండకు కోనగా కిరీటమ్ము పెట్టు
ఒక్కయంతఃపురవహుశ్రేయః జను బురుజున నన్న మేలిముసుగు తొడుగు
ఒకతెల్లుబంటు తీవికి ముద్రగొనియున్న బురుజుపజ్జ మహాసింహాలే వ్రేలు
ఈజగా పొగమబ్బులు రాజనేవ - మఱచిపోలేవు రసధునీ మహితమూర్తు
లేము లెక్కించుచుంటిమి యెన్ని నాళ్లు - చననో అని వందనేళ్లుగా చాచుకొంచు.

అవ్వదర్శాతిథేయారబ్ధములు రెడ్లభువి పంటకాలల పొగ లటంచు
అచట శ్రీనాథకావ్యశ్రోతలగు మాకు పఱచిన పందిళ్ల పఱపుంచు
కొండకొమ్ములు తీర్చికొని నిల్చియున్న యాంధ్రభటాళి వీరగంధాలటంచు
ఉత్సవాగత జన మ్మొరిగిపోఁ కొండకొమ్ములఁ దొంగి కను రెడ్లముగుదలనుచు
మున్నగుత్తల దూఱించుకొన్న చోట - నడుగుడుగునందు పాతంబులైన మాకు
నవ్వదవ్వదు తల రెడ్డివంత కొండ - కొనల మబ్బులు పొరపెట్టి విసరులాడు.

ఒకసారి వలిపమ్ము చికిలి ముత్యాల యంచులవోలిక నుపత్యకల చేరించు
ఒకసారి జఘనభాగోపరిస్తస్తచేల విధాన గిరి మొదళ్లఁ బడిపోవు
ఒకసారి గిరిలక్ష్మి మొకముపై మొగలి పువ్వు ప్లాచుకొన్నట్లు చెల్ల రేగు
ఒకసారి స్వేదబిందుకములు రత్యంతవేశాకుచావృతి విస్తరించు
చిఱుత పొగమబ్బు లీకొండసీమ పలుచఁ - బడి, విశేర్లమై, ధూతమై, తడిసి, రాచ
సిరి యుడిగిపోయినట్టి యాశిథిలదుర్గ - లక్ష్మి కొనఁగూర్చు వెట్టి యలంకృతులను.

అధిరూఢకుండినేశాత్మజమయిన న్యండవ గరుత్మన్మండితధ్వజమ్ము
గజపతిప్రాధోగికరిఘటాశుండా విహారాంబునిచయబిందూత్కరంబు
రెడ్లకీర్తి పతాక శ్రీనాథకవికావ్యదూతహంసానినాథుని గరుత్తు
అలకనవాపాత్రునంటి రాజున కృష్ణరాయ బాహుగజగ్రన్మహాగ్ని
ఒకటొకటి గాఁగ నృతి తెచ్చుచున్న నన్ని - చిఱుత లీ పొగమబ్బులు చిందులాడి
కొండవీటి ప్రాగోటపై కొమ్ములందు - నవ్యవర్షేందిరాధురంధరనిరూఢి.

నిప్పులుమాడ మన్నీ లుత్కలప్రాధపాత్రులు బురుజులపైన లేరు
ఈ లుల గ్రుమ్ము శౌర్యేందిరాపుమూర్తులైన రెడ్లకీటపైనలేరు

గుండెల కత్తుల గ్రమ్మ రాయలరాచయేనికగున్న లీపైన లేరు
అడుగడ్డవకుఁ బ్రాణ మాహుతిగొనఁగ ద్వాఘ్నేన రక్షకభటులైన లేరు
ఓసి పాగమబ్బులార! రంజోసి రండు - మీకు మా కిష్టమే యిష్ట మాఁకలేక
తిరుగవచ్చు రాజులు కొల్వ తీర్చుచోట - సరుగవచ్చు రాకన్నె లున్నట్టిచోట.
ఎంతనిర్భయముగా నీ పాగమబ్బులు శెట్టిలబురుజుపై చిమ్మిరేగు
ఏలెక్క లేనట్లు యీ పాగమబ్బులు మిరియాల తఖతుపై తఱిమిపోవు
ఇంతయడ్డంకి లే కీ పాగమబ్బులు తారా బురుజుమీఁద దాట్లువెట్టు
ఈ మాత్ర మాఁకలే కీ పాగమబ్బులు కేళిశుద్ధాంతపాథానిఁ జొచ్చు
పిచ్చిపాగమబ్బులార! కోపించిలేని - చెడ్డవారు సుమీ! మిమ్ము చించి రొమ్ము
తాచి చెండాడిపోదు రడ్డంకిరెడ్లు - లేలిహాసమ్ము లడ్డంకిలేని రెడ్లు.

ఇదుపుల విలిఖించిరేము నా ముక్తాక్షరములుగా దుర్గకుడ్యముల నొలసి
ఇదట స్రుంగులు పెట్టిరేము నా క్షత్తముక్తారేఖగా గిరి స్థలము మెఱసి
ఇట వితాన మమర్చిరేము నా మృదుమరుచ్చాలితమధ్యమై చదలఁ దీర్చి
ఇట కేళకులి పెట్టిరేము నా తుదల కీతలపువత్పరిమెందితములఁ గదలి
ప్రాతరనక్షిక్రమితయామ భానురోచి - రాసమాత్తధావళ్య మర్యాదమైన
లేత యీ పాగమబ్బు పురాతనంబు - త్రవ్వచున్నది రెడ్ల యాంధ్ర ప్రకృతి.

ఇవి రెడ్లరాజుల యెదలలో పూరించుకోరాని కోర్కెలు గుములుకట్టి
ఇవి తెల్లుబంటుల యిందఁగింజలై నాత్మలు వీడలే కరుగుదెంచి
ఇవియు శ్రీనాథుని యెట్టవగ్గడ కావ్యతకు రానిభావముల్ తరకగట్టి
అవచితివ్వయసెట్టి వివి రత్న రాశిగా మలఁచిప్రాణముల్ మగిడివచ్చి
కొండవీటిపాలాల్ వీడికోనులేక - ఆశబలమున మగుచుప్రేతాశ్మలవలె
సారిది నీగిరి కొమ్ములచుట్టువట్ల - నిట్టిపాగమబ్బులై భ్రమియించుఁగాక.

నాప్రాణములకును నీపాగమబ్బుల కేమిసంబంధమో యేనుగూడ
పాగమబ్బునై కొండచిగురుకోసలపైన బురుజులపైన కొమ్ములకువైన
వ్రాలిపోనో మధ్య ప్రిలిపోనో నేల రాలిపోనో గాలి తేలిపోనో
నాయూహ చక్రసుందరచరిత్రమణమై యీ పాగమబ్బులనేవరించె
ఎన్నిపాగమబ్బు లెఱిఁగిలే నేను మున్ను - తూర్పుకనుమలు విడుచు నిట్టూర్పులట్టి
విచటి యీ పాగమబ్బులే యెడఁదలోని - లలితము మదియగీతి నేలా వెల్లార్పు!

ఆంధ్ర జాతీయ కథావళి - చారిత్రక సాదృశ్యములు

టేకుమల్ల రామచంద్ర రావుగారు, యమ్. ఏ., వి. యల్.

ప్రపంచమునందలి ప్రతిజాతికిని, ప్రతి మానవసం

ఘమునకును కొన్ని శారీరకలక్షణములు, స్వభావములు మున్నగునవి ప్రత్యేకముగ నుండును. వారిని చూచుటతోడనే వీరు చీనానాగు, వీరు జపానువారు, వీరు ఆరబులు, వీరు మార్వాడీలు, వారు ఆంగ్లేయులు, వారు జర్మనులు అని మనము తెలిసికొనుచున్నాము. ఈ లక్షణములనుబట్టి మంగోలులు, ట్యూటులు, సిగ్గోలు అను భేదములను గుర్తింపఁగలగుచున్నాము. ఇవిగాక వారివారి భావలనుబట్టియు, అందలి పదముల మైత్రిని బట్టియు జాతులను, జాతుల బాంధవ్యమును నిర్ధారించఁ గలగుచున్నాము. ఈనిర్ధారణకు జాతీయ కథావళులు గూడ మిక్కిలి ముఖ్యములగు సూక్తాధారములుగ నున్నవి. కాని యాభివ్యక్తిమై పరిశ్రమగాని పరిశోధన గాని జరుపఁబడుటలేదు. శీక జాతీయందలి జాతీయ కథావళియొక్క లక్షణములలోఁ గొన్ని వేటాంకజాతీయందలి జాతీయకథావళియొక్క లక్షణములతో మైత్రి గలిగియున్నట్లు మనకు నోచుచున్నది. ఆ రెండుజాతుల కుమఁగల పరస్పర బాంధవ్యము కొంతమాత్రము వ్యక్తికృత మగును. ఈకారణముచే నీపరిశోధన చాల ముఖ్యమైనది.

జాతీయకథాస్వరూపము

జాతీయకథ లనఁగా నెట్టిది? అనుప్రశ్నకు రెండు ముక్కలతోఁ బ్రత్యుత్తరమిచ్చుట కష్టము. ఇప్పుడు మనభాషలో వ్రాయఁబడుచున్న పుస్తకములలోని కథాభాగములు, ప్రబంధములందలి కథలు, పత్రికలలోను, పుస్తక రూపమునను ప్రచురితములగుచున్న కథికలు—ఇవి జాతీయకథలు కావు. తెనాలి రామలింగని గూర్చిన కథలు, శ్రీనాథుఁడు, పోతన్న, లిక్కన మున్నగుకథలు అనుగూర్చిన కథలు, కాలిదాసు, విక్రమార్కుఁడు మున్న

గు పురాతనపురుషుల కథలు—ఇవి జాతీయ కథలు. ఈ జాతీయ కథావళిలో నింక ననేకరకముల కథలు గలవు. అందుఁ గొన్నిటిరూపము, స్వభావము, సాదృశ్యము నుండులగునవి క్రింద విశేషిక్రమములగును. జాతీయ కథా స్వరూప నిరూపణ మొకింత గ్రహించుటకు పై యుదాహరణములు చాలును. జాతీయ కథలను, జాతీయకథలు కానివానిని పై యుదాహరణములను బట్టి కొన్ని భేదములను మనము గుర్తించఁగలగుచున్నాము. ఇందు మొదటిది ప్రాచీనత; రెండవది పర్యవ్యాప్తకర్తవ్యము. ముఖ్యములగు నీరెండు లక్షణములు లేనిదో నేకగ్రంథము జాతీయ కథ కాజాలదు. ఆంధ్రదేశమునందలి యనేక గృహములలో తెనాలి రామలింగని కథలు, విక్రమార్కుని కథలు మొదలైనవి వ్యాప్తములై యున్నవిగాదా? తెరతరముల నుండియు నీకథలు చెప్పుకొనఁబడుచున్నవి గదా? కావున ప్రాచీనతయు, పర్యవ్యాప్తకర్తవ్యమును జాతీయ కథావళికి ముగ్ధులక్షణములు.

‘జాతీయకథావళి’ అను పదమునకుఁ గల యర్థమును రెండు తెలుఁగులుగ మనము విభజింపవచ్చును. ఇందు పై నుదాహరణములైన జాతీయకథ లొక్క తెలుఁగు. దీని కంటె నతిప్రాచీనము లగు కథ లనేకములు గలవు. ఈ రెండవ తెలుఁగు కథలలో ననేకములు మనప్రాచ్యులను గూర్చినవి. అవి జాతులయొక్కయు, వర్ణములయొక్కయు, వర్ణవిభాగములయొక్కయు, గ్రామాది దేవతలయొక్కయు కథలై యున్నవి. మిటికొన్ని హాస్యరస ప్రధానములు. కొన్ని సాహసక్రియలు, తీర్తులు, అద్భుతములు మున్నగువానితోఁ గూడినవై యున్నవి. ఈరెండు తెలుఁగులలోను మనము పేర్కొనఁబడిన పరిప్రాచీనము లని యెల్లరు తెలుఁగుదురు. ఈకథ రిచ్ఛటికిని ఆంధ్రదేశమునందలి యనేకగృహములలో చెప్పుకొనఁబడుచున్నవి.

శిశుకాలపు పాఠశాలకాలములందును, కారకరాశ్రులందరి మనోహర చంద్రికాబహులందును ముద్రపలి నాయన మ్మలం మనుమలను, మనుమరాండ్రను దగ్గఱఁ నొర్పించఁ జెప్పికోవి యిట్టి కథ చెప్పిటికో, (తాము తను వాయ దమ్మల యొద్ద తమచిన్న నాయన చిన్న జాతీయకథావళిని) కోయాళ పఠించుచుందురు.

జాతీయ కథాసాహిత్యము

ఇప్పు డిప్పుడు సాహిత్యకవిత్వల పరిణామముకొన్న వారు సాహిత్యకథలను చదివి మనజాతీయ కథలను చూడఁజూడఁజూడఁచి పాఠశాలములందును గలదు. ఈ సాహిత్యకవి కథావళిని చదువుటయన మనకథావళిని సాహిత్యరేఖలలో విశ్రుతమైన జాతీయకథావళిని గల భేదసాహిత్యములను గ్రహించి జాతీయసాహిత్యమున మన కొక కొంతభాగమును నొర్పి ప్రయత్నించుట చేయవలయున్నది, తేర్చుకొన్నచానిది తన మనయొ గమనము చెప్పి చాచిచూడమన భాషావేము, ఆంధ్ర జాతీయము చేయు మాచముల గమనముచును జేసిరి. ఈ వ్యాస పురావంతరమునైన కొందఱు ప్రాచీనపరిశోధ నయందు మనకుగల అభిరుచిని వారే మార్చినవైన మాత్రమున వ్యాసమొకరింక రని యానించుచున్నాను.

ఇప్పుడు, మనప్రాచీన జాతీయకథలను, ఇతర భాషలయందలి ప్రాచీనజాతీయకథలను చాలవ్యత్యా సము యందుట సహజము. కాని సాహిత్యము లందుట మాత్ర మంత సహజము గాదు. ఇంతేగాక మనకును ఆర పలకునుగాని, మనకును కర్ణాటకులకునుగాని జాతీయకథా సాహిత్యము కొంతము కందుట సహజము. ఈభాషలు గాక యే తెలంగాళిజాతీయకథలతోనో, హిందీజాతీయ కథలతోనో మన ప్రాచీనజాతీయకథలకు సాహిత్యము గవలదుట ఆంత సహజము గాదు. తుదను దేర్చింపఁ జెసిన యీ సాహిత్యములు గొన్ని యొప్పునో వాయా భాషలు మాటాడుచారిత్రాని మనభాషయలకును దగ్గుల సంబంధ మన్నది, జాతీయకథాసాహిత్యములనుపై వా ధార మందగలంకములకు మనకు గట్టిగ చెప్పుచున్నాను. ఇట్లే బ్రాహ్మణ జాతీయకథలకును ఆంధ్రజాతీయకథల

కును సాహిత్యకవియొకఁడు మొదలగుగలందునో, నితర విధ ముల జాతీయసాహిత్యకవియొకఁడు మొదలగు పరిశోధకుల శీ మవపరిశోధనయు లేకాలరే యగును. ఈ సైవాశ్రయము లనుఁ బట్టి జాతీయకథావళిపై విశ్వాచానితైనచే యాధారపడుట సారపాటవియు, వచ్చిరకముల సాహిత్య క్త్యములవ్యవహరములవియు పాఠకులు గుర్తించియుండుదురు. ఈ క్రింది వ్యాసభాగమున ఆంధ్రజాతీయకథావళిని చంగజాతీయకథావళిని గల కొన్ని ముఖ్య సాహిత్య క్త్యములను చూచి, ఈ రెండు జాతీయముల పరస్పరప్రాప్త్య లను జాతీయకథావళియందెట్లు ప్రతిబింబితమైనవో చూడ యత్నించెదము. ఈ సాహిత్యములు చారిత్రకము లనుటగంటె నిధికముగ్గ నే జేసియు నవ సాహించును, ఈ సాహిత్యములందు కొన్ని పాఠకుల కద్యురములగ గవలవకమాదన. దీనిని బాగుగ్గగ వాలోచించినచో విస్తృతమున కొక విధ యునునకు విచారమునను, పరిశోధ కులను రాగలగుదురని నేను విశ్వసించెదము.

తెలంగాళి జాతీయకథలలో కొన్ని కథలు యాన వ్యాసరచితమునకును సంబంధించిన కథాభాగమును మార్చించుచున్నది; ఈసంబంధమున ఆంధ్రజాతీయకథ లతో సాహిత్యములందు సంభవమేకదా? యాచక్ర సంపదకథాభాగములతో సాహిత్యములు గలవియుఁ గలవు. ప్రపంచమున మాతృవినిధి యొకటినిలో వారంభమై కొంతము కొనేదిగముగ తెలిగవనియు, దీనికి తేకకాల భేదములు వ్యతిరేకముగ ప్రవర్తించలేదనియు విదములే యొప్పుకొనఁబడిన విషయము. దీనికి సై సాహిత్య మొక యుదాహరణము. కాని, ఇట్టి యాచక్రసంపదసాహిత్యము ఏదేకథ జాతీయకథలందైనను బహుస్వల్పముగనే యుం దును. ఒక యుదాహరణము తీసికొందము. 'కలియం బాళి' పర్వత ప్రాంతరేకము వీగ్రలమలోలిన యొకజాతి వారికి వివాహసౌవము. ఆ పర్వత శిఖరము మేఘమాలి కా వృక్షమై యాచక్రమై యుండును. ఆ పర్వతశిఖరములందు సాట్టి సాట్టి దేవత యందవని ఆ జాతివారి అభిప్రాయము. దీనినినూర్చి యొక జాతీయకథ కలదు.

ఈసాట్టి సాట్టి దేవతలు పరిశవకారపరాణులు. వారియ్యల కందైన పోయి యేరైన పడినచో వారి వా

దేవతలు సుత్యుక్తిగావించి పంపుచుండును. కాని, వారి కెంత చిన్న మాట యన్నను సరే మిక్కిలి కోపించును. అందులో తమ పొట్టితనము నెవ్వరైన యాక్షేపించుచో వానిపై కారములు మిరియములు మూరుదురనుటకు సందేహములేదు. ఒకనాఁ డొకచీదవాఁడు ప్రపంచమునందలి తన దుర్మర వారీద్రులను నమధినింపఁజాలక కిరిమంజురో పర్యవశిర నివాసులను పొట్టిపొట్టిదేవతలను దర్శింపఁజేగెను. ఆదేవతలందఱును అచ్చట అటపాటలలో ప్రార్థు పుచ్చుచుండిరి. అప్పుటి కేగిన మానవుఁడు వారి కర్త విధములగు నమస్కారములను గావించి తా నచ్చటకేగిన కారణమును వారి కెఱుకపఱచెను. వారును సంతసించి ఆచీదవానికి పసుపుల నవేకముల నొసంగి యింటికి పంపి వేసిరి. ఇది చూచి మఱియొకఁడు తానుగూడ లాభము తెచ్చుకొందమని కిరిమంజురో పర్యవశిరహాము గావించెను. అప్పుట ముందుకదనే పొట్టిదేవత లాటపాటల ప్రార్థు పుచ్చుచుండుట వాతఁడు చూచెను. వారు పిల్లలు గాఁజోలు నమకొని “అబ్బాయిలా, మీ ఆహ్లాదావా ఇంటి కెప్పుడు వస్తారు?” అని ప్రశ్నించెను. తమను చిన్న పిల్లలనుగా భావించిన ఆ మానవునిపై వారి కెక్కిదలేని కోపమువచ్చి పోసాముని వాని వాడేవరలు తలమివేసిరి.

ఇట్టికథ భారతదేశపు కథలలో మన మెన్నఁడు వివరము. కావున జాతీయకథలను యావద్విశేషము నోడను పాద్యుక్తమునందుట అరుదు. భారతదేశమునందైనను అన్ని భావలకు నొకేరకపు జాతీయకథలు లేవు. కాని కొన్ని పాద్యుక్తములు మాత్రము గలవు. కొన్ని కథలలో నన్ను పాత్రముల ప్రాణ మెక్కడనో వాఁగియుండును. పంక జాతీయకథలలో నిది విరివిగ కనఁబడుచున్నది. ఒక తెంగలీకథలో రాజకుమారుని ప్రాణ మొక పోరమునం దున్నట్లు వ్రాయఁబడెను. రాజకుమారుని క్రమపు లది ధరించుచో రాజకుమారుఁడు చనిపోవును. మేడనుండి తీసినచో నాతఁడు బ్రదుకును, మఱి యొకకథలో కొందఱు రాక్షసుల ప్రాణము కొలనిలో పలి పెట్టెయందలి రెండీగులలో నున్నట్లువదించఁబడెను. ఆ ఈగుల పెద్దనుకొట్టు క్రిందవదలించ వానినిబట్టి చని

నచో నా రాక్షసులు చనిపోదురు. ఆంధ్రదేశపు జాతీయ కథలలో నిట్టి వివేకములు మన మెల్లరమను వినియున్నాము. ఇంకొక వింత యేమనఁగా ఈజుట్టుదేశమునఁగూడ నిదే యభిప్రాయమును వెల్లడించు జాతీయకథలు గలవు. ప్రపంచమునందలి జాతీయకథ లన్నింటిలోను నిష్కమున్న వానిలో ప్రప్రథమమైన జాతీయకథ ఈజుట్టుదేశపు కథ. ఆకథలో ‘వాదా’ అనుకొకరి ప్రాణము లేవదామిప్పుడు ములో నున్నట్లు వర్ణింపబడి. ఆ కథకుమును కొట్టి వేయఁగా నాతఁడు చనిపోయెను.

ఒకరాజకుమార్తె యొకరాజకుమారుని గాంధర్వ విధానము ప్రకారము పెరించును. మఱియొక రాజకుమారుఁ డా రాజకుమారిని బలవంతముగ తీసికొనిపోవును. ఆ రాజకుమారి రెండవ యాతని పరించుట కిష్టపడక అటు కలలో, ఒకసంవత్సరమొ నెత్తమున్నదని చెప్పును. ఆ రెండవరాజు దీని కంగీకరించును. ఇంతలో పరిమితిగడుగుఁ జోపుచుండఁగా పెట్టో మొదటిరాజకుమారుఁడును నీరాజు కుమారియుఁ గలిసికొందురు. ఇట్టి కథ లాంధ్రభాష యందును, పంక భాషయ నును మాత్రమే గాక, కదితరములకు కొన్ని భారతీయ భాషలయందును జాతీయకథలుగ వాడఁబడుచున్నవి.

పం గాంధ్ర జాతీయ కథావధులు

పంగాంధ్రభాషల జాతీయకథావిషయమున, పై పాద్యుక్తము అన్నిటికంటె దీని పరస్పర ప్రోద్బలమును వ్యక్తీకరించు నమృతపాద్యుక్తములు కొన్ని గోచరించుచున్నవి. ఈ క్రింది తెంగలీకథను తీసికొందము.

అనఁగ నవఁగ నొకరాజు. ఆ రాజునకు సంతానము లేకపోవుటచేత చాల విచారపడి కుడకు మిక్కిలి పొవర్యుచున్నది యొక చీదవారి యువతిని వివాహమాడెను. కాని రాజు పెద్దభార్యల కిది సరిపడలేదు. ఇంతలో వామె గర్భవతి యగుటచే రాజుగారి పెద్ద భార్యలకు విచార మధికమయ్యెను. రాజుగా రూరలేని సమయములో నామెకు నొప్పులురాఁగా వామె కన్నులకు గంఠలు గట్టి పెద్దభార్య లామె నొకనోటికి తీసికొని పోయిరి. మంక్రతావిది వాగు నోడుచేసికొనిరి. కథకారి

భార్య ప్రసవప్రకార మిట్లే కాణోలు నని వారు చెప్పినది చేయుచుండెను. పాప మాగర్భిణి వారు నిచ్చెనమోయ కప్పు మనిరి; దిగుమనిరి; మఱి నిచ్చెనమోయ కప్పు మనిరి. ఇట్లు జరిగిన రెరవార భుజ్జిన కనలును చంపుచుని మంత్రసాని కాజ్ఞాపించి, రాయి భుజ్జినమని బాలింతరానిని చూపిరి. రాజాగారి రాయిపుట్టుక సంగతి విని నిర్విణ్ణుడయ్యెను. ఆ రెరవార కనలెల్లలైన అన్న చెల్లెండ్రు రక్షితులై యుండగా, అన్న రాక్షసులను చంపి యొకరా కుమార్తెను వివాహమై తండ్రిని కలసికొని రా జయ్యెను.

ఈ కథను దనివినవారికి వెంటనే మన యాంధ్ర దేశమునందు పర్యత వ్యాపించినదియు, కడుంగడు ప్రాచీనమైనదియు నగు నొక జాతీయకథ జ్ఞప్తికి రాక మానదు. ఈ కథను మన పెద్దలు తరతరములనుండియు నీశ్రీందివిధముగఁ జెప్పుచున్నారు.

అనఁగనఁగ ఒకరాజు. ఆయనకు భార్య లేకుండు. సంతానమేమియు లేకపోవుటచే రాజాగారు చాల విచారాక్రాంతులై యుండిరి. ఇట్లుండగా కడపారి భార్య గర్భము దాల్చెను. దీనిమోద, వంశకు మునుపే గొప్ప శత్రువుతోమన్న భంకుల కుమారుతోడుతిన పెక్కువయ్యెను. ప్రసవసమయము సమీపించెను. అప్పుడు రాజాగారు వేలుకుతోవులు తిట్టించెను. ఆ సమయములో మంత్రసానిని తోడుచేసికొని ఆగ్గయసన కులును గలిసి గర్భచరికన్నులకు గంధంకట్టి తిరిగెట మన్న కంది చేతిలోవికీ తీసికొనిపోయిరి. అప్పుట వామె యొడివించి విచ్చి రాక్షు పోసి యొకనిచ్చెనమోది కాగర్భిణి పెక్కిండును దింపమగ 'ఎక్కాదిగ ఏడుసార్లు' చేసిరి. ప్రసవ మిట్లే కాణోలు ననుకొని యామె యారకొనెను. ఆమె యొకబాలుని ప్రసవించఁగా తిరుపు నొకకంచెలో

బారవైచి సనకులేడుగురు రాజధనమును చేరిరి. కడ పారి భార్యకు రాక్షుత్పత్తివను వివాహవార్త వికడితను వ్యాపించెను. కొన్ని యేండ్లు గడచిపోయెను. ఆ పిమ్మట నొకబాలుడు దిచ్చుము పెక్కుకొనుచు రాజాగారి యింటికి వచ్చి యాశ్రించిప్రకారము పోయెను—

* అనఁగనఁగనగనగరాజు

ఆరాజు లేడుగురు పెక్కిలూ

కడపారి పెక్కిం మామమ్మ

కందీరలో కన్నాదీ

ఉలవాచేలో ఉల్లోసీ

పత్తిలేలో పాలోసీ

పాటిమోద గడ్డొచ్చి

వన్న పెంచింది

భంకి భీమం చేసి.

అప్పు డీ బాలునికథ తెలిసి రాజాగారు వానికి యోవరాజ్య పట్టాభిషేకము గావించిరి. పై ఆఱుగురు భార్యలను తీసిందిరి.

దీనికంటె నింకను వర్తమృతమును పోలికయొక్కటి శంకాంధ్ర జాతీయ కథావళిలయందుఁ గానవచ్చుచున్నది. వెంగాలీలు దిన్న పిల్లలకు జాతీయకథలు చెప్పు వప్పును ప్రతి జాతీయకథ ముగియుటతోడనే దానికొక కొక చిన్నకథను తిగిలించుట వాచుకర్తయొన్నది. ఏకథ చెప్పినను సరే, యాచిన్నకథ దానిచివర చెప్పవలె కద ప్రాచీన ముగిసినట్లు తెక్కకారు. ఈ ముగింపుకథ అంగభాషలోనికి లాగిరిహరి డి గారిచే పదివర్తన మువర్తనబడినది.* దాని వాంఛమును నీశ్రీంది విధ రించెదను.

* ఈపాట అంధ్రుల ప్రాచీనకాలపు పద్యములందలి ప్రాచీనమైన వానిలో నింకను మనకు మిగిలియున్న వానిలోవిదనియు, పురాతనాంధ్ర భంకొవిధి కిది పరిపాత్రయన్నదనియు నూ తండ్రిగారగు లేకుమళ్ల రాజ గోపాలరావుగారు సిద్ధాంతీకరించినదియున్నారు.

* Thus my story endeth.
The Natiya thorn withereth.
Why, O Natiya, thorn dost wither
Why does the cow on me browse?

Why, O cow, dost thou browse?
Why does thy neat herd not tend me?
Why, O neat herd, dost not tend the cow?
Why does thy daughter-in-law not give me

ఈలాగు కథ ముగిసినది

‘వారితో’ ముల్లు వాడిపోయినది

‘వారితో’ ముల్లు, ఎందుకు వాడిపోయినావు?

నీ ఆవు నన్నెందుకు మేయవలెను?

ఆవు, ఎందుకు మేసినావు?

నీ గొల్లవాడు నన్నెందుకు కాయలేదు?

గొల్లవాడా, ఆవు ఎందుకు కాయలేదు?

దీనివలన నా కందుకు అన్నము పెట్టలేదు?

కోడలా, ఎందుకు అమ్మము పెట్టలేదు?

నా పిల్లవాడు ఎందుకు ఏడుచునెను?

పిల్లవాడా, ఎందుకు ఏడుచునెను?

నీవు నన్నెందుకు కుట్టినది?

నీమా, ఎందుకు కుట్టినావు?

మాట, మాట, మాట!

ఆంధ్రభాషలో ఈ పై కథ కొన్ని మార్పులతో మన్నది. కాని ప్రతికథ తుదకు తోడవలె వస్తుకథగా మనము దీనిని వాడుటలేదు. దీనినే యొక స్వతంత్ర కథగా మనము మనభాషలో వాడుచున్నాము. ఈ కథ కుష్మంత ప్రఖ్యాతియు, సర్వవ్యాపకత్వమును మనభాష లోననిం కేకథమను లేవు. నూటికి లొంగుదితోమ్మిదిమంది వంతు ప్రతియాంధ్ర వాలుడును, వారీయు మొట్ట మొదట చేర్చుకొను కథ ఇదియే. ఈ కథ యెవరియిష్ట ముకచ్చివట్టు నాకు చెప్పుటకు వీలులేదు. అందుపయుక్త ముఖన పదములును, పద్ధతియు పోకసంప్రదాయము ననుసరించియున్నవి. ఈ పద్ధతిని విూరుటకు కలనుపడకు గావున ఈ పద్ధతిప్రకారమే ఆయాంధ్ర కథ సీక్రింప వ్రాయుచున్నాను.

అనగా అనగా పికరాణ.

ఆరాణ కేడుగురు కొడుకులు.

ఏడుగురుకొడుకులూ మేకల్లారు.

ఏడుచేపలు తీసుకొచ్చారు.

ఏడుచేపలూ ఎండేకారు.

అందులో ఒకచేప ఎంకిందికాదు.

చేపా, చేపా, ఎందుకెండావుకావే?

గడ్డి దుబ్బి అడ్డంపచ్చింది.

గడ్డిదుబ్బి, గడ్డిదుబ్బి, ఎందుకు అడ్డం పచ్చావే?

ఆవు మేసిందికాదు.

ఆవా, ఆవా, ఎందుకు మేశావుకావే?

గొల్లవాడు మేపాడుకాదు.

గొల్లవాడా, గొల్లవాడా, ఎందుకు మేపావు కావురా?

అమ్మ గడ్డి పోసిందికాదు.

అమ్మా, అమ్మా, గంకిఎందుకు పోశావుకావే?

పిల్ల ఏడుచూసింది.

పిల్లా, పిల్లా, ఎందు కేడుక్తున్నావే?

నీవు కుట్టింది.

నీమా, నీమా, ఎందుకు కుట్టావే?

నాబంగారు పుట్టలో వేలుపెకిలే నేను కుట్టమా?

తెంగాలీభాషలో తోడకథగమన్న కథమను, ఆంధ్రమున స్వతంత్రకథగమన్న యాకథమను గల పోలి కను పోలుకు లేల్లదును కులభముగ గ్రహించియుండును గావున దీనిపై విస్తరింప బూనుకొనను.

ఆంధ్ర తెంగాలీ భాషలందరి వారీయకథలకు ముఖ్యము పోలిక గలదని మనకు గనబడు చున్నది. ఆంధ్రులవలెనే తెంగాలీలును కథాంతమున ముగింపుగ పోక నియమిత పదశాలము నుపయోగించు చున్నారు. తెంగాలీలో పైకథయే యూనియమిత పద శాలము. ఇట్లే ఆంధ్రభాషలో ప్రతికథాంతమునను మనము

కథ కంచి కేక్లింది,

మనం ఇంటి కొచ్చాం.

అను నియమిత పదశాలమును చేర్చుచున్నాము. ఇది లేకుండ మనము కథను చేసిని ముగించుటలేదు. ఈవిధ.

Why, O daughter-in-law, not give rice?

Why does my child cry?

Why, O child, dost thou cry?

Why does the ant bite me?

Why, O ant, dost thou bite?

Koot, Koot, Koot.

యమన నితర భావనవారిని ఆంధ్రులకు చాలాభేదము గలదు. ఒక్క తెంగాళిభాషలోను, మన భాషలోను భవ్య నిం కేభాషయందును కథాంతమున నిట్లాక నియమిత పదజాల మునయోగించబడుట లేదు.

ఈ వ్యాసమునందు మొదితములైన పోలికలను బట్టి ఆంధ్రవాతీయకథానికిని తెంగాళీయకథానికిని ఏదో దగ్గలమట్టిలేక మున్నట్లు మనవ గోచరించును. ఈ విషయమై పరిశోధన చేయవలయున్నది. ఇంతటితో వాదక యితర భాషలతో మనభాష కిందును మనః గల పోలికలను నిర్ణయింపవలసిన పరిశోధనలం బయలుదేరవలెను.

ఆంధ్రవాతీయకథానికయినచో తెంగాళీయకథానికయినచో భాషాభేదమున కొంత భిన్నించియుంటిని. ఆ పిమ్మట ప్రపంధమునందలి యే ముఖ్యాంశము లందలి వాతీయ కథలతోడి సాదృశ్యమును కొలచిన మాచితిని, అది ముట్టు ఆంధ్రవాతీయకథానికిని ఇతర భారతీయ భాషలందలి వాతీయకథానికీని, (మొక్కముగ తెంగాళీ వాతీయ కథానికీ) గల సాదృశ్యమునుసూచి ప్రాసీదిని. ఆ పిమ్మట వన్నిటికంటె తెక్కువ విలువగల వంశాంధ్ర వాతీయ కథా సాదృశ్యమును వాదనావేదనలకు పాటుపడగలవలసిందిని, పాటలలో కొంచులైన నీవిషయమన పరిశోధనవలె దురికొల్పగలనునో వాయావ్యాపము వాతీయే బహుళాకరింపఁగలిగినది వా యభిప్రాయము.

బాష్పసందేశము

జి. జామల గారు

అలోకింపు మొకరి భాగమునూరా! నిను పెద్దమ్మచే
గాలింపంబడి, మమ్ముచే మలయు సంక్రమిణి దూరక నిరా
శాలంబులున, నీ మహాన్నర మధాసాధంబు క్రీడికలం
దాలుం బిడ్డలు బిచ్చమెత్త నిరతం బల్లాడు మానుష్యముక.

నీపోదర్శనలు వాకు కారమయ సందేహింతునో పీరి స్వ
చ్ఛాసామగ్రి గణించి, వత్సరసహస్రంబు ల్పానెగ, దీని కీ
సే, సాక్ష్యంబున, కారణంబ విపుడమీ మించిపోలేదు, ఆ
శ్వాసంపంగదవయ్య భారతతనూరా! ప్రాతచుట్టంబులక.

కుడుము నొసంగి బండు వదులొండు రిమాయకు లిప్పడైన నీ
మడులును మాన్యము ల్పసిదీమాకున లిమ్మన రింటనుండు పెం
పుడు పవరంబులట్టుల మముక గణియించినఁ జాలునందు నీ
యడుగుల నంటి దీవముగ నంజలిఁ బట్టెరి ధర్మభిక్షకై.

అనుగ్రహదమ్ములు దిక్కుమాలి, పుర బాహ్యుతో గౌరవాన, పా
చ్చిన సౌభాగ్యమువల్లమందిర న్నమానీనురదవై, హాయిగా

కనుమూతం దగవా? పరాశుపతి, యాగక మేలకొనినా! భరా
జులయ్యిరియో, తమ్ముగ్గులకు వేద్యానిక లభించెడిగ.

అవంతులు నీ పరాశుపతి విద్యావీర్యుని తెలివా
నీవా: దల్లికె తల్లిదండ్రులతో నేతెయదున్నాను, నీ
నో నిశ్చయిత వైవభావగ, పంతులంబునకే తమ్ము
నేని నిర్మలము స్వార్థలోలుడవునుమీ! భారతవంశనా!

ఎన్నో పంథలయేండ్లు చాలివదిగాజే? రికు నీ స్వార్థపుం
లన్న గంభీర: గట్టి నేతులడి నీ స్వాంతయు పాపానియో!
"అన్నా! స్వార్థమే ముఖంబునా" యనుచు నే: దర్శించుచున్నార నీ
తెన్న న్నన్నును: గారవాగ్రహిగా నూహించ: గోపించునే!

కరుణాచితులు భారతయు: వని దీర్ఘవ్యావముల్ వ్రాసి, నీ
కార: వైరి: తెన్నునూని యనుండుంట్టుముల్ విను, ను
న్యండావ్యయి పహింపనో: కనుకంపం బాప వానిగ, నీ
తనకాపాగము చేయివ్విడి, నితాంత వ్యాయతాదృష్టిగ.

కావల్యంబున పంటరానికేముక భుజించవా? యీ నిరా
భారవ్యక్తుల కేమగుండు వివరాదా నీకు? పాశ్చాత్యుల
"మారావ్యం విడుదలం గోరుకొనుచున్నా విట్టి నీ కిత్తురా?
ప్రారంభంబున నిన్ను దివ్యకొనుచున్నా! కోర్కె సిద్ధించెడిగ.

కరమింపా రెను నీవిధాని! కిరణంబులు గామించవా?
వరదేవంబులు పూర్వమీయము నీ స్వార్థమీయమేక పా
వర విద్యుత మెడిసి మూతలించుక వర్ణకముల్, నీయకోం
బరముక వచ్చుట గొట్టుచున్న విక విచ్చుకోలు నే తొట్టముల్.

మా ముత్యాలవారిమండి విను నవ్వారాని, నీకోవలై
మా మేవంగల రక్తవిధువుల పంపిగ నయర్పించినా,
మేమో! నీదు మేవంబులో పెరుగులే నీదున్న "భాగ్యం వ
న్నా! మా కష్టము గట్టుకొన్నా" ననుచున్నా రేమి వాడుకైనా.

శ్రీ రంగనాథ దేవాలయ శిల్పచిత్రములు

ఈ మూడు చిత్రములు శ్రీ రంగనాథస్వామి దేవాలయమునందలి స్తంభములపై గల మూడవ శిల్పసంకలనము. శ్రీ రంగమూ.

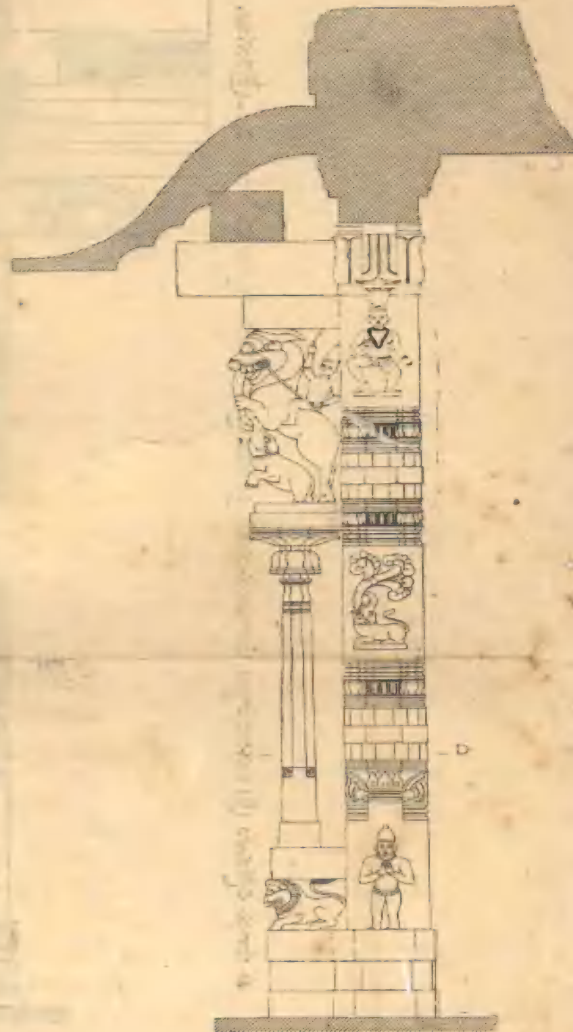
యజ్ఞ ప్రభుత్వ యంత్రాంగం
 శ్రీ రంగనాథ దేవాలయ శిల్పచిత్రములు

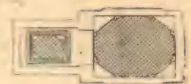
PLAN AT A B

చిత్రము ౧.

PLAN AT C D

చిత్రము ౩.

మనదేశమునందలి ప్రాచీనకావ్యము లన్నియు బ్రాహ్మి, శ్రోష్ఠీ యను రెండుదీప్తలలో వ్రాయబడి యున్నవి. బ్రాహ్మిలో యొకమకుండి మనీషి ప్రసభు, శ్రోష్ఠీ బడిమండి యొకమకుడు వ్రాయబడియున్నవి. శ్రోష్ఠీ లిపి వర్ణమోత్రప్రాంతములలో మాత్రమే ప్రబలియుండి శ్రీ. శ్రీ. క. వ. శతౌత్తమువారి కంటికిం తెను. బ్రాహ్మిలోని వర్ణమోత్రప్రాంతమున, దేశమున మం తిను సూర్య వ్యాప్తికెంతివడి. కానియందేమీ హిందూ, సింహళ, బెరార్, బర్మాదేశములీప్తలున్నవి. ఈ బ్రాహ్మిలోని శబ్దాస్త్రాస్త్రాలచే నెఱిగిపెట్టుతును, తిర్వర ములను వ్రాయుటకై నిర్మించబడినది. ఈ వ్యాసమున బ్రాహ్మిలోనియే హైందవలిపి అనిగదించబడి, కల్యాణి వినకయు, ముప్పరమును అచ్చింపబడును.

ప్రాచీనహైందవలిపి బ్రహ్మకుండి యున్నది. ఇదియు, వయ్యది బహుప్రాచీనమున బాణియ నిర్మాణ మునియు తెల్లరు పెంచుచున్నాడు. దీనిలో మొదటి అక్షరప్రాణము వాకదబ్బులి, మునుపంహితి, బృహస్పతి వాత్రికము, హిందూట్టాని ప్రాణిని, పునవాయంక మౌత్రియో, వజ్రావణా మాత్రియో, మున్నగువానిలో గాంచును. ఎడమకుండి మనీషి ప్రసభు వ్రాయబడు హైందవలిపి బ్రహ్మినిర్మితమనునంగరి వైవాదేశీయుల శాస్త్రగ్రంథమున ఫహావహికోమను సూర్య గంతు. అలికవి పురమోసూర వీ కంకరిని అలవరయచు వారిని బ్రాహ్మియని పేర్కొనుచున్నది. తెహాణి మనియొక గాఢు తెచ్చుచున్నాడు. ఒకప్పుడు హిందువులు తమ తేజవరిధానమును ముదిరకు పిచ్చులు వరి వైదిక ముగ వ్యాపమహామండి తిరిగి చలపాదింపబడెడిట. వారి

మండి యీ వృత్తాంతము కరియగారంభమున—అనగా శ్రీ. భా. 3000 వ. బహియుంచవలెనని తెలియు చున్నది. బ్రాహ్మి, శ్రోష్ఠీయనగాక వ్రాదియను రివ్యంగిరము భట్టిప్రాణు వ్రావములందలి యవశేష పాత్రలనుండి ప్రళయమున మనకు తెలియబట్టునది. పాణి శ్యావ ప్రంబాములు పున్నురపాదులును వైయాకరముల సూత్రియు, వారిచే నిర్మించబడిన పున్నురపాదులునలిపి భేషమును సూత్రియు తమ గ్రంథములలో తెల్పు యున్నాడు. యవనావీయను మనీయొకరిని పాణిని యందును, యవనారియానును పేరిట వైదికగ్రంథములందు గాంచును. కావనపరికోసము, హిందూలిపి యొక్క ప్రాచీనము రెండు తెచ్చు విశ్వావములను, అనుష్ఠివలించుచున్నది. గూర వంశపుతమున పేరిత ప్రాంతములందు శ్రీ. భా. క. వ. శతౌత్తమువారి వ్రావ గల యొక యవశేషపాత్ర గల్గింపబడియె. మూడముగ రక్షకరాక్షసమున భట్టిచే యొక అశేయో కావము బయటికి తీయబడినది. మండితులు వారిని శ్రీ. భా. ౫ వ. శతౌత్తమువారికి మునున్నాడు. దీనిమండి హిందూ గాఢముండియు ప్రాచీనకావ్యములనుండియు శ్రీ. భా. ౫, క. శతౌత్తములవారికి శేఖరానిధాన విగడియలును తెలిసియుండేవని పుట్టవినుచున్నది.

వైదికాధము

వైదిగ్రంథములు ఒక లిపి భేషమును తెంపు చున్నవి. వృష్టివాద ముగ్రంథమునో బ్రాహ్మిలోనిని సూత్రి యియులు చెప్పబడినది. ఆ లిపిలో ౫౧ అక్షర ములు లేదు. ఖ, ఘ, ఙ, ట, ఠ అను నక్షరములు లేక కగ అక్షరములే యుండినవి. అలికవి ప్రసభు

1. S. B. E.—23, 58 ff.
2. Ibid—23, 304.
3. Siyuki—I. 11.
4. Dated B. C. 300.
5. W. I. S.—16, 280, 399.

6. B. O. R. I. 59.
7. Bib. Ind.
8. India I. 171.
9. W. I. S.—16. 281.

లింగ్గ పాణిని కాశ్యపమునకి పనుకాచీయుడివియు, వా నిర్వయను సంపదంకమునకు పనుకాచీకునియొ సందులే పాణిని (శ్రీ. పూ. ౪ వ శతాబ్దియగ్గమున నుండెననియు నభిప్రాయపడుచున్నాడు. ఈ వాచిమంబయొ కథాపరి త్యాగమునందలి లింగకథనై వాధారపడియుండుటచే నభిప్రాయపడును. ఇతరాధారములతో పాణిని కాలవిద్య యను పేయవచ్చును. పాణినికాలమునకు ప్రాశస్త్యభావ పుట్టియుండలేదు. ప్రాశస్త్యకల్పమున కసంస్కృతియుల భావములయే యాచిని యగ్రము. అచిని గ్రంథములలో పెప్పటకు బద్ధుని ప్రకటయించెను. మహాభారత యుద్ధ మున, శతకృద్వియులను గూర్చియు చెప్పుచు వాచిని వాసుదేవ, అగ్రమున యను రెండు మరయులను పేర్కొను చున్నాడు. దీనివలన పాణిని బద్ధునికి ప్రాశస్త్యభావ నియు మహాభారతయుద్ధమునకు ననువాచినియొయొక రినియుచున్నది. భారతయుద్ధమునకును, పాణినిని నకు ననుండుకాలము భారతయొగ్గులు నైపుములుగ బరిగణించబడి, యశేతులే వారాధింపబడుటకు దిగివారి దీర్ఘమున మండెననియు. అటులనే పాణినిని, బద్ధునిని వశముగల యందరము ప్రాశస్త్యభావ యుద్ధునినికామా ద్యగణించుటకు దిగివారి నుండి నుండెననియు. భారత యుద్ధములకు మహాత్మ (శ్రీ. పూ. ౧౩౦౦౦ సంవత్సరము. బద్ధునిగొఱును (శ్రీ. పూ. ౪౮౦౦). ఆవగా పాణిని (శ్రీ. పూ. ౧౩౦౦౦). శతాబ్దముల మధ్యమునకి యుండె వలెను. గావ వాచిను (శ్రీ. పూ. ౧౩ శతాబ్దమునకి, నిర్వీర్యముగ ౧౦ వ శతాబ్దమునకు ప్రాశస్త్యమునకి యుండె వని చెప్పవలెను.

ప్రాప్యగవాప్యయము

ఇంద్రియగోళ కేదములందును వాచికి సంబంధించిన వాక్యములనునందునుగూడ లేకవదిగయ్యులను నిదర్శనము లనేకములు గలవు. ఋగ్వేదాంతగోష్ఠినియను వాచిత్వ భక్తియొగ్రము కేదకామున లేకవ వది వ్యాప్తమునందె వటుల రెండువులున్నది. వచ్చెను, లిఖితప్రములు

ఋగ్వేదము పాశ్యముని యనునందును, ప్రాచీనతరమున వొక పూలమును చూపుచున్నాడు.20 వైదికవాగ్దయ మున "అగ్ర, పటల, కాద్ధ, గ్రంథ" మున్ను లినివ్యా తిములకు పదములు గాంచుననుచున్నది. వైదికయుగ మునందలి యగ్రమున నమను వాగ్దత ప్రవృత్తమున వాచిత్వము, క్లిష్టములకు వాగ్దత పరివర్తనములు, గర్భ రచనము, కేదములములయొక్క సంగ్రహము, మూర్తి కరణపరిగణనాదులను, కేదాంగములందలి వైయోకరణ మంద్రోక కోకపరికోధము—దీనివలననే కేదకాలమున వొకవిధమున లినియుండెనని విశేషముననుచున్నది. పురా నేతివోకావాగ్దయలందును, ప్రవృత్తినివిరమును ప్రతి బింబింపజేయు వాటకాదులయందును, వైదికయులగు భిక్షుకా ప్రాదులందును, కల్పియలగు నీరివాట్యకామాచి కాప్రములందునుగూడ లినినిగూర్చియు పుస్తకముల నూర్చియు పెక్కుతావుల గాంచునను.21 కేదవాగ్దయ మున లినినిగూర్చి చెప్పుననుచును అగ్రపరిజ్ఞానము, సంఖ్యాజ్ఞానము నను రెండు కిర్దికల క్రింద విధింపబ వచ్చును.

ఆకాలమున సంఖ్యాజ్ఞికము రెండియుండె వని యాక్రింది నిదర్శనములయందె రెలియుచున్నది. ఋగ్వేద మున ఆయురమును (౧౦౦౦౦) సంఖ్యయు, దుష్టికము యను గూడ గలవు.22 యశువేదమునందలి వాచిపనేయ సంహిత యాక్రింది సంఖ్యాజ్ఞికము నియుచున్నది.

	౧
	౧౦
	౧౦౦
	౧౦౦౦
అయవ	౧౦౦౦౦
నియవ	౧౦౦౦౦౦
ప్రముత	౧౦౦౦౦౦౦
అగ్నిప	౧౦౦౦౦౦౦౦
వ్యర్ముద	౧౦౦౦౦౦౦౦౦
విముద్ర	౧౦౦౦౦౦౦౦౦౦
మగ్ధ్య ప్ర	౧౦౦౦౦౦౦౦౦౦౦
అంబ	౧౦౦౦౦౦౦౦౦౦౦౦
పరాశక్తి	౧౦౦౦౦౦౦౦౦౦౦౦౦

20. XVI—x.14-15.

21. St. Petersburg Dictionary J. Dahalman—Das Mahabharata 188 ff—S. B.

E. XXV India Documents—Hemadri—Danakanda Ch.7,p.544—Kamasutra I—3. 22. R. V. IV—32, 18, Ibid VIII—32. 18.

తైత్తిరీయసంహిత, కాగళసంహితగూడ విట్టి సంఖ్యాసంఘటనలు యిచ్చుచున్నవి. పంచదండీ, బ్రాహ్మణ మన నీలకొండ విధమున సంకలనమునూడ గలదు. బావి ప్రతిపంఖ్యయు పైదావికి ద్విగుణీకృతముగ నుండును. అట్టి పంఖ్యలు ౧౩ నుండి ౩౯౩, ౫౧౬ చుట్టును గలవు. కేంద్రభక్తబ్రాహ్మణమన నొకటియే మీశ్రీంకి విధముగ విధి నుండుననియును.

౧ దీనము = ౧౦౫ ముహూర్తములు

౧ మూలభూతములు = ౧౦౫ స్వరములు

౧ శ్రీమదులు = ౧౫ ఎకరాలు

८५० = ८५०

செவ்வாய் 17

అంశమునకును నంతా తగిన అంశమును సూచించును.

卷之十

$$\frac{1}{2} = \frac{1}{2}$$

100-25-4

— 10 —

$$\frac{1}{5V} = \frac{1}{10}$$

వేదములలో వక్షగవర్తిత్వమునుగూర్చి చెప్పు-
తావుల నెందు, బాహులనెందు "వీధి" * వీధి" యను
పదములకు "శీమలు" యని యర్థమును చెప్పుచున్నాడు.
శీలంబుననే శేఖరులు తిరుగుచు వక్షగవర్తిత్వమునందులచే
పాశీలం వక్షగములందు సమంజసముగ నుండెను. అక్షర
ములనుగూర్చి బృహదారణ్యక, ఛాందోగ్యోపనిషత్తుల
యందును, ఇతరతత్త్వచాప్యబ్రాహ్మసూత్రములందును,
బుద్ధివర్తిత్వమున చెప్పు తామును గూడ చెప్పబడి యు
న్నది.23 దీనినుండి వేదకాలమున కీ రిద్భాగముగలదని
తెలియుచున్నది. వేదములు శ్రీ. బ్రా. గతంగి వాటికి
వక్షగవర్తిత్వమును పండితులందఱును సమర్థించుచున్నాడు.

పాణిని! పూర్వము లిది

పాణిని ప్రశ్నయిగాని నీదేవునివని దక్షిణమున
జాన ముండియును తెలియించుచు ది. ఆశీర్వాదమున కొ

కానుకయును నీరకు శ్రీరామని అంబరీషుడు నమ్మి
తెలిసి నామమంతయు చూచి కానుకలగునీ పై రామకామక్షర
ముల జూపించెనని శ్రీకృష్ణకామాయాముని చెప్పుచున్నది. 24
పాదానికి పూర్వము కాకటాయన, కాకటాయనంబు నది
మంది వ్యాకరణము లుండి యుండునని. లేఖనపాఠము
లేక. యెండువేదానికై నను, వ్యాకరణాదికాస్త్ర
నిర్మాణమును, కాస్త్రమునకే ప్రథమము మత్తధియను, ప్రా
మాణిక మింకను ప్రాచీనము జూపుచున్నది. ఓంకారము
జన్మించి యదు పక్షరములసంధియొగములంద గల్గినది. వాని
లో "అ" యనునది అవ్యయమునను, "ఇ" ననునదికి, "ఊ"
నిర్మియించి పాంశీకక నిర్మాణము. నీలమంది ఓంకా
రము కర్పించునదికలమునకే అనునోర్పిర్తియు,
కర్పిర్తియునునుండునదికలంబు తెలియచున్నది. ప్రాచీన
జ్యోతిషమున కానరాదుకాని అంశావ్యయమును గలదు.
అంశావ్యయమున కృత్రికా నక్షత్రమునకు సంబంధించి
కలగించెను లంబులనే వాడెను ప్ర. పూ.
34-౧౫. కేతావ్యముల వాటియందు, వంశావర
వాకాయమునకే పుట్టిమిదియు, కృత్రిక కేర్పిర్తియు, పక్ష
జ్ఞానముగూడకలమునకు పక్షిర్పిర్తియందునదియు తెలియు
చున్నది. కాన ప్ర. పూ. ౧౫౦ కేతావ్యము వాటికే రి
యారేకమున పాదావ్యయమును జూపెనని తెలియును.
తెలిసి మోచునదికల కేర్పిర్తియును, అక్షరము
కేర్పిర్తియు, నియమము, పాద్యము, సంధియున్నగునది మో
చునది తెల్పుచున్నది. 25 వాటిని అక్షరముల కిది
మహావ్యయమున తెల్పుచున్నది. మహావ్యయకరణ
కాలమున, వ్యాకరణ, తాత్పర్యమునకే స్వరీకముగ రి
పగల ప్రాతకామి కావలెననియెనదియు, మంబు గలదు
యొనది కేర్పిర్తియందును వోక గాన గలదు. నీలమంది
మహావ్యయము మహావ్యయమునకే ప్రాచీనమున
యొనెనదియు, వజ్రమున అంశావ్యయమునకు తా
తెలియని మోక్ష పక్షియందును తెలియచును. పూ
యధ్యము ప్ర. పూ. ౧౫౧ సంస్కరమున అక్షరము
గలది కేర్పిర్తియును పాదావ్యయము వాటికే నుండు రి
క్తావ్యయము సంస్కరణ, నింబులవాని యొక్కయె

23. R. V. IV—164. 24.

24. Sundarakanda, 36-ii.

25. Taitt Up I—ii.

దేవుడు. కాన దీక్షాపాతర లిపి మహారు. శ్రీ. పూ. గడింగు
వాటికి యద్యువమంబెదవి దెప్పవచ్చును. ఈ లిపియే
పాణినీయనిబంధనలకు ఏర్పడు బ్రాహ్మీ యన బరగెను.

బ్రాహ్మీకి పూర్వపులిపి

బ్రాహ్మీలిపియొక్క సంస్కృతగో నియమిర్యయ్య
మునుండి, యాలిపి కొంతకాలము ప్రాకృతకర్తరిలో
నుండి యుండెనని తెలియుచున్నది. అట్టి యాచంస్కృతి
బ్రాహ్మీలిపియే తరవాతగి యని పిలువబడుచుండెను.

అర్జునుడు వందేకేమువద వచ్చునప్పుడు చారి లిపి
ప్రథమమున చిత్రరూపమునతో, తేక శంకెచదు మాత్రా
రూపమునతో యుండెను. ఏర్పడు చిప్పలునే యక్షర
నియమము జరిగెను. అనగా వార్యలు మధ్యాహ్నములో
నుండివకాలమువ వక్షరోత్పత్తి కారెను. అటులు గాని
యెఱుగు మధ్య అకియానుండి విడబడి వైవా, అప్పిరి
యాదిదేశములకినెడ యార్యవాసులు వైవా, అప్పిరి
యాదిభాషలనుగూడ హిందూఅర్జునులెనే యక్షర
బద్ధములుగ వేసి యుందురు. అటులుగాక నేటికిని వైవా
మొదలుగ దేశములభాషలు మాత్రాబద్ధములుగ నేయు
న్నది. అర్జున దేశమువకు మహారు శ్రీ. పూ. కడింగు
సంస్కృతములకు పూర్వము వచ్చియుండెను. కాన
శ్రీ. పూ. గడి—గడి. కత్తాములలో సంస్కృతము,
బ్రాహ్మీలిప్యర్థము ననుటకు పూర్వ మీదేకేమువందలి
లిపి చిత్రరూపమునతో, మాత్రామూపమునతో యుండె
నని తెప్పరవచ్చును.

బ్రాహ్మీలిపి - ఉత్పత్తి

బ్రాహ్మీలిపియొక్క యుత్పత్తినిగూర్చి యనేప
లనేకాభిప్రాయముల నిర్మియున్నాడు. పిబర్, థోర్
లింగ్స్- పండితు లిహోకానములే భారతీయలిపి
పరిక్షావమున కార్యునిదర్శనము లనుచున్నాడు బ్రిష్టన్
గా రకోకునికానములలో లిపి యుండలిపి భవముచు

న్నాడు. ఆల్ ఫ్రెడ్, యాలర్, పికార్ అనువందీకులు
యిలిపి వసునందుచున్నాడు.²⁵ హైందవలిపి దేశీయ
మనునది యంగ్లకవారము దీనిని బాస్సెర్ ప్రతిపాదించెను.
ఎద్యర్లుకానయోగారు వక్షిగదేశమువందలి వ్రాదిద
వాకులలో నిది యద్యువించెననుచున్నాడు.²⁶ అర్జున
నిరుగిన్నింగ్లకర్మిగారి యభిప్రాయము ననుసరించి యిది
యాచచిత్రములనుండి పుట్టివది.²⁷ దానవపండితు దయ్యది
ప్రత్యేగనిక్కాగా మనుచున్నాడు. సర్ విలియం జోన్సు
గారు మద లిపి పెమిటికొ కానులనుండి వచ్చిన ననుచు
న్నాడు. డీ కీ, లెయిల్ అను పరిశోధకులు వక్షిగ
అరేబియాలోని వక్షిగ పెమిటికొ వాకులలిపియే హైంద
వలిపి మాన్యిగయనియు, పిబర్, బూహెల్ అనువా
రు తరఅరేబియాలోని ఫిరోషియనులనుండి బ్రాహ్మీ
లిపి పుట్టివదియని వారించుచున్నాడు. పెండ్రిము
మీద వీ కవివలెవాచము సర్వవత్కుకముగ వక్షిగించ
బడుచున్నది. గాని యీ యభిప్రాయము సరియైనది గా
దని డి. ఆర్. థండార్కర్, రాయ్బహుమార్ విష్ణు
సుయాప్ మున్నగువారు తలంచుచున్నాడు.²⁸ విదేశీయ
వాదము మహాపాదించువాడు కేయ లిపి సామ్యమువై
వాభారవనుచున్నాడు. ఏకాలమున వీ యుచరణము
లేయబడెను. భారతీయులను, ఫిరోషియనులకు వేదిక
మున సంబంధముండి యుండె ననుప్రశ్నిలకు వారు
సమాధానము నొసంగజాలకున్నాడు.

దేశీయవారులు బ్రాహ్మీలిపి రత్నావ్యయము
చిత్రలిపిమండి వచ్చినవని చెప్పచున్నాడు. విష్ణుస్వహు
గారు చహీగుకముగ విదేశీయవాదమున శంకించి
యన్నాడు. వి. ఇ. డికోగ్ అను వాయవ ఫిరోషియను
లిపి తఱఱ్ఱదేశపు చిత్రలిపిమండివచ్చినవనియు, డీ కీ, గా
రయ్యది యప్పిరియను దేశలిపి సంభవమనియు తెంచు
చున్నాడు. కేమాక్షరరూపసామ్యమునే యాధారము
యిహిది బ్రాహ్మీలిపి ఫిరోషియను లిలిభరమను బూహె

25. A Isaac Taylor—The Alphabet, Vol. II p. 304.
26. Numismatic chronical (N. S.) III I. R. A. S. (N. S.) V. 1420—27.
27. C. II.—I. p. 52.
28. Asutosh Mukerjee Silver Jubilee Vol. III p. 539, I. B. O. R. S. VIII, p.238.

అయితే వాదమునకుల చాపీడుకర్తవే ఫిరోజ్ యిందు లిలియే బ్రాహ్మీర్థ్యమునుబట్టియును గలదు నిష్ఠా వ్యయమునాదు వాదించుచున్నారు. శ్రీ. భూ. ౧౫ వ శతాబ్దమున నిర్మించబడిన బ్రాహ్మీలి శ్రీ. భూ. ౧౧౧౧ సంవత్సరములవాటి ఫిరోజ్ యిందు లిలియే అనియునును నిర్దేశముగ గమనించును. కేవలసూపరామ్యము కాక యుగనిర్దేశమునగూడ బ్రాహ్మీ ఫిరోజ్ యిందు లిలికి వ్యర్థముగా నగుపడుచున్నది. కొందూడేశములో సభే యములు వర్తకవ్యాపారము చెయ్యుచుండిరి. వారలు బ్రాహ్మీని వసులిగా గ్రహించియుండుదు. వారినుండి వారితో సమ్మతు సంబంధమునుగల ఫిరోజ్ యిందులు మ్రోవలెనని శిర్కొనియుండును.

మ్రోవలెనని చిత్ర లిలి

బ్రాహ్మీలి తత్పర్యవిప్రుని యు చిత్రలిలి నుండి వచ్చినది మ్రో చెప్పబడినది. వానికే దేవతాగరి యని శేరు. అట్టిలిలి మనదేశమున నుండియుండెననుట కను, అయ్యది శ్రీ. భూ. ౧౧౧౧ సంవత్సరముల వరకు నుపయోగింపబడు యుండెననుటను నిదర్శనములు గలవు. ఇంతవరకు నిదేశమున చిత్రలిలిలోని వ్రాతలు మూడు గను గొనబడినవి—

౧. మ్రోవలెనని గర్జనమున గృహలోపకరణ వ్రాతలపై గల చిత్రములు.

౨. పాల్నాల్లో రాజ్ కులలోని రాతిపై చిత్రములు.

౩. వారపాముద్రలపై చిత్రములు.

లిలిలో వారపాముద్రలపై చిత్రముల పాంశీక మును గమనించుటకు బయోపాత్తో, ప్రిజ్ మున్నును పండి తులు ప్రయత్నించిరి. కాని విరచనము ఫిరోజ్ యిందు లిలియను బ్రాహ్మీలిలోనే యాచిత్రములు విధింపబడిన మను పద్ధిపాఠముగలవారై వారిని సరిగా నవనవించి వారలపూయిరి. నిష్ఠావ్యయమునాదు ఆముద్రలపై చిహ్న ములు చిత్రలిలియని యెంచి యాముద్రలపై వామములను “భీమరేవ విశ్రావణ, కదర్వీ, కామూర్వ”యని ప్రతిపా దించుచున్నారు. ఏమృత నీ ముద్రకాలమునగూడ వారీశ్రవణిధమున నిర్ణయించుచున్నారు. విష్ణు, భౌగ వని పురాణములందును, వియోనందపాదవి విరచితముల పతాన్వితకాశికయందును పాంశీక పండితులు వర్ణించబడి నది. అందు యాభిప్రాయమునకి ముప్పది మంది రాతలు శిర్కొనబడుచున్నారు.

అనుకమున ౨౧౩వారు భీమరేవును, ౨౪౦ వారు కదర్వీ, ౩౪౪ వారు కేమటనిరి విశ్రావణునను ముద్ర యుండెను. అతడు నన పాదముని నుంచి రాజ్యముగ్రమించి ప్రత్యేకముగ నొక పంశీమును పొందినెను. పరీక్షిస్తు, శ్రీ. భూ. ౧౧౧౧ లలో రాజ్యమునకు వచ్చెను. తరము నకు ౩౧ సంవత్సరములకును చెక్కిందినయెడల విశ్రా వణుడు శ్రీ. భూ. ౧౦౩౦ వారివా మును. గాన శ్రీ. భూ. ౧౧౦౦ సంవత్సరములవాటిగూడ చిత్రలిలి వారు కలో మందెనని చెబుచున్నది.

ఉపోద్ఘాతము

[ఈ పాతపాటలు వాపెద్దపూరువన శేషబళ్ల కామేశ్వరరావు, డి. ఏ., కష్టపడి సేకరించినవి. ఆతనికి చాలకాలమునుండియు నిట్టిపాటలకు, పామెలకు, కథలకు, జాతీయములకు (Idioms) హక్కు యందుకొనుట యోగ్యునిగా కార్యముగా నుండెను. ఈ పాతపాటలలో జాలమును వాటినిగారి నోటనుండి వ్రాసికొనెను. కొన్నిటిని విజయవాగమనునందుకు, మరికొన్నిటిని తెల్లూరునందుకు సంపాదించెను.

ఆతను గుమారు రెండువేలకంటె పెక్కుమగ్గుగా తెలుగు పామెలకు, లోకోక్తులకు, పయమాచ్చెను. ఇవిగాక ఆంధ్రజాతీయములు (Telugu Idioms) చాలయన్నవి. ఈజాతీయములు చాల చిత్రముగ నుండును. (కావ్యములు, వ్రాహ్మణీయము, స్త్రీలు, భయములు మున్నగువాని మాట్లాడుచున్నప్పుడు పుష్కలవిధముగాను, అవాలోచితముగాను వారి సంభాషణయందు వాదకోశములకు ప్రత్యేక విలగ్నపయోగములు వీనియందు గాన్పించుచుండును. వీని నన్నిటిని సంధానించుట కింను చాలకాలము నిరాశంబరమైన పరిశ్రమచేయుచున్నది కచ్చెను.

ఆతను సేకరించిన భాషావిస్తరమునాయములో పాతపాటలకు మాత్రము ప్రస్తుతము భారతి పత్రికలో ముద్రించుటకు పత్రికాధిపకు లంగీకరించిరి. ఇందుకి లోపపాటలకు ప్రచురించుటకు ముఖ్యకారణము లేదని—

(1) శిశుసామగ్రికేరెను తిరిపంద్రంబగు యువశీయులకులు తమవీలల నోచార్చుటకును, ఉలుగుపుచ్చుటకును, నిర్దుత పెట్టుటకును, యీ లోపపాటలకు పాడే పెక్కుర యుపయోగముగా నుండును.

(2) ప్రస్తుతము ప్రాథమిక పాఠశాలలలో జరుపుచున్న చాలనకును, వారీకంతకు వాచకపు ప్రమాణవశీయము విద్యాధికులు వ్రాయుచున్నార. అట్టి వాచకపు ప్తకులలో శిశువ్రతరి కుపయోగించెను పాఠములు ముఖ్యముగా బాలశిశువులు Nursery Rhymes దూపముగానుండుట చాల వుందిగని అనుభవకచేద్యమైన విషయము. కావున వాచకపు ప్రకములను వ్రాసెను యుపాధ్యాయు లీలోపపాటలకుంచి చుటవహి నేర్పి తీసికొనవచ్చును.

(3) ఆంధ్రజాతీయత పర్యతోమముగా వర్ణిస్తున్నందుటకు జనసామాన్యముయన్న యలెక్కుపాఠంబర్య విద్య (Traditional lore) వశంపమండ కాగ్రంపెట్టవలసియున్నది.

పైవెడిప్పిన కారణములచేత విటువంటి పాతపాటలకు బాలగోపాధికములు సంపాదించి ప్రచురింతురుగాక! —టేకుమర్ల అయ్యకరావు.]

జోల పాటలు

౧	౨
ఈ చక్క పూగతే పుయ్యాలచేరు	వికాళపూన విడిచిదిగారి
పాదక్క నిడపోడు పట్టి అబ్బాయి.	వింజరపురేవున్న తేలిందె వాడ

వర్తకుడి చేరేమి వాడ చేరేమి
వాడలో పోసిన్న దినుసు చేరేమి
వర్తకుడు అబ్బాయి వాడ నా వాడ
వాడలో పోసిన్న దినుసు ముత్యాలు.

3

ఇంతంత దీపమ్ము యిల్లల్ల వెలుగు
ఈశ్వరుడి చందమామ జగతెల్ల వెలుగు
గోరంత దీపమ్ము కొండల్ల వెలుగు
గోపాలకృష్ణమ్ము మందల్ల వెలుగు
మాడంతదీపమ్ము మేడలకు వెలుగు
మారాజు అబ్బాయి మాకల్ల వెలుగు.

౪

సూర్యుడు చంద్రుడు అన్నదమ్ములు
సూటిగుట్టాలెక్కి జూదమాడేరు
అబ్బాయి లేమ్ముడు అన్నదమ్ములు
లక్కపావా లెక్కి లెక్క రాసేరు.

౫

ఏటిగట్టుమీద సంధ్యలు వార్చి
ఎట్టిన్ని చినవాడు ఎవరి అబ్బాయి
నాగగంధపు చెవులపోగు లున్నాయి
నా మేనల్లుడు రార అబ్బాయి!

౬

ఏటిగట్టుమీద కరివేపచెట్టు
గాలివానవచ్చి కొమ్మ లల్లాడె
కొమ్మలల్లాడెనే గొలుసు లల్లాడె
కొనికొన్ని ముత్యాలచేరు లల్లాడె

అచెట్టపైనుండి అబ్బాయిరాగ
బంగారుతలపాగ చెంగు లల్లాడె.

౭

ఏవాడ వెళ్లేవు అబ్బాయి, నువ్వు
ఎవ్వరు కట్టేరు కార్ల మువ్వలు
కలవారికట్టన్ని గారాములన్ని
కంచారికట్టడె కంచుమువ్వలు
తనతోడి పట్టన్ని తనకు ముద్దన్ని
అన్నయ్యకట్టడె వెండిమువ్వలు.

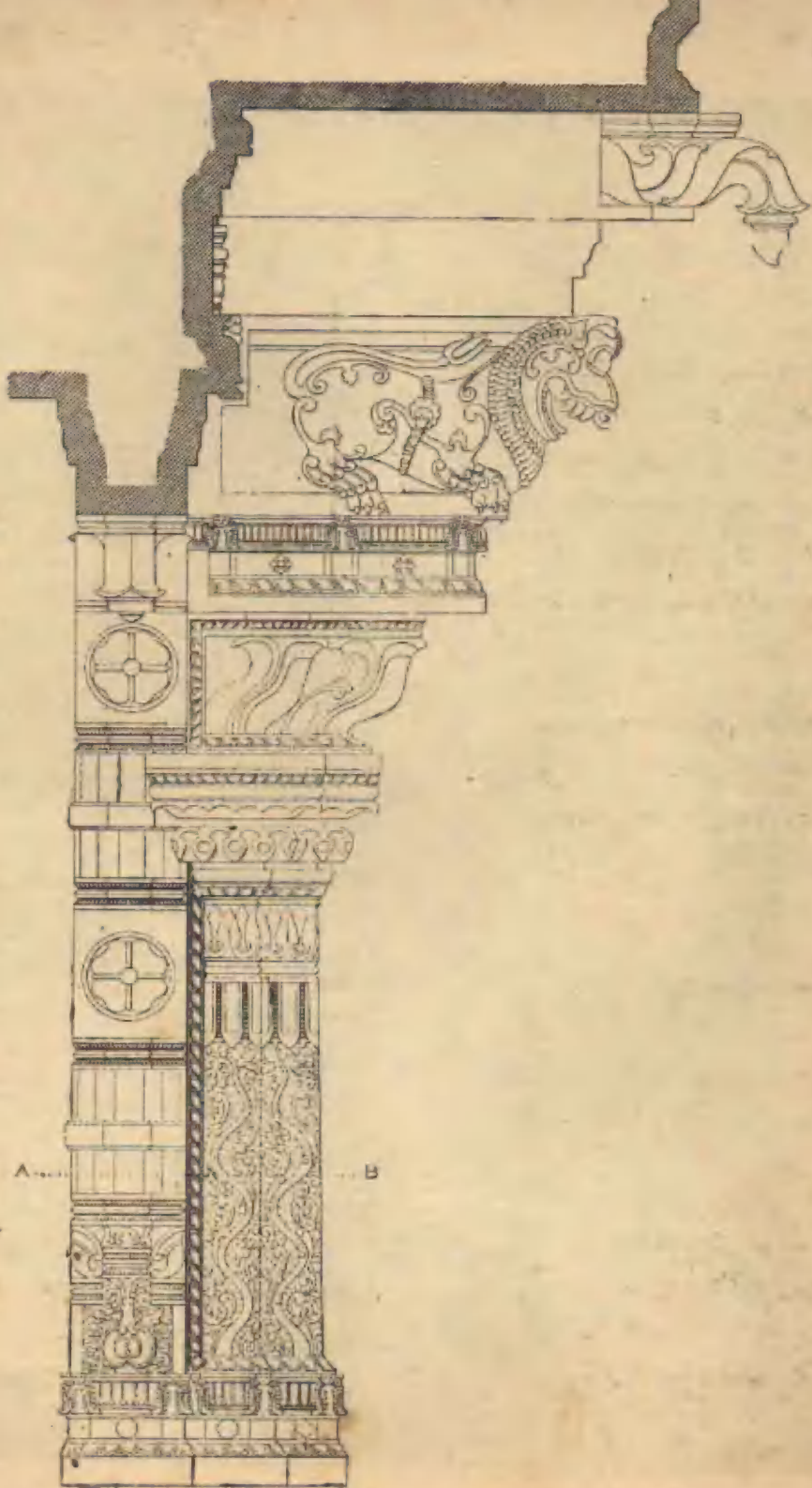
౮

చిక్కుడు పువ్వెరుపు చిలకము క్కెరుపు
చిగురెరుపు చింతల్ల దోరపం డెరుపు
రక్కినపండెరుపు రాగిచెం బెరుపు
రాచవారిల్లలో మాణిక్య మెరుపు
తాయెరుపు అమ్మాయి తవవారిలోన.

౯

ఏనుగు యెక్కియ్యె ఓరాజురాగ
ఏకదివాణమ్ము యెవరి లోగీలి
పల్లకి ఎక్కియే ఓరాజు రాగ
బంగారుతలుపుల్లి యెవరి లోగీలి
అందలా లెక్కియ్యె ఓరాజు రాగ
అద్దాలతలుపుల్లి యెవరి లోగీలి
ఏనూగ యెక్కియ్యె అబ్బాయిరాగ
ఏకదివాణమ్ము వదిలె లోగీలి
పల్లకియెక్కియ్యె అబ్బాయిరాగ
బంగారుతలుపుల్లి వదిలె లోగీలి
అందలా లెక్కియ్యె అబ్బాయిరాగ
అద్దాలతలుపుల్లి వదిలె లోగీలి.

జంబుకేశ్వరదేవాలయ శిల్పచిత్రములు

౧. జంబుకేశ్వర దేవాలయ 'స్తంభముపై గల శిల్పనమోద' (జంబుకేశ్వరము తిరుచినాల్లికి చేరువ నున్నది)

౨. జంబుకేశ్వర దేవాలయ ద్వారకవాఙ్ము

౧౦

గంధము తీసిన్న పాన చల్లన్న
సభలోన అబ్బాయిమాట చల్లన్న
ఇండావ తీసిన్న నీళ్లు చల్లన్న
ఇంట్లోన అమ్మాయి కడుపు చల్లన్న

౧౧

గోపాలకృష్ణమ్మ పెళ్లయ్యెనాడు
గోరింట పూచింది కొమ్మలేకుండ
మాయించి అబ్బాయి పెళ్లయ్యెనాడు
మల్లెల్లు పూచేయి మొగ్గలేకుండ.

౧౨

ఉయ్యాలలో బాల పుగ్గ కేడుస్తే
ఉత్తమ్మ యేశోద పూచి పుగ్గొయ్యి
పల్లకిలో బాల పాలకేడుస్తే
బలభద్ర మాలక్ష్మి పాడి పాలొయ్యి
ఏటిక్కికాలువ యెంతదూరమ్మ
యెత్తిపెంచినతల్లి కెంత మోహమ్మ
కాలువ నీళ్లన్ని కడుసముద్ర మాయె
కడలేనిమోహమే కన్నతల్లిక్కి.

౧౩

ఊరిక్కి ఉద్యోగరాజు వచ్చేడు
విడిమట్టు చూపండి విందు నాయిల్లు
ఊరిక్కి ఉద్యోగరాజు అబ్బాయి
విడిమట్టు నీయిల్లు విందు నాయిల్లు.

౧౪

ఆటల్లు పాటల్లు అత్తవారింట
అతి రాచచిటిపనులు అమ్మగారింట.

౧౫

తోటాకూరా చెట్టెయ్యవలెను
దొగ్గలి పెరిగింది దొడ్డిముందార
రాచయింటా కన్నెయ్యవలెను
అబ్బాయియింటికే వచ్చింది కన్నె.

౧౬

చిక్కుడాకుమీద చిలక వాలింది
చిల కెక్కి ఓరాజు చిక్కివున్నాడు
అరిటాకుమీద హంస వాలింది
హం సెక్కి ఓరాజు అమిరివున్నాడు
కొబ్బరాకుమీద గోర వాలింది
గోరెక్కి ఓరాజు కోరివున్నాడు
మామిడాకుమీద మంచు వాలింది
మంచెక్కి ఓరాజు పొంచివున్నాడు
గుమ్మడాకుమీద గువ్వ వాలింది
గువ్వెక్కి ఓరాజు గూడ్గినాడు
చిక్కుడాకుమీద చిలక అబ్బాయి
చిల కెక్కి అమ్మాయి చిక్కివున్నాది
అరిటాకుమీదనే హంస అబ్బాయి
హం సెక్కి అమ్మాయి అమిరివున్నాది
కొబ్బరాకుమీద గోర అబ్బాయి
గోరెక్కి అమ్మాయి కోరివున్నాది
మామిడాకుమీద మంచు అబ్బాయి
మంచెక్కి అమ్మాయి పొంచివున్నాది
గుమ్మిడాకుమీద గువ్వ అబ్బాయి
గువ్వెక్కి అమ్మాయి గూడ్గినాది.

౧౭

వేనంగికాలాన ఓ పెళ్లికొడకా
వేపతోరణాల నీడనే రమ్మ

మాయంటి అబ్బయి పెళ్లయ్యెనాడు
మామిడితోరణాలు మరి దూరిరమ్మి.

౧౮

దేవూడిగుల్లను దేవు డాడిని
దేవేంద్రవధలోన జూద మాడిని
పరమేశ్వరుడు గుల్లను పాము లాడిని
పణితి నా నట్టింట బాల లాడిని.

౧౯

పిల్లి పిల్లిపి ల్లి పిల్లలకురల్లి
పల్లెరుముళ్లలో పాలిచ్చి పోవె
పిల్లలికి పాలోసి పల్లెలికి బంపి
అబ్బయికి పాలోసి ఆడుకో బంపు.

౨౦

వీధి నెందరు వున్న విసరేగాలి
రచ్చ నెందరువున్న రాదమ్మ వాన
నా చిన్న అబ్బయి వీధి నిలుచుంటే
మొగలిపువ్వలగాలి ముత్యాలవాన.

౨౧

చిలక లాడేనమ్మ హంస లాడేని
పావురా లాడేని పందిళ్లలోన
చిలక నా అబ్బయి హంస అమ్మాయి
పావురం కుజ్జివాడు పందిళ్లలోన.

౨౨

పిల్లెమ్మకన్నులు బీరపువ్వలు
అబ్బయికన్నులు కలువరేకులు
కలువరేకులవంటి నీ కన్ను లాకు
కాటుకలు పెట్టుతే నీకు అందమ్మ.

౨౩

ఏడవకు ఏడవకు వెట్టినాతండ్రి
ఏడుపైసీకళ్ల నీరు కాకేని
నీళ్లూనుకారితే నేమాడలేను
పాలైనకారవే బంగారుకళ్ల.

౨౪

చింతచెట్టుకింద చిటిబొమ్మరిల్లు
వాటిక్కి వాకళ్లు బోరుతలుపులు
బోరుతలుపులకింద పొందైనమేడ
ఆమేడనున్నాయి యిద్దరు హంసలు—ఆమేడ.
ఆయిద్దరు హంసలు పేరేమిపేరు—ఆయిద్దరు.
రాచిలుక అబ్బయిరంభ అమ్మాయి-రాచిలుక.
చిలుకలకు చెలికాడు తాను అబ్బయి-చిలుక
హంసలకు చెలికత్తె తాను అమ్మాయి. [లకు.

౨౫

అబ్బయిమామల్లు యెటువంటివారు
చెవికిచెవికి బారెడేసి పోగుల్లవారు—చెవికి.
అంచుపంచెలవారు అంగీలవారు—అంచు.
పట్టుపంచెలవారు పాగాలవారు—పట్టు.
పెనరకాయలవంటి పెదిమెల్ల వారు—పెనర.
కందికాయలవంటి కనుబొమ్మల్ల వారు—కంది.
మిరపకాయలవంటి మీసాలవారు—మిరప.
వారు మా అబ్బయి మేనమామల్లు.

౨౬

తామలపాకులమీద రేకల్లువాసి
రమ్ము డంపినాడె రనముద్దమాట
రనముద్దమాటాకటి దబ్బుపంహాకటి
“నాచిన్నరమ్ముడు రార అబ్బయి.”

౨౭

గోరింటపువ్వుపంటి కొడుకు నెత్తుకొని
బాలింత వచ్చింది బావిసీళ్లక్కు-
ఏదేది బాలింత యెంత చక్కందో
మా చిన్ని పట్టుచీర మణవలకు పసుపు
కళ్లదీ కాటుక పళ్లదీ యెరుపు
మావాడ బాలింత అబ్బాయిరల్లి.

౨౮

తూర్పున్న అబ్బాయి యిల్లుకట్టెడు
దూలాలుమోసేరు దూదిపరుపుల్లు
పడమటను అబ్బాయి యిల్లుకట్టెడు
పట్టెలు మోసేరు పాలకావిళ్లు
దక్షిణాన్ని అబ్బాయి యిల్లుకట్టెడు
దండెల్లు మోసేరు ధనముపెట్టెలు
ఉత్తరాన అబ్బాయి యిల్లుకట్టెడు.

* * * *

౨౯

తాతల్లు గట్టిన్న ధర్మశాలల్లు
అవ్వలు అలికిన అరుగుల్లమీద
ముత్తవ్వలు పెట్టిన ముగ్గులమీద
కూచోర అబ్బాయి కుదిమట్టుగాను—కూ.
ఊచవే అమ్మాయి వ్రుక్కాలచేడు—ఊచవే.
పాడవే అమ్మాయి బలగ మందర్ని—పాడవే.
ధరణిచే రట్టుకొని తనవార్ని పాడె—ధరణి.
భూమిచేరట్టుకొని పుత్రుణ్ణి పాడె.

౩౦

ఊరీముందర దేర లెవ్వరివి
ఉత్తమ్మబిరుదుల్ల రా కెవ్వరమ్మ

ఊరీముందర దేరల్లుమావి

ఉత్తమ్మ బిరుదుల్ల రా అబ్బాయి.

౩౧

అయిఅయిఅయి ఆడలు గాయి
చిన్నవాళ్లనుకాయి శ్రీమంక టీక
గాయిగాయిగాయి ఏడమ్మగాయి
అంగళ్ల ఆడేటి అబ్బాయిని గాయి
పోలేరమ్మ పొత్తుల్లుగాయి
పొత్తుల్లనాడేటి అబ్బాయి గాయి.

౩౨

చిన్నారిపాచికలు మావిలోగిళ్లు
చిన్నబాలా ఆడు చినబాల్లుతోడి
బంగారు పాచికలు మావిలోగిళ్లు
బాలలాడేరు మా అబ్బాయి తోడి.

౩౩

కోటంత దేవునికి మేటంతపత్రి
బ్రహ్మంత ఆముస్సు నీకు నా బాబు.

౩౪

జోలల్లుపాడితే జొన్నల్లుపండు
జోలలకు జొనబువ్వ నీకు వరిబువ్వ
ఏడ్చేటి అబ్బాయికి యెత్తావుపాలు
నాచిన్న అబ్బాయికి నల్లావుపాలు.

౩౫

అబ్బిరి కొట్టిన కొట్టు పూర్వె రట్టు
తేర మా అబ్బాయికి ముత్యాలబొట్టు
ముత్యాలబొట్టుకీ మూడురేకల్లు
రత్నాలబొట్టుకీ రావిరేకల్లు

వజ్రాలుస్థాపించిన వారి మామలు
మాణిక్యాలు స్థాపించిన వారి బాబులు.

3౬

అబ్బిని కొట్టిన కొట్టు పూర్వే రట్టు
తేరే మా అబ్బాయికి తేనె గాజులు

ముత్యాలబాటెట్టి పట్టుచీరగట్టి

ముద్దువచ్చింది మా అబ్బాయిమోము-ముద్దు.

అద్దమైతోచింది నద్దిమామలకు—అద్దమై.

మేలిమై తోచింది మేనమామలకు—మేలి.

మేనమామలముద్దు మేలిమ్మి ముద్దు—మేన.

తాతలకు తమ చిన్న అబ్బాయి ముద్దు.

3౭

చిట్టి నాలబ్బాయి చిటుమొగము చూచి

సిగ్గుపడి చంద్రూడూ పొడవబాలాడు.

3౮

ముద్దులు ముద్దులు ముచ్చికాయలు

అమ్మాయి ముద్దులు గచ్చకాయలు.

[నశేషము.]

కవితాప్రణయిని

చలమయ్య ప్రసాదరావులు

కృషాయాంబర సాధనీభుల ననంగ జ్యోతియో మోహిని

వేజునృపవిలాస రాశియగు నావిద్యుల్ల తా తన్వయో

ఆమాధంబున మేఘనాథ! నిను నాహ్వనింప వేంచేసె ను

ద్దోషించెన్ గకుటంతనీధి సుమనఃకోదంత లంకారముల్.

అతఁడు పూమిటివాఁడుప్రేయసి దృగంత-మాలికలయందు ననురాగపాళికలయి

బారుచున్న కజ్జలరేఖఁ జూరలాడి-మోహరించిన యువతీమనోహరుండు.

పుల్లనతోజినీ మధువు పుక్కిటిబంటిగఁ ద్రావి పద్మినీ

వల్లభుఁ డస్తమించె బసిపానని బాత్తిటిలోన నిల్చి నన్ను నా

తల్లి దయార్ద్రదృక్కుల సుధారసధారలఁ దేల్పుచుండెఁ—వి

ద్యులత కాంక్షిలన్ వితుకుచుండె దళుక్కునఁ దాండవించుచున్.

క్షేత్రలక్ష్మీ కుమారు నాశీర్వదించి-కనకవర్షంబు గురిసి యక్షత లొసంగ
శ్రీ సరస్వతీ దేవి నర్పించియుంటి-పూలతోఁ బ్రతితోఁ గళాశాలయందా.

అంత రైకమోహితుడనై విహరించితి భావకస్య శు
ద్ధాంత రహస్యగోప్తీ నడయాడితి నాపెలయేటిపాట త్రు
ల్లింతలు బాలకృష్ణమురళీకలగానపుమిత లప్పరః
కాంతల రింతులకా గని నిగారపుకైతల నిగ్గులేరితికా.

మధురగళంబునెత్తి మధుమాసపికాంగన శ్రావ్యగీతముల
మధు వొలికించునాఁడు రసలాలనవృత్తిఁ జరించు మన్మథః
పథమునఁదోఁచె నొక్క కలభాషిణి కావ్యకళావిభూషయై
అథరమునందఁ గెంపువిడియంబు చలింపని లింపకస్యనాన్.

అభినవకవితాకన్యవో, ప్రభాతనంధ్యావసంతలక్ష్మీవో, భాషా
ప్రభు నూత్నప్రణయినివో, త్రిభువనమోహిని, పలుక వె తీయము లొలుకన్ ?

ప్రకృతిగీతాలు పాడేటిపడుచువాడ-ప్రేమభిక్షంబుకొఱకుఁ బ్రార్థించుచుంటి
రసికు లొననఁ నాంధ్రభారతికి నాకుఁ-బోహణింపవె పన్నీటిపూలపాన్పు ?

పలుకుకలకండ మాధురుల్ గిలకరించి-జోలపాటలుఁబాడి యుయ్యాల లూఁచి
పెంచి ముచ్చట్లఁ దీర్చె నాపెద్దతండ్రి-అతని కాదని యేల వచ్చితివి చెలియ !

కాలియఁదలి గజ్జెలు ఘల్లురనఁగ-క్షీడ లాడించి రచ్చ కెక్కించినాఁడు
లజ్జ విడనాడి పినతండ్రి పజ్జనుండి-యింతలో నేల వచ్చితివే లతాంగి ?

చిన్ననాటిముచ్చటలుఁ దీర్చినది యొకఁడు-తనుపు పులకింపఁ గీర్తి తెచ్చినది యొకఁడు
ఇంటికొడలినట్లు మన్నించినారు-ప్రౌఢ నేవచ్చియుంటి యావనకుమార !

పెద్దమామ పోకిళ్లలోఁ పెరిగియుంటి-చిన్నమామ శిక్షలయందుఁ జిక్కి-యుంటి
పాలవంటి యావనము నీపాలుచేయ-నేఁగుదెంచితి ననుఁ గటాక్షింపు మనఘ !

మూలయ్య

ఎక్కడ కనిపించాడు నీకు?

పుట్టయ్య

కావేరిబట్టన కళ్లు మూసుకు కూర్చున్నాడు.

మూలయ్య

ఇంటికి తీసుకురా లేకపోయావా?

పుట్టయ్య

పలకరిస్తే పలకడు. కళ్లు మూసుకు అదే కూర్చో
పడం. తిండి లేదు. నిద్ర లేదు.

మూలయ్య

మరేమి చేస్తూ ఉంటాడు అంతమానం ఆగట్టన
కూర్చుని?

పుట్టయ్య

ఏమి చేస్తూ ఉంటాడని చెప్పను? ఎవ్వడైనా
కళ్లు తెరిచినప్పుడు 'రంగా' 'రంగా' అని ఒళ్లు
తెలియని కేకలు వేసి గంతులు వేస్తూ ఉంటాడు.

మూలయ్య

బ్రాహ్మణ్లో పుట్టవలసినవాడు మనలో తప్పి
జారి పుట్టాడనుకొంటాను.

పుట్టయ్య

అన్నింటికన్న ఆశ్చర్యం ఏమిటో విన్నావా?

మూలయ్య

ఏమిటా ఆశ్చర్యం?

పుట్టయ్య

ఒంటినిండా దెబ్బలే. ఒళ్లంతా రాళ్లదెబ్బ
లతో కదుములు కట్టింది. రక్తాలు కాదుకూ
డాన్నా ఏమీ తెలియనట్లు ఎవ్వడూ "రంగా
రంగా" అని అరుస్తూ ఉంటాడు.

మూలయ్య

రాళ్లదెబ్బ లెందుకు తగిలినవి? కళ్లు మూసుకు
కావేరిగట్టన కూర్చున్నవాడికి రాళ్లదెబ్బల
కర్మ మేమిటి?

పుట్టయ్య

నిన్న ఉదయం బ్రాహ్మణులు ఏనుగుమీద బం
గారుదించె వెట్టి కావేరికి నీళ్లకోసం వచ్చా
రుట.

మూలయ్య

ఎందుకు?

పుట్టయ్య

బ్రాహ్మణువాడలో శ్రీరంగనాయకుల దేవా
లయం లేదురా?

మూలయ్య

అవును, ఉంది, ఉంది. నీటిబరువుతో వంగిన
మేఘములాగ దాని గోపురము ఆకాశంమీద
కనిపించడం నేను దూరంనుంచి చూచాను.

పుట్టయ్య

శ్రీరంగనాయకులకు ప్రతీదినమూ కావేరిజల
ముతో మజ్జనం చేయిస్తారుట.

మూలయ్య

అందుకా వస్త బ్రాహ్మలు?

పుట్టయ్య

అప్పుడు రేవునకు ఇసుకలో పాణయ్య కళ్లు
మూసుకు కూర్చుని ఉన్నాడట.

మూలయ్య

బ్రాహ్మలు వస్తే మరి లేచి కూరంగా వెళ్ల
లేదూ?

పుట్టయ్య

ఎవరు వచ్చాలో ఎవరు వెళ్లాలో వాడి కేమైనా
తెలిస్తేనా?

మూలయ్య

ఏమి జరిగిందన్నది?

పుట్టయ్య

బ్రాహ్మలు పాణయ్యను చూచి లెమ్మని
కేకలు వేశారుట. ఎంత లెమ్మన్నా లేవక
పోతే రాళ్లు విసిరారుట.

మూలయ్య

బ్రాహ్మలకు అడ్డంగా కూర్చుంటే వినరరుమరీ?

పుట్టయ్య

అందులోనూ దేవకార్యం కోసం వచ్చిన
బ్రాహ్మలాయెను!

మూలయ్య

పాపం రాళ్లు తగిలేయి కాబోలు పాణయ్యకు?

పుట్టయ్య

చెప్పానుకాదూ, ఒళ్లు కదుములు కట్టిందని.

మూలయ్య

చివరకి ఏమి జరిగినట్లు?

పుట్టయ్య

వాళ్లు విసిరినరాళ్ల దెబ్బలవల్లో, భక్త్యావేశము
వల్లో పాణయ్య కొంతసేపటికి కళ్లు తెరిచి
బ్రాహ్మలందరినీ చూచాడట. చూచి తటా
లువలేచి, "రంగా, రంగా, ఎంతమంది రంగళ్లో,
ఎంతమంది రంగళ్లో" అని వాళ్లవేపు పరు
గెత్తాడుట.

మూలయ్య

ఎంతపని చేశాడు!

పుట్టయ్య

బ్రాహ్మలందరూ ఎక్కడ మీద పడతాడో అని
నాలుగుదిక్కులా పరుగెత్తుకు వెళ్లి వాడిమీ
దకు మరి బెడ్డలు విసిరారుట.

మూలయ్య

పాపం. తెలిసి చేస్తాడో తెలియక చేస్తాడో
ఇలాంటివనులు వాడు?

పుట్టయ్య

తెలిసి తెలిసి ఆలాగంటివనుల చేసేవాడు కాదు
మనపాణయ్య.

మూలయ్య

వాడికి దెయ్యమే పట్టిందో భూతమే పట్టిందో
మరి?

పుట్టయ్య

ఆ రాళ్ల దెబ్బలచేతో మరి ఎంచేతో వాడు
ఒళ్లు తెలియకుండా క్రింద పడిపోయాడుట.
వాడిని తప్పించుకొని బ్రాహ్మలు రేవుకు వెళ్లి
నీళ్లు ముంచుకు వెళ్లి పోయారుట.

మూలయ్య

వాడి సంగతి ఏమైనట్టు?

పుట్టయ్య

కొంతసేపు ఆలాగ పడిఉండగా వర్షం పడింది. అతనికి తెలివి వచ్చింది. తెలివి వచ్చాక అతను నాలుగువైపులా చూచి, “అయ్యో! ఏరీ నా రంగళ్లు, ఏరీ నారంగళ్లు” అని తల బాదుకు ఏడ్చాడు.

మూలయ్య

అయ్యో సత్యకాలమా!

పుట్టయ్య

అలాగ ఏడ్చి ఏడ్చి తరవాత తనను కొట్టిన రాళ్లనన్నింటినీ ఎంతో భయభక్తులతో పోగు చేసి ముద్దుపెట్టుకొని, మళ్ల ఆ ఇసుకలోనే కూర్చుని ఆ రాళ్లతో చుట్టూ ప్రాకారంలాగ కట్టి ఆ ప్రాకారంలో రంగనాథుడి దేవాలయం చీలించి, దాన్ని చూస్తూ, రంగా, రంగా అంటూ కళ్లు మూసుకొని పళ్లు మరిచి కూర్చుండి పోయాడు. ఎవ రెంత పిలిచినా పలకడు.

మూలయ్య

ఏ డిలాంటి పనులు చేస్తూఉంటే మనందరికీ ఏమి వస్తుందో అని నాకు భయంగా ఉంది.

పుట్టయ్య

మనమాట కేమి? వాడిమాట ఆలోచిస్తున్నాను, నేను! ఇది నిజంగా భక్తి అంటావా, పిచ్చి అంటావా?

మూలయ్య

తన్ను కొట్టిన రాళ్లను భయభక్తులతో పోగు చేయడం ఎందుకో?

పుట్టయ్య

ఎందుకా? “మా రంగళ్లు నాకిచ్చా రీ రాళ్లు! మా రంగళ్లు నాకిచ్చారు. వీటితో నన్ను దేవాలయం కట్టకో మన్నారు. నా రంగడికి వీటితో దేవాలయం కడతాను. మా రంగళ్లు ఎంత మంచివాళ్లు. మారంగళ్లకి నామీద ఎంతదయ” అని వాడు అరుస్తూ కట్టాడుట ఆ ప్రాకారం!

మూలయ్య

ఇది పిచ్చిలాగే ఉంది నామట్టుకు.

పుట్టయ్య

రంగనాథుడి దేవాలయం ప్రవేశించి సొంతంగా రంగనాథుణ్ణి తాను చూడగలుగుతే ఈ పిచ్చి పోతుండేమో అతనికి!

మూలయ్య

ఎందువల్ల?

పుట్టయ్య

ఎరగత్రా? చిన్నప్పటినుంచి ఏ మనీషాహో? “ఆ దేవాలయంలో రంగనాథుణ్ణి మనం ఎలాగ చూడడం? రంగనాథుడికి మనమీద దయ లేదా? ఉంటే మన నెందుకు దూరంగా ఉంచుతున్నాడు? మనవి మాత్రం హృదయాల కావా? మన హృదయాలు మాత్రం రంగనాథుణ్ణి చూడవలెనని తహతహ పడవా? రంగనాథుణ్ణి

చూడలేని జన్మ ఎందుకు? ఎప్పటికైనా ఈజన్మ
లో రంగనాథుణ్ణి నేను చూచి తీరుతాను" అని.

మూలయ్య

అదే వాడికి పిచ్చి!

పుట్టయ్య

ఈ పిచ్చికి మందేమిటో బ్రాహ్మలనే అడిగి
తెలుసుకుందాము.

మూలయ్య

ఇది మన కులానికి అనర్థం కలగడానికే వచ్చింది.
లేకపోతే మనకి రంగనాథు డేమిటి? బ్రాహ్మలు
అంటే ఎవరు? వారు కొలిచే రంగధాముణ్ణి
మనం కొలవడ మేమిటి? బ్రాహ్మలకి అవచా
రం చేస్తే ఎంతపాపం!

పుట్టయ్య

అవును మరి. సాణయ్యకి పుట్టుకతోనే పుట్టింది
ఇలాంటి బుద్ధి. ఇది మంచికే వచ్చిందో చెడ్డకే
వచ్చిందో.

మూలయ్య

అయినా దేవు డెక్కడ లేడు? ఆ దేవాలయం
లో ఉండే రంగనాథుడే తనకు కావా లనడం
ఎందుకంట?

పుట్టయ్య

ఏమి చెప్పను?

మూలయ్య

ఇదేదో అనర్థం కోసమే వచ్చింది.

పుట్టయ్య

ఉండరా ఉండరా. అదుగో చూడు. బ్రాహ్మలు
ఎందుకో చెప్పా మన మూలపల్లెకు వస్తున్నారు?

మూలయ్య

నే చెప్పలేదూ? ఇదేదో మన కొంపమీదికి వచ్చే
టల్లే ఉంది. ఇక్కడ ఉండకుండా మన్ని
పొమ్మనే అంటారో, శిశింపనే శిశిస్తారో!

పుట్టయ్య

బ్రాహ్మలు మూలపల్లెకు ఎందుకు రావాలో?
మనపాపం పండింది. బ్రాహ్మలు మూలపల్లెలో
కాలుపెడితే ఆపాపం ఎవరిదీ?

మూలయ్య

ఊరుకో, మాట్లాడకు. ఈమూల నిలబడదా
ము రా. వాళ్లకు అడ్డు నిలవరాదు.

పుట్టయ్య

అలాగే. ఏమి చేసే దివ్వడు? చూడు చూడు.
మనవాళ్లంతా గొల్లుప గోల పెట్టుతున్నారు:
“రావద్దు, రావద్దు. స్వాములారా! ఇది మూల
పల్లి రావ”ద్దని. మనముకూడా రావద్దని
కేకలు వేద్దామా?

మూలయ్య

వేద్దాము. లేకుంటే ఆపాపం మన్ని చుట్టు
కుంటుంది.

పుట్టయ్య

బాబుల్లారా! ఇటు రాకండి, ఇవి మూలకొంపలు.
బ్రాహ్మలు రాకూడనివి.

మూలయ్య

స్వాములారా! రాకండి రాకండి. చెప్పని పాపం
మాది. చెపుతున్నాము. మీరు బ్రాహ్మలు.
ఇవి మూలకొంపలు. రాకండి. ఇటు రాకండి

పుట్టయ్య

తెలియక వస్తున్నారేమో, మా దేవుళ్లు మీరు.
రాకండి. ఇటు రాకండి. ఇవి మాలకొంపలు.

[ఇద్దరు బ్రాహ్మలు ప్రవేశము]

[చూరముగా ఉండి పుట్టయ్య, మూలయ్య
సాష్టాంగపడతారు.]

మూలయ్య

బాబుల్లారా! క్షమించండి. తెలియక చేసిన
తప్పులు. మా తప్పులు మీరు కాయకపోతే
ఎవరు కాస్తారు?

పుట్టయ్య

మా పాణయ్యకు చిన్నప్పటినుంచీ పిచ్చే. ఆ
పిచ్చిలో వాడు ఒళ్లు తెలియని పనులు చేస్తూ
ఉంటాడు. తప్పులు క్షమించండి. ఇక ముందు
వాడి విషయంలో జాగ్రత్తపడతాము.

దేశికాచారి

ఎక్కడరా పాణయ్య?

పుట్టయ్య

బాబూ, వాడు పిచ్చివాడు. ఈమాటికి వాడి
తప్పు కాయండి. మమ్మల్ని రక్షించండి.

మూలయ్య

తిమరు పర్తమానం చేస్తే మేము రామా?
తాము మా పాడుపల్లికి రావాలా ప్రభువులు?

దేశికాచారి

ఏమిరా ఆ అనంబద్ధ ప్రలాపము? ఎక్కడరా
పాణయ్య!

పుట్టయ్య

[మూలయ్య ముఖముకేసి చూచి మాట్లాడక
ఉరుకొనును.]

మూలయ్య

[చేతులు జోడించుకొని] రక్షించండి నా తం
ద్రులు. వాడు పిచ్చివాడు. వాడిని బతకనివ్వండి.
ఈసారికి మా తప్పు కాయండి.

దేశికాచారి

మూర్ఖుడా! ఏమిరా ఆ ప్రలాపము. చెప్పరా!
పాణయ్య ఎక్కడ ఉన్నాడు? రాజగారి ఆజ్ఞ
అయిందిరా!

మూలయ్య, పుట్టయ్య

అమ్మో! బాబో! మా కొంపలు ములిగేయి.
రాజగారి ఆజ్ఞ.

దేశికాచారి

అవునురా, ఇంకో గడియకు రాజగారే వస్తా
రురా, పాణయ్యను చూడడానికి!

పుట్టయ్య

రాజగారు రావడమే, రాజగారు రావడమే!

మూలయ్య

రాజగారు స్వయముగా శిక్షిస్తారు కాబోలు!
రాజగారు స్వయముగా శిక్షించేటంత తప్పు
చేశాడు కాబోలు పాణయ్య!

దేశికాచారి

శిక్ష ఎందుకురా మూర్ఖుడా! రాజగారు స్వయ
యముగా వచ్చి పాణయ్యను రథంమీద ఊరే
గిస్తూ తీసుకువెడతారు.

పుట్టయ్య

తెలియక అడుగుతున్నాను, క్షమించండి బ్రాహ్మణదేవుల్ల. మా పాణయ్యను శిక్షించడానికి కాదూ వస్తూఉంట రాజగారు?

దేశికాచారి

కాదురా, పాణయ్యను రంగనాథుడి దగ్గరికి స్వయముగా తీసుకువెళ్లడానికి వస్తున్నారు.

మూలయ్య

స్వాములు మనతో వేళాకోళ మాడుచున్నారు. రక్షించండి, మీరే మా దేవుల్ల. మీరు తలుచుకొంటు చెయ్యలేని దేమిటి?

దేశికాచారి

మీరు శుద్ధమూర్ఖులు. చెప్పితే తెలియదా? పాణయ్యమీద రాజగారికి దయ గలిగింది. ఇక మాట్లాడక ఇక్కడకు అతన్ని తీసుకరండి. లేదా, రాజగారు వస్తున్నారని చెప్పి వాడిని సిద్ధంగా ఉండమని చెప్పండి. ఇక మాట్లాడక వెళ్లండి.

[మూలయ్య, పుట్టయ్య వెళ్లిపోతారు.]

వేదాంతం

ఈమాలపల్లెలో కాలు పెడితే నాకు ఒళ్లు గరి పొడుస్తోంది.

దేశికాచారి

ఎందు వల్లనో?

వేదాంతం

నాజన్మలో ఇటువంటి అకార్యకరణము చేస్తానని ఎప్పుడూ అనుకో లేదు. అందువల్ల ఈ గగుర్పాటు.

దేశికాచారి

శ్రీరంగనాథ కటాక్షముచేత పాపనమైనది కాదా ఈమాలపల్లి. ఇంక దీనికి రంగక్షేత్ర మహిమ కలిగిందన్నమాట.

వేదాంతం

అవును. కాని ఆమాట మనస్సు వినడంలేదు.

దేశికాచారి

ఆచారము ఒక్కొక్కప్పుడు ధర్మాన్ని నాశముచేస్తుంది. ధర్మమని తెలిసిఉండినీ ఆచారానికి దాసుల మాతున్నాము మనము.

వేదాంతం

అవును. తెలియని విషయంకాదు. ఆమాటకి వస్తే భగవంతుడు లేని తావేదీ? రంగధాముని కటాక్షమున మెలగనివా రేదీ? రంగధాముడికి జాతిమతాలు కావాలా, భక్తికావాలా? ఇవన్నీ తెలిసిఉండినా ఆచారానికి భిన్నంగా ప్రవర్తించడమంటే మనస్సు ఒప్పుకోదు.

దేశికాచారి

అది మానవస్వభావమేమో? లేక పూర్వార్జిత కర్మఫలమో!

వేదాంతం

ఈకలికాలంలో ఇటువంటి వింతలు పుట్టడం మాట చెప్ప.

దేశికాచారి

రంగనాథుడు కావేరీ తీరవాసి, ప్రత్యక్షదైవం. ఇంకా సందేహ ముందా?

వేదాంతం

పాణ్యును కొట్టినదెబ్బలు రంగనాథుడి ఒంటి మీద కనిపించడం మాట చెప్పు!

దేశికాచారి

పాణ్యు ఎవడో మాలవా దనుకొన్నాము కాని ఇటువంటి భక్తాగ్రేసరుడని ఎవరూ అనుకోలేదు.

వేదాంతం

రంగనాథుడి కటాక్షంవల్ల ఒక భక్తాగ్రేసరుడు మనకు తెలిశాడు.

దేశికాచారి

అంతే కాదు; భక్తుడూ భగవంతుడూ ఒక్కటే అని కూడ నిరూపించాడు శ్రీరంగభాముడు.

వేదాంతం

ఎంతమహత్తు ఎంతమహత్తు మన శ్రీరంగనాయకుల వారిది!

దేశికాచారి

మానవులు ఆదేశప్రియులూ, ఆచరణరహితులూ కావడంవల్ల రంగనాథుడే రాజగారికి కలలో స్వయముగా ప్రత్యక్షమయ్యాడు.

వేదాంతం

కాకపోతే పాణ్యు రాళ్లదెబ్బలకి ప్రాణాలు విడిచిపెట్టవలసినవాడే.

దేశికాచారి

అగ్రజాతుల భక్తిలేకము అతిమాత్రముగా మనము వర్ణిస్తాము. అంశ్యజుల అవిరళభక్తిని తృణీకరిస్తాము. ఈలోపము నవరించడంకోసం

రంగభాముడు రాజగారి కలలో కనిపించి ఉంటాడు.

వేదాంతం

తనతోపాటు తనభక్తుణ్ణికూడా ప్రజలు పూజించవలెనని అట్లా చేసిఉంటాడు రంగనాథుడు.

దేశికాచారి

పరిమిత జ్ఞానముతో సర్వజ్ఞనిఊహలు గ్రహించడానికి ప్రయత్నిస్తున్నాము మనము.

వేదాంతం

జన్మదోషమో, వర్ణదోషమో కాని, భగవంతుణ్ణి మనమే గుర్తొంటున్నాము. మనము కట్టికొన్న ప్రాకారాల మధ్యనే భగవంతుణ్ణి బంధించుకోలే మన ఊహలు తప్పని ఇష్టమబోధపడింది.

దేశికాచారి

భగవంతుడి కాగిలి మానవుల కందరకూ క్రీడారంగమన్నమాట ఇప్పుడు తెలిసింది.

వేదాంతం

కాని ఒకమాట చెప్పతాను, విను. పాణ్యును మన మిష్టమనకూటములో చేర్చుకొంటాము కాని పాణ్యువంటివాడింకొక్కడు మళ్ళీ పుట్టితే నాడిని రాళ్లతో రువ్వుతాము; తప్పదు.

దేశికాచారి

మళ్ళీ రంగనాథుడు తనమహత్తు చూపించాలి. అందాకా ఒప్పుకోము. ఆమాట నిజమే.

వేదాంతం

దినమూ రంగనాథుణ్ణి పూజించే పూజారికంటె
మూరాన్నుంచి రంగభాముని ఆలయ గోపు
రము చూచే మాలవాడికే భక్తి ఎక్కువ
పుట్టుతుంది కాబోలు!

దేశికాచారి

రంగనాయకుల దయవల్ల భక్తే అగ్రవర్ణలక్షణ
మని బోధపడింది. ఈతరమువారి కుబుద్ధు లింత
టితో అంత మొందినట్లే!

వేదాంతం

తరువాతి తరములవారు దీని నీతిని స్మరించు
కోక ఆచారమునకు దాసు లాతారు సుమా!

దేశికాచారి

రాజుగారు వస్తూ ఉన్నట్లు తూర్వధ్యములు విని
పిస్తున్నవి.

వేదాంతం

ఇంకా పాణ్యును వాళ్లు తేలేదు. ఏమి చేస్తు
న్నారో ఈమాలవాళ్లు ఇంత నేపటినుంచీ!

దేశికాచారి

ఈనాడు పాణ్యు హృదయపుష్పాన్ని రంగ
నాథుడి పాదపద్మాలమీద అర్పిస్తాడు.

వేదాంతం

ఇదివరకే చేశా డావని. పాణ్యుకులమువారి
కీనాడు రంగభాముడి దర్శన భాగ్యము లభి
స్తుంది. రంగభాముడి కటాక్ష వీక్షణములలో
స్నానము చేస్తారు వారు.

దేశికాచారి

వైష్ణవాగ్రగణ్యు లవుతా రీరోజున వారు.

అరుగో అరుగో, పాణ్యును వాళ్లు లాగుకు
వస్తున్నారు.

వేదాంతం

ఆగోచీగుడ్డతో వాడిని రాజుగారి యెదుట
ఎలాగ పెట్టడం?

దేశికాచారి

అభక్తశిఖామణికి ముస్తాబు ఎందుకు?

వేదాంతం

భక్త్యావేశమే అతని ముస్తాబు.

[మూలయ్య, పుట్టయ్య, పాణ్యు ప్రవేశం.]

పాణ్యు

వదలండి నన్ను వదలండి. నారంగడిదగ్గరికి నే
వెళ్లిపోతాను నన్ను వదలండి నన్ను వదలండి.
ఏడీ నారంగడు? ఏడీ, ఏడీ, ఏడీ? కావేరీనది
గట్టున కూర్చున్నాడు నారంగడు. నన్ను
రమ్మంటున్నాడు. నే వెళ్లిపోతా. నారంగడి
దగ్గరికి నే వెళ్లిపోతా.

పుట్టయ్య

డిండరా పాణ్యూ, ఎందుకు పెరుగులాడ
తావు? నీకోసం బ్రాహ్మణయ్యలు వచ్చారు
చూడరా.

పాణ్యు

వచ్చారా నారంగళ్లు వచ్చారా! నాకోసం
వచ్చారా నారంగళ్లు; నారంగళ్లకి నన్ను
చూస్తే ఎంతదయ; నారంగళ్లు నన్ను దేవా
లయం కట్టకోమని నాకు రాళ్లు ఇచ్చారు
కాదూ? నారంగళ్లకు మొక్కుకొంటాను.

వరీ నారంగులు?

[అంటూ వైష్ణవుల పాదాలమీద పడును.]

వేదాంతం

ముట్టకు ముట్టకు. [అని దేశికుణ్ణి చూచి నాలుకకరచుకొని]

లే, పాణయ్య, లే; నీకోపం రాజగారు వస్తున్నారు.

దేశికాచారి

నిన్ను రంగనాయకులదగ్గరికి రాజగారు స్వయముగా తీసుకు వెళ్లుతారట; అయినో, రాజగారు వస్తున్నారు.

పాణయ్య

[సంతోషంతో గంతులు వేస్తూ]

నన్ను రంగనాథుడిదగ్గరికి తీసుకు వెళ్లుతారా! రాజగారు వస్తున్నారా! నా రంగనాయకుణ్ణి దేవాలయంలో నేను చూచుకోవచ్చునా, నేను కొలుచుకోవచ్చునా, —నారంగనాయకుణ్ణి?

దేశికాచారి

అ! సం దేహం లేదు!

వేదాంతం

నిన్ను చూస్తే రంగనాయకుడికి చాలా ప్రీతి.

పాణయ్య

రాజగారు ఎందుకు పిలవడం నన్ను? నా కిక్కడ నారంగనాథుడు లేడూ? నా కీరంగడు చాలడూ? నారంగడు కావేరీతీరాన్ని ఇసుక తిన్నెలమీద ఆడుకొంటున్నాడు. నేను నా రంగడిదగ్గరికి వెళ్లిపోతాను. నారంగణ్ణి నేను కొలుచుకొంటాను.

దేశికాచారి

నీవు వెళ్లిపోకు. రాజగారికి కోపం వస్తుంది.

వేదాంతం

నీవు వెళ్లితే నిన్ను శిక్షిస్తారు సుమా.

పాణయ్య

నాకొద్దు దేవాలయంలో రంగన్న! ఆ రంగడు బ్రాహ్మలరంగడు. నే నా ఆలయంలోకి వెడితే బ్రాహ్మలకి కోపం రాదూ! బ్రాహ్మలకి కోపం వస్తే నాకు పాపం రాదూ! బ్రాహ్మలకి కోపం వస్తే నారంగడికి నామీద కోపం రాదూ! నా కీ రంగడే చాలు. నారంగన్నతోనే నే నాడుకొంటాను. నారంగన్న నే కొలుచుకొంటాను.

దేశికాచారి

నీవు దేవాలయంలోకి వస్తే బ్రాహ్మలకి కోపం రాదు. వెయ్యిమంది బ్రాహ్మలు రాజగారి పెంట వస్తున్నారు నిన్ను తీసుకు వెళ్లడానికి!

వేదాంతం

రంగడునిన్ను తీసుకురమ్మనివారితో చెప్పాడుట.

పాణయ్య

బ్రాహ్మలే వస్తున్నారా నాకోపం? అమ్మో, బ్రాహ్మణదేవుల్లు మా ఇంటికి రావచ్చా? రంగడు నన్ను తీసుకురమ్మన్నాడా? నిజంగా, నిజంగా? నారంగడే నన్ను తీసుకురమ్మంటా? నారంగడే?

దేశికాచారి

రంగడిఒంటికి నిన్ను కొట్టిన దెబ్బలు తగిలాయిట!

పాణయ్య

ఎవరి ఒంటికి?

వేదాంతం

శ్రీరంగనాయకులవారి ఒంటికి.

పాణయ్య

ఎందుకు తగిలాయీ?

దేశికాచారి

మేము నిన్ను రాళ్లతో కొట్టాము కామా? ఆదెబ్బలు రంగడికి తగిలాయట.

పాణయ్య

అమ్మో, అమ్మో, మా రంగడికే దెబ్బలు! నా కెందుకు తగిలేయికావు ఆ దెబ్బలు? నా ఈ పాపదేహానికి తగిలై అది భగవదారాధనకు స్వాధీనమయ్యేదే! నా రంగడికి దెబ్బలు తగిలాయా? అయ్యో, అయ్యో! [వచ్చును.]

దేశికాచారి

రంగడు రాజుగారికి కలలో కనిపించి నిన్ను దేవాలయంలోకి తీసుకు రమ్మన్నాడుట!

పాణయ్య

నిజంగా, నిజంగా?

దేశికాచారి

నిజమే.

పాణయ్య

మారంగయ్య నన్ను తీసుకురమ్మంట నిజమే?

వేదాంతం

నిజమే.

పాణయ్య

మారంగడు నన్ను దర్శనం చేసుకోమన్నాడా? నిజంగానే?

పుట్టయ్య

నిజంగానే.

పాణయ్య

శ్రీరంగనాయకులవారికి ఎంతటి ఆశ్చర్య పడు పాతం! నన్ను రమ్మన్నారా? నన్ను రమ్మన్నారా? నన్ను రమ్మన్నారా? నిజంగానే?

మూలయ్య

నిజమేనటయ్యా!

పాణయ్య

నారంగయ్య నన్ను దేవాలయంలోకి రమ్మన్నాడు. నిజమే. నిజమే. ఇన్నాళ్లకి నాదేవుడిదర్శనం నా కవుతుంది. ఇన్నాళ్లకి నేను కరువుతీరా నా రంగణ్ణి చూచుకొంటాను. రంగణ్ణి చూడని ఈ కల్లెందుకు నాకు? రంగణ్ణి మొక్కుని ఈ చేతు లెందుకు నాకు? రంగణ్ణి పలకని ఈ నాలుక ఎందుకు నాకు? రంగణ్ణి తలవని ఈ హృదయ మెందుకు నాకు? నారంగణ్ణి నేను మనసారా కొలుచుకొంటాను. నా రంగడు నన్ను రమ్మన్నాడు. బ్రాహ్మలు రంగణ్ణి చూడమన్నారు నన్ను. రాజుగారు రంగణ్ణి చూడమన్నారు నన్ను. నా రంగడి నన్ను రమ్మంటున్నాడు. నేను వెడుతున్నా! నేను వెడుతున్నా! నారంగడికోసం వెడుతున్నా! నారంగడిని చూచుకొంటాను. నారంగడిని కాగ లించుకొంటాను. నారంగణ్ణి పూజించుకొంటాను. వెడుతున్నా నారంగడిదగ్గరికి. రంగా, రంగా, నాతల్లీ, ఓరంగా! వస్తున్నా తల్లీ, నీబిల్లొకి. వస్తున్నా నాయనా, నిన్ను మొక్కుకోడానికి! వస్తున్నా ప్రభూ, నీ పాదాలదగ్గరికి! వస్తున్నా రంగా, వస్తున్నా, రంగా, రంగా.

[అని వెళ్లిపోవును.]

దేశికాచారి

రాజగారు వాద్యములతో వస్తున్నారు. ఆగు పాణియ్య ఆగు.

వేదాంతం

మెయ్యిమంది బ్రాహ్మణులతో కూడా వస్తున్నారు.

పుట్టయ్య

ఆపేదా, బాబూ వాణ్ణి?

మూలయ్య

పరుగెత్తుకు వెళ్లి పట్టుకోమన్నారా?

దేశికాచారి

పట్టుకోండి పట్టుకోండి.

పుట్టయ్య, మూలయ్య

ఆగరా పాణియ్య, ఆగరా, ఆగరా.

[అని పరిగెత్తి పోతారు.]

వేదాంతం

మరి వాణ్ణి చీల్చి పట్టుకోలేరు? మనం ఇక్కడ ఉండదామా? వెడదామా?

దేశికాచారి

రాజగారు వస్తారుగా! వారికి వర్తమానం చెప్పవద్దా? ఆగుదాము లే.

వేదాంతం

చూడు చూడు. వాడు మూలకల్లిలో జనాన్ని అందరినీ తీసుకుపోతున్నాడు రంగనాయకుల గుల్లకి! గంతులు వేస్తున్నాడు! పాటలు పాడు తున్నాడు! మూలవాళ్లందరూ అతనితో కలిసి పాడుతున్నారు!

దేశికాచారి

మెయ్యిమంది బ్రాహ్మణులూ వాణ్ణి చుట్టవేసి పట్టుకొన్నారు చూడు చూడు. ఔరా, ఆళ్ళ

ర్యం! వాడిపాదాలకు మొక్కుతున్నారు, వారంతా!

వేదాంతం

మన మెంత తప్పు చేశాము! వాడి పాదాలకి మొక్కువలెననే తోచింది కాదు మనకు!

దేశికాచారి

అది మన దార్శాన్యం. పూర్వకృత కర్మదాటడం ఎవరి శక్యం.

చూడు చూడు. వాడిని రాజగారి రథంలో రాజగారివక్క కూచోబెట్టారు. రాజగారు అతన్ని కొగలించుకొంటున్నారు.

వేదాంతం

పాణియ్య రథంలో మూర్ఛపోయాడు, చూడు.

దేశికాచారి

ఓహో, ఎంతటి దివ్యదృశ్యము! ఎంతటి పుణ్య దినము! అనంత కాలములో ఈ ఒక్కదినమూ ఎంతటి పుణ్యదినము! మూలలూ బ్రాహ్మణులూ కలిసి మెలిసి రథం వెనక శ్రీరంగనాయకుల జేవాలయానికి వెళ్తున్నారు చూడు.

వేదాంతం

మూలలు పాటలు పాడుతున్నారు. బ్రాహ్మణులు స్వస్తి వాచకములు చెప్పతున్నారు. రంగడి చేరు మిన్న ముట్టుతోంది.

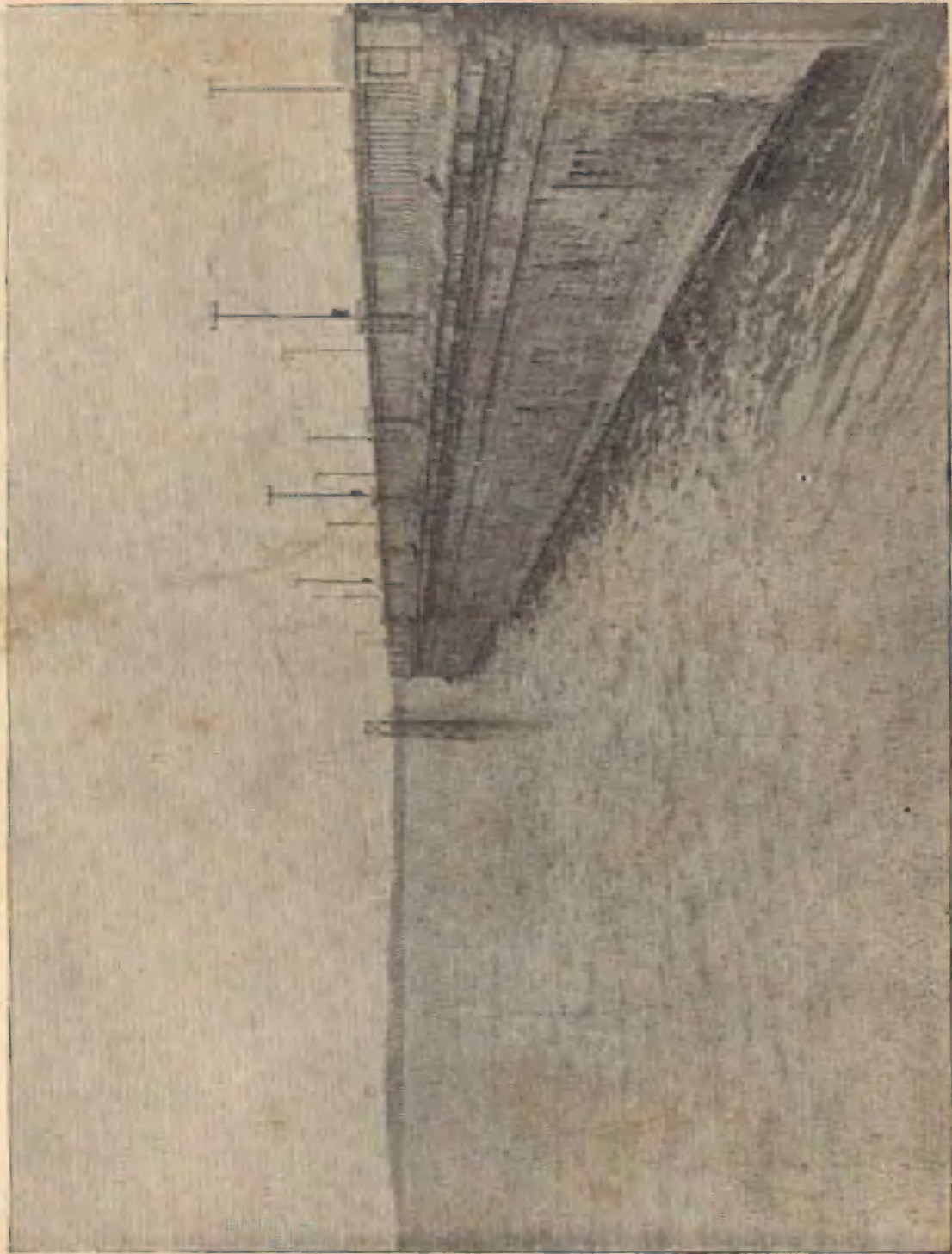
దేశికాచారి

వెడదాము పద. మనం మాత్రం ఇక్కడ ఒక్కళ్లమూ ఉండడం మెండుకు. రంగడి ఉత్సవములో మనమూ కలుద్దాము.

వేదాంతం

పద, చప్పున పద.

కృష్ణరాజసాగరచిత్రములు

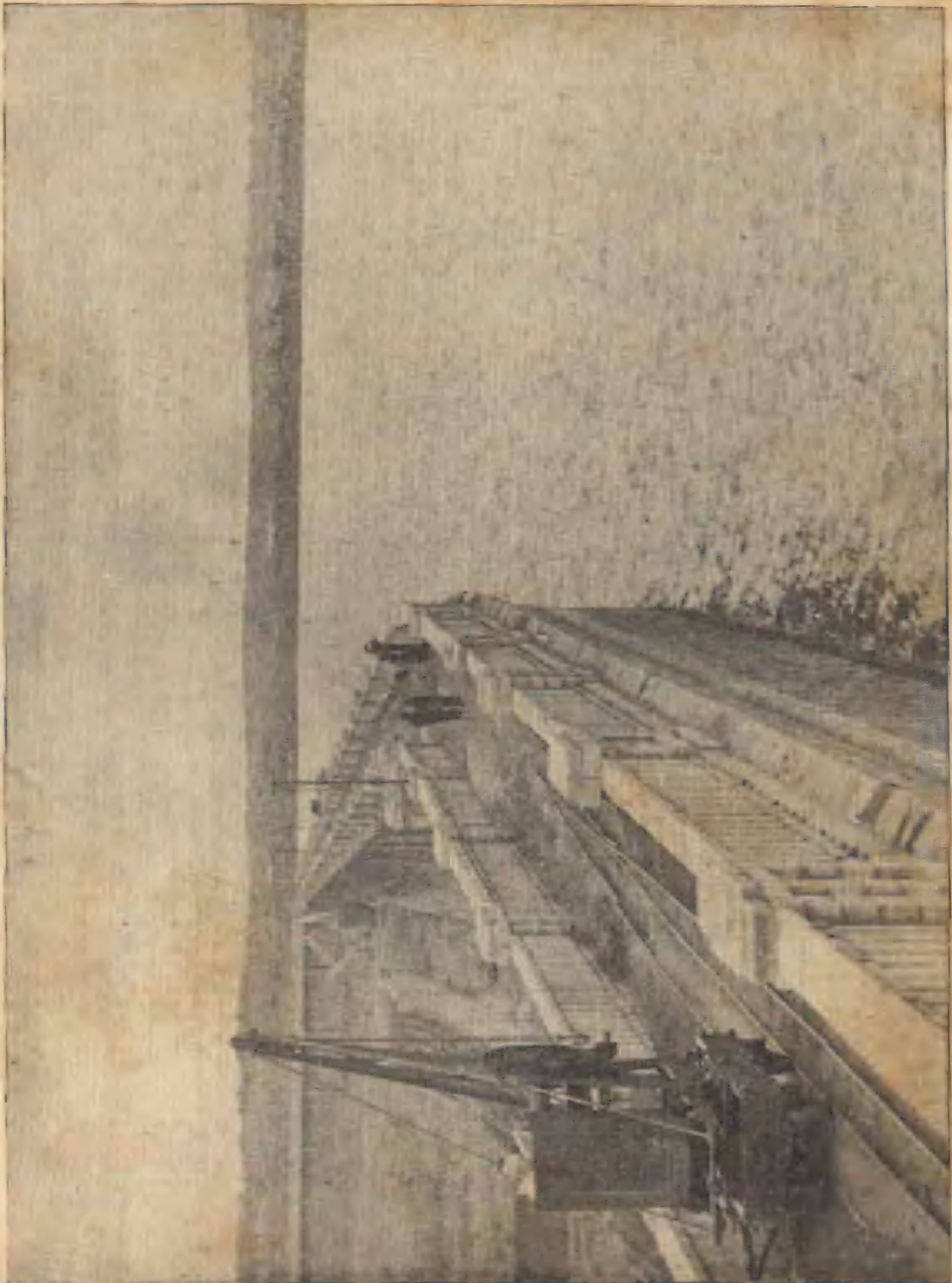

౧. కృష్ణరాజసాగరము అనుకట్ట-లో-లిఖితము

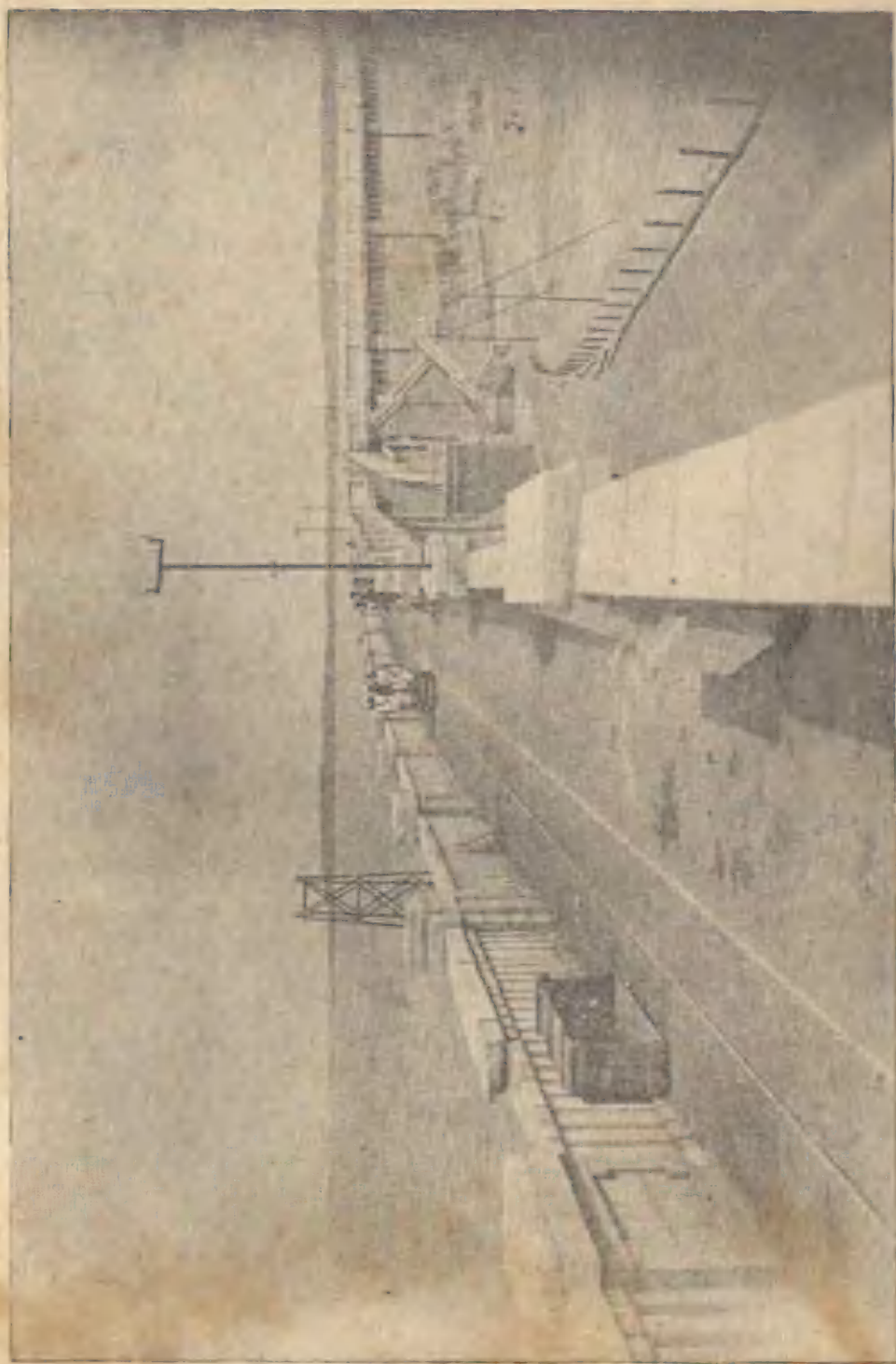

౨. కృష్ణరాజసాగరము అనగట్ట తూమునుండి ప్రవహించుచున్న కాశీరేణిది

2. కృష్ణ రాజనాగరము ఆనకట్ట-వెలుపల, లోపల

ర. కృష్ణరాజనాగరము అనకట్టయొక్క అద్భుత నిర్మాణము

అంబుజకేళికాయతనమందుఁ బ్రయాంగనగూడి రాత్రి సా
ఖ్యంబుల నోలలాడి యుదయంబున లేతుమటన్న భ్రాంతి డెం
దంబునఁ బుట్టడేలే? కుముదప్రతతుల్ ముకుళింకఁజొచ్చె; నీ
యంబుజవల్లభుండుదయమయ్యెడు వేళగు లెమ్ము భృంగమా!
రాతిరియంత నిద్దురపరాకున నున్నది చాల దొక్కొ? నం
ప్రీతి విలాసిని విరహవేదన లెల్ల నడంగఁ జొచ్చె; బ్ర
భాతిక మారుత భవనులసార ముదానహమై జగజ్జన
వ్రాతమునెల్ల మేలుకొలువంగఁ దొడంగెను లెమ్ము భృంగమా!
వారిజబంధపుం డెడటవచ్చి హసించిన జేలవెందు నొ
య్యారము మీఁజఁగా మధుకరాంగన ముందుఁగ మేలుకొంచి యుం
కార మనోజ్ఞగీత రసగానములన్ నిను నిద్రలేప కా
సార విహార కౌతుకవశంబున నీ దరిఁజేరు భృంగమా!
కమలాన క్తమరందపాన వశేత్ గాయంబు మూర్ఛితైవో!
కమలానందన బాణవేదనకు మైకంపించెవో! లేక దు
ర్దమవేదండ విశాలకర్ణహతి చేతన్ స్రుక్కితో! నిందు నీ
రమణీరత్నము నీవిలంబనను నోర్వంజాలునే భృంగమా!
నీమోహతిశయంబె సౌఖ్యయుతమున్ నీ నన్ని ధానంబె న్వ
ర్గామోదంబని నీదుదర్శనమె సర్వాభీప్సితార్థంబుగన్
నీమాధుర్య సుధామయోక్తులె జగన్ని యేవమం చెంచు నీ
భామారత్నము నాదరింపుమ నతీవాంఛారతుల్ దీరంగన్.
విమలాంభోరుహ పత్రభాజనములన్ విందారగింపంగ మో
దములన్ కమ్మని పుష్పిడిన్ భ్రమరకాంతల్ గూర్చి యుంకార గీ
తములన్ బాడెడువితగాఁ బ్రకృతి మీదాంశత్యపై పుణ్యభా
గ్యములన్ గాంచి నుతింప విందు నలువంగ రాఁగదే భృంగమా!

[ఈదీన్ని కథ చాలకాలమునాటిది. ఇప్పటికిని దీనిని పాటగ ముసలమ్మలు పాడుచుండుట వినుచుందుము. ఆ పాట నాధారముగఁ జేసికొని కొలఁది మార్పులతో దీనిని వ్రాయుచున్నాను. కథ ప్రారంభమగుటచేత ఇందలి భాషయు నించుక పూర్వవంప్రదాయానుసారముగ దిద్దికొంటిని. అందుగల యావైపరీత్యమును పాఠకులించుక మన్నింతురుగాక!]

౧

లేవరాళి నెన్నడుముపైఁ దూఁగు యావనభారమ ట్లితనంచలించి, తీవకాననంటి యూఁగి యాడు పరువంపు విరితెఱుంగున నట్టిపై, పద్మపత్రంబుపై నటించు నీటిముత్యము వడువున నిలుకడఁదక్కి, మధుమానసమయబంధర ప్రకరంబు ప్రకారంబున వింతవింతగంతులిడుచుఁ జూలాలియెడంద ఊవిరామంబెఱుంగక పట్టుదప్పి పరగడలఁ ద్రొక్కుచుండును.

ఆ నాటి యుదయమునఁ బన్నీట మజ్జనంబాడి, యెడలంటిన చలువతెరలోనుండి శరీరకాంతలు నీ రెండతో వియ్యమంద, విరియఁబోసిన పెన్నెఱుంగ గొనగోటఁ జిక్కుదీయుచు, గిలుకుటందియలు మెల్లన మ్రోగ సాధాగ్రంబునఁ బచారునేయుచుఁ దిరుమలాంబ యట్టెనిలిచి నిదానించి నిట్టూర్పు విడిచి గాలపురువ్వ

వలెఁ జయ్యవఁ దన వాల్చాపుల రాజమార్గంబున నిగుచ్చి పిల్లయెలుంగునఁ బ్రియదాసీయగు భ్రమరికం తేరఁ బిలిచెను.

తిరుమలాంబ యున్నత రాజకుటుంబమునఁ బుట్టినది. విద్యావతి, రూపవతియును, తొల్లి చంద్రశేఖరు లావణ్యంబుఁ జూచి, యాతఁడు సామాన్య రాజకుటుంబములోని వాఁడని యెఱింగియు వానియెడ వల పగలంబగుడు నిజజననీముఖంబున జనకు నియ్యకొలిపి మనసార వానిఁ బెండ్లియాడినది. తనమనోహరునితోఁగూడ నవిలాసముగఁ బ్రణయప్రవాహ తరంగమాలికల డోలిక లూఁగుచు జగంబు మఱచి మఱచి నేఁడంతర్వత్నియై యున్నది.

అట్లు చేరవచ్చిన భ్రమరికకుఁ గొనవ్రేల రాజమార్గంబు తలనున్న యొక యువతిం జూపుచు, “నెచ్చెలీ! కనుఁగొనుము! గుబురులు గుబురులుగఁ జిగిరించు మాధవీలత మాడ్కి వడవడవడంకు నెన్నడుముతోఁ గూరకులు మోసికొనివచ్చు నాజవరాలు! లలితరూపవిలాససంపదలఁ గలకలలాడు నీమె యెంతమనోహరిణియై విరాజిల్లుచున్నది! ఆమె మునుక్రేళ్ళ నంటిన కూర యెట్టిరుచుల నీనునో. నీ వవలీల నందు జని యమ్మందగమన నిండుఁ దోడ్తెమ్ము. ఆకూరఁ దిన నాకు మననగుచున్నది.” యని యె. భ్రమరిక యించుక యోచించి యిట్లు

లనియె: “ఆయువతి విక్రయించునది నెల్లికూర. ఆకూరఁ దినవలసినవారు నేరు. నీవు రాజపత్నివి! ఆగర్భ శ్రీమంతురాలవు! ఆకలములు దిన మన నెట్లు పోయినది? అదియునుంగాక యిట్టివేళ విన్నే భ్రమింపఁజేసిన జవరాలి నంతి పురముఁ జేరనీయవచ్చునా? ” అనుటయుఁ దిరుమలూబ భ్రమరికను బానుముడితోఁ జాటచుట జూచి, “ఆకూర నేడు తినకతప్ప” దనెను. రాజపత్ని! అందును గర్భవతి! ఆమె కోరునది కాదనువా రెవ్వరు? ఎల్లెయని భ్రమరికఁ దగుపరుగునఁ జోయి యా నెల్లికూర నమ్ము నెలంతం దోడ్తచ్చె.

ఆయువతి సౌభద్యారము కడ నిలిచి చిటు నవ్వు మోమునఁ జిందులాడఁ, జిక్కులువడ్డయల కలు ఫాలమున నటంప శిరం బట్టిట్టించుక యూచుచు, “నెల్లికూరో” యని కేకపెట్టు నంతఁ దత్పరిసరంబుల నెల్లవసంతోదయ మయి నట్లయ్యెను. ఆమెలావణ్యచ్ఛాయను తెలుకు వి లైక్కుపెట్టి విరివింటివాఁడు గుఱికై తొంగి తొంగి చూచుచుండెను. లోపల జలకమాడి తడియొత్తికొనుచున్న చంద్రశేఖరుఁ డాకూర విని నివ్వెఱఁగండి గవాక్షమునుండి బయలు చూచెను. నీలాకాశంబున నిగవిగలాడు చంద్రబింబంబుపగిది, కార్కొన్న పొదలోని పూలగుత్తివోలె, బయల్పడ్డ గవిలోని పద్మరా గంబు దందంబునఁ దత్ప్రదేశంబు ననన్యసా మాన్యకాంతుల వెదఁచెట్లు నయ్యింతిం గనుం గొని యాతఁడు విస్మయంబున మ్రాన్పడి విశాల

ములయిన తన కనురెప్పలఁ జలింపనీక యామెం జూడఁ జొచ్చెను.

సౌందర్య మేరి నాకర్షింపదు? నృప్తిసౌందర్యముం జూచి కవికలము గానమొనర్చుచు న్నది. పుష్పసౌందర్యముం జూచి పురుషులు పైతము నమాధింబడి రెక్కలఁ దాల్చి త్రుళ్ళింత లాడుచున్నవి. సంధ్యాసౌందర్యముం జూచి పులుంగు లెలుంగెత్తి పాడుచున్నవి. ఉదయారణ సౌందర్యప్రభలలో మందమారుతము కావ్యతరంగమాలికలఁ గడలు కొల్పచున్నది. యువతిసౌందర్యమునఁగరంగని పురుషుఁ డుండు నా? ఆకూరపడుచు ప్రసరించు సౌందర్యప్రసారమాలికల డోలిక లూగుచు మరుండు క్రీఁగంటఁ జంద్రశేఖరుం జూచి, దిగ్గన దిగి, చెఱకు విల్లు సంధించి యాచెలువముంగలఁ గల నెల్లి గంప మఱుంగున వంగి యాలీభసాదమ్మఁడై నవ మల్లికాశరంబుం బూన్చి చంద్రశేఖరుని హృదయసీమ గుఱినానె. ఆ నెల్లిపాపయు మల్లికామాలికల వెల్లిగొలుపు తన నల్లలితదృగ్వల్లుల నల్లనఁ జంద్రశేఖరునిపై విరఁజల్లె. గర్భిణీ స్త్రీలకువలెరాజులకుఁ గూడ మనోవికారంబులు విఠితంబులై యుండునని పెద్దలు చెప్పుదురు. అనుభవాకాంక్షం దగిలి ప్రవర్తిల్లు మానవహృదయమునకు ధనము ముఖ్యాధారము. తత్కటాక్షంబునం బ్రవర్తిల్లు రాజుల మానస మదగజంబులకు వెడలినదే వీధి!

చేటకొమ్మునఁ జేరెడు చీరుములైముల వెలపోసి భ్రమరిక నెల్లికూరఁ గొనవచ్చినది.

సాధాంతరమునుండి చెక్కిటఁ జేయి నెట్టికొని
రెప్పవల్చుకుండఁ దిరుమలాంబ నెల్లిపాపఁ
జూచుచున్నది. ఆమె మునుప్రేళ్ళ నంటి యిడ్డ
నెల్లికూరఁ జూచి యువ్విబ్బురుచున్నది.

౨

ఐశ్వర్యాశాతరుణీ ముఖంబును దరణి
సింధూరరేఖ లిడి యలంకరించుచున్నాఁడు.
నన్నజాజితీవియకన్నె, మావిగున్నవై విరితలఁ
బ్రాలఁ జోయుచున్నది. పొన్నవలకాని
మాధవీలతిక విగ్నియారఁ గొంగిలించుకొనుచు
న్నది. మాలతీ కుడుంగము మందానిలరసికు
నితో గునగున లాడుచున్నది. మల్లె పొడ
గుమరదనంబుల విచ్చి తూరుపుకోనఁ దొంగి
చూచు చందమామను బలుకరించుచున్నది.
ఆసాయాహ్లాసమయమున నవ్వనసీమను
శృంగారదేవత చిఱు ము వ్వలు నందడింప
నృత్య మాడుచున్నది. ఈ పొదరింటఁ గోక
నవరించి కట్టికొని యా మ్రానిక్రింద నిట్టూర్పు
విడిచి, చెక్కులఁ బొడము చిఱుచెమ్మట ముత్తై
ములఁ గొనగోటఁ జల్లులాడుచు మాగన్ను
వడు కన్ను రెప్పలను బ్రయత్నమున విడలించి
కొనుచు, నెట్టివడినమోముతో మందమంద
గమనంబున వెన్నెల పాలమడుగున సీదు
లాడు రాజహంసవలెఁ దన షర్లకుటిరమును
డాయవచ్చు నామెయే మన నెల్లిపాప! షర్ల
శాలను జేరవచ్చిన కొలంది నామెయడుగులు
తడఁబడుచున్నవి. చూడ్కు లానందమునఁ దళ
తళ లాడుచు బెడబెడ లాడుచున్నవి.

ఎట్టకేలకు తన గృహంబును జేరి యానెల్లిపాప
బెదరున నల్లడలఁ బరికించి యింటఁ దనతల్లి
తక్క నన్యులు లేకుంట నెఱింగి పెడపెడ
చూపులతో గద్గదిక నవరింఁకొని విన్నఁబా
టున నోరమోమిడికొని ముంగొంగు కొన
ప్రేళ్ళఁ జట్టికొనుచు 'అమ్మా' యని పిలిచి
మిన్నకుండెను. తల్లియు కూఁతుముఖవైఖరిం
జూచి దీప మెగఁగ్రోసి తీక్షణదృష్టులఁ దనయ
నెగాదిగ నుపలక్షించినది. పెదవుల ముడిచికొని
మూతి బిగించికొని తల యూచినది. తెగిన
క్రోవలోని ముత్తైములవలె నాదీపపు వెలుం
గున వింతవింత కాంతుల సీనుచు నెల్లిపాప
కనులనుండి నీటి గట్లు బాటబాట రాలినవి.
కట్టతెగిన ప్రవాహజలమువలె వెక్కు వెక్కుల
నామె యూర్పులం బుచ్చినది. భోరుమని యే
గ్గుచు నెట్టకేలకుఁ గేలు పాచి నెల్లిపాప తన
తల్లి కంఠంబును గొంగిలించికొనినది!

భగవంతుని కనురెప్పలలోని సృష్టివలె,
ముత్తైపుచిప్పలోని నీటిబొట్టు పోలిక, హితుని
హృదయంబున రహస్యంబువడుపున, మారుత
తరంగములలోని సౌరభంబు తెఱంగునఁ
దల్లికొఁగిటఁ దనయ నూతన సౌభాగ్యంబున
విరాజిల్లును.

* * * *

తెలతెల వాఱుచున్నది. నెల్లిపాప మనో
వీధిని నూతన ప్రణయప్రభలు ప్రాఁకుచున్నవి.
దిక్కులఁ బక్కుల మధురాలాపములు పిక్క
టిల్లుచున్నవి. నెల్లిపాప హృదయప్రదేశము

పుట్టువు మఱచె గాఁజోలు! మఱవదా? విరితేనె మరంగిన భ్రమరము తన తొంటి గతిఁ దలంచునా? ఇట్లు విశ్వర్యపరవశయై పర గడలు ద్రొక్కుచున్న దీని కించుక హితబోధఁ గావించెదం గాక” యని తిరుమలాంబ “భ్రమరి కా” యని తన ప్రియదాసింబిలిచి “మేమేమియో యామెకుం జెప్పి పుట్టెంచె.

౪

అది రాజాంతఃపురములోని భోజనశాల. ఆ శాలకు నడుమ నొకతెర వైవఁబడియు న్నది. అవ్వలిభాగమునఁ దిరుమలాంబ భజన సీవల నెల్లిపాప యాహరించుచుండును. చుట్టగుడ్డపయిని గూర్చుండి యెడమచేత నంజాడు గొఱుకుచుఁ గుడిచేత మలకలోని యంబలి జాఱుకొనుచు లొట్టలువైచు నెల్లి పాప నేడు పట్టుదిండ్ల పీటపైఁ గూర్చుండి బంగారు పశ్చిరమున నిడ్డ పక్వాన్నముల నార గించుచున్నది. ఇదియ యదనని వంటలక్కయు నొకానొక కూరం దెచ్చి యామె పశ్చిరమునం బెట్టెను. నెల్లిపాపయు నాకూరఁ దన మును వ్రేళ్ళ నంటి నాల్కకు రాచికొని యొడలించుక జలదరించికొని వంటలక్కం జరచురం జూచి, “ఇదియేమికూర? నిన్నెవరు దీనిని వండ నియమించిరి? ఇంత పెగటుకూర నెవరైనఁ దిందురా?” యని గద్దించి యడిగెను. అవ్వల తెరలోఁ గాచికొనియున్న తిరుమలాంబ నెల్లి పాప చిడిముడిపాటు విని, “చెల్లెలా! కోపంప కుము. ఆకూర వండ నేనే నియమించితిని. పాప

మాకూర నేడు నీకు పెగట్టె తోచినదా! ఆ కూరపేరయిన నీ వెఱుంగవు గాఁజోలు! అయిన నేమాయె. నేను నీకు దానికథ నవిస్తర ముగఁ దెల్పెద నాకర్ణింపుము.-

చిక్కులుగొన్న నీ చికురాలలోన మణిభూషయై తొల్లిమలసిన నెల్లి-
మాసిన నీకోక మడతలలోన
ముత్తెంపుటంచులై మురిసిన నెల్లి-
వాడిన నీగండభాగమ్ము వంటి
మకరిక లిడ్డ కమ్ముని లేతనెల్లి-
మలినమా నీసోగమై నాశ్రయించి
గొఱంగివాపనల్ గురిసిన నెల్లి-
మఱచితే! నేటి సంపదలోనఁ జెల్లి!

* * * *

కోల చేకొని పెద్ద కొమ్మల వంచి
కూరిమి నీయన్న కోసిన నెల్లి-
నకనకలాడు నెన్నడు మెత్తికుండ
వంగి నీతల్లి కుప్పగ నిడ్డ నెల్లి-
ముంజేతు లలయంగ మోపులు గట్టి
నీచెల్లి లలి గంప నింపిన నెల్లి-
తట్టల నెత్తి యాదలఁ దాల్చి తొల్లి
వాడవాడల నీవు పాడిన నెల్లి-
మఱచితే! నేటి సంపదలోనఁ జెల్లి!

* * * *

సాధాంతరమునుండి చల్లనివేళ
ప్రేమమై నేఁ జేరఁ బిలిచిన నెల్లి-
చేట కొమ్మున మంచి పీరుముత్యాలు

వెలఁబెట్టి నాదాసి విలిచిన నెల్లి -
 యలవోక మున్ననోహరుని హృద్గుళిక
 గిలకొట్టి కరఁగించి కరిలిన నెల్లి -

యవలీల నీచైవ్య ముడఁగించి మించి
 నిను బోగములబోన నిలిపిన నెల్లి -
 ముఱచితే? నేటి సంపదలోనఁ జెల్లి! "

భావిదృష్టి

శ్రీ. శ్రీనివాసరావు గారు (కవితాసమితి)

అట కవితాప్రపంచము లహర్నిశమున్ రసవన్నవీన వి
 స్ఫుట నటనాప్రసక్తిమెయి పోలును, తేలు ననంతహర్ష పుక
 ఘటికలలో నహస్రరవికాంతులు మేదురరమ్యవర్ణ సు
 ఘటనముకూర్చి నాకదియె కామ్యోధమ్ము భవిష్యదాశలక.

నాతలపోతలీక్షణము నక పరువెత్తు నదృశ్యపక్ష సం
 పాతముతో రయోద్ధత సుపర్వ విమానపలాయనక్రియా
 తీతములై సుభామఘరదివ్యసథాలకు, భావికాల వి
 జ్యోతిక నాట్యశాలలకు, జ్యోతిరఖండ యశోంగణాలకు.

భావి వికాస వాటికల బాటలలోచను నాకు నాకవి
 త్యావృత గీతులే వినగనాను చంద్రరుదంచలమ్మలై!
 దైవధునీప్రసన్న సికతాస్థలంబు విహరించు నాకు నా
 పూవులపాటలే వరదవోవును తేనియతేట యూటలక!

నే నిపుడే నదించిన అనేకరహస్యైతు లాలకించగా
 లేని జగత్తులో ప్రతిఫలించదు నాహృదయమ్ము నేడు; సం
 ధ్యానిశితారుణ ప్రభలు దాచిన యామినిలో చరించు నా
 మాసనమిక భావి సుషమావికసద్రుచు లాస్వదించెడుక.

౧

ఓ శృంగారీ! ఆట్టే గర్వపడకు. విరాగి
పాదములకడఁ గూర్చుండి ప్రేమపాతములు
చదువు. అతనిభక్తినుండి బయలుదేరు ప్రేమ
తరంగములు నిన్ను ముంచి యెత్తఁ గలవు.

౨

ఈశ్వరునితో పనిబడుచో మీ కాచార
ములు బంట్లు. కానిచో ఆచారములకు మీరే
బంట్లు.

౩

లోకమునఁ బనుఁబాపలు ముడివగ్గులే
తమాషా. వారియం దీశ్వరప్రతిబింబములు
కానిపించును.

౪

వ్యాకరణము భాష - పిట్ట. వేదాంతము
మనస్సు - పిట్ట. సాధనలో సారమున్నది.

౫

నీమీఁద దృష్టి యుండుచో సంతయు
నీమయమే. నీమీఁద దృష్టి లేనిచో సంతయు
నయోమయమే.

౬

ఓయీ, నాసిక్తాగ్రమున దృష్టి నిలుపుట
కొన్నియేండ్లు నేర్పితివి. ఇంక నాసిక్తాగ్రమే
యీశ్వరుడై పోవుఁజమీ.

౭

ఎఱుంగక చేయు నాత్మార్పణముకన్న
ఎఱిగి చేయు తిరస్కారము మేలు.

౮

ప్రయాణములందు నిన్నుఁ దలపోయుచు
నడవకయే ఊరు చేరుకొందును.

౯

నీతి నీ విభూతి.

౧౦

ధ్యానములో రాయి, పనిలో పాఱ.

౧౧

పద్మాసనమునఁ గూర్చుండి ధ్యానిం
పఁగా ధ్యానింపఁగా కాల మొక నిమిషమేని
కదలదు.

ఎఱుక లేదు; తలఁపు లేదు. మనస్సు
మనకమనక.

ధ్యానపూర్తియేడ? వాసనా భావమేడ?

ఇట్టి యాఁటుఁ బోటులలో నీ కొకతూరి
మ్రొక్కి లేవ నెంచి వంగి రెండుచేతులు నేల
నిడి మోకారిందితి. ఆరెండు చేతులక్రిందను
నీ రెండు పాదములును.

ఉన్నవా యని కనులు తెఱవఁగా నేనీ?

నెహ్రూనివేదిక ఆంధ్రానువాదము రెండవకూర్పు వెలువడినది.

ఇట్టి యుత్తమ రాజకీయ గ్రంథ మిదివరలో వెలువడియుండలేదు. రాజ్యాంగవిభావమును తెలిసికొనకోరు ప్రతి ఆంధ్రుడును చదివి తీరవలెను.

శైలి సులభము

కొలది ప్రతులుమాత్రమే మిగిలియున్నది.

వలయువారు వెల 1-0-0 మాత్రమే తపాలాఖర్చులు ప్రత్యేకము మేనేజరు, ఆంధ్రప్రతికా కార్యాలయము, పోస్టుబాక్సునెం 212, మద్రాసు, అని వ్రాయవలెను.

ఆంధ్రప్రతికా సంవత్సరాది సంచిక

ఆర్యా!

ఎప్పటితీరున రాబోవు ప్రమాదూరి సంవత్సరాది సంచికను బ్రకటింపరావలెనన్నము. అందు సారస్వత, సాంఘిక, రాజకీయార్థికాది విషయములగు సంబంధించిన వ్యాసములు ప్రకటింపబడును. ఈము పూర్వమువలెనే దయ యించి అమూల్యములగు తమ స్యాసములతో పాటు సలంకరించి మాయుద్యమమునకుఁ దోడ్పడఁ బ్రార్థింపఁబడు.

ఈ సంచికయందు విషయవిభాగమును గావించి యేవిభాగమునకు సంబంధించిన వ్యాసముల నావిభాగమునందే ముద్రించి సంచికను ఉగాదినాటి కాలపు కల్పింపఁ గలచినాము. ని యింత కాలమునకుఁ బూర్వమే వ్యాసము లన్నియు మఱుక జీరినగాని అట్లు విషయవిభాగమును గావింప ననుకూలము గానేరదు. సంచికాముద్రణ మారంభించినప్పటినుండి బంపు వ్యాసములను సంచికయందు జేర్చుటకు వీ లుండదు. కావున వ్యాసములు 1929 నవంబరు 15 వ తేదిలో పల మా కందవలెను. ప్రతి వ్యాసమునను, 'సంవత్సరాది సంచికకు' అని వ్రాసి యుండునలెను. వ్యాసము లును, వ్యాస సంబంధించిన చిత్రములును, ఇతరచిత్రములును, సంపూర్ణవివరణములతో నియమిత కాలమునకుఁ బూర్వమే మఱుక బంపుదురుగాక యని ప్రార్థించుచున్నాము.

నిర్మాత

కాశీనాథుని న గోశ్వరరవు,

ఆంధ్రప్రతికాధిపతి.

మైసూరు దసరా ఎగ్జిబిషనువారు ఇచ్చిన మోగ్యతాపత్రము

AMRUTANJAN

THE BEST
INDIAN PAIN BALM

AMRUTANJAN DEPOT
BOMBAY & MADRAS

౧౨

ఓ దేవా! ప్రతిభ్యాసమును వల విలా
పాంతముగాఁ జేయుదువు? నీ కావ్యమునకు
శోకమే రసమా?

౧౩

మనుజుఁడు నియతకాలములఁ దినుటకుఁ
బండుటకుఁ జదువుటకా యిటకు వచ్చెను?

౧౪

ఊఁడుటచే నీ యుదరము తిత్తి, దీనిని
గమ్మర వాని దాఁగటికిఁ గొంపొమ్ము.

౧౫

ఆలోకించితి నను ఆనందముపాలైనను
జేయుము, కనుఁగొనలేకపోతి నే యను కాటి
యపాలైనను జేయుము. చెంటికిఁ జెడిస రేవడ
జేయవలదు.

౧౬

నా యాశకు మితియు, మేరయు లేదు.
ఒక్కచూపులో నీ స్వప్తి సంలేయుఁ జూపి
వలయు.

౧౭

కవితాగానముకొఱ కేల తొందర?
ముందీ జీవగానము చూడు!

౧౮

ప్రపంచ మొక అద్దాలమేడ. అం దెక్క-
డని నీ ప్రతిబింబములే.

౧౯

బుద్ధి యంతటి బుద్ధి హీన మైన దేది?
ఒక్కవాఁ జేమఱునో నీవు మొదటికి వత్తువు.

౨౦

మనస్సు సుఖదుఃఖముల కద్వంద్వకాకితము.

౨౧

తైనందినము వీరికతోడనే నెరి. గంభా-
రంభము కానరాదు.

౨౨

న క్షర్చనలో నారతి యెత్తు ప్రిగహ-
ముగాఁ జేయుము.

౨౩

నేను నీ పిచ్చివాఁడను.

౨౪

ఇది యొక ఘోరసంగ్రామము. ఓడుదు-
నని మది యూరకుండదు. అందీ యందక
నీవు చుట్టొచ్చి పెట్టకయు మానవు.

౨౫

పాధన నీ నామ్రాజ్యము.

గీ. ధర్మ భంగములక జీవితంబు గడసి,
ధర్మ పన్నముల్ విని మెచ్చు ధర్మరాజా?
అర్మజీవిత చరిత లత్యయలు గాఁగ,
ధర్మమతబోధ మైన న ధర్మరాజా?
“ఎవఁడజాతశాత్రవుఁడో నీ వెఱుంగవొక్కొ?”

గీ. హక్కు లేని రాజ్యమునకై యడ్డమైన
గడ్డి గఱచి, దాయల నొందు ఘనగుఱుఁడో?
కరగతంబగు రాజ్యసౌఖ్యముల విడి,
పరులకై సన్న్యసిందిన పావనుఁడో? ౨
“ఎవఁ డజాతశాత్రవుఁడో నీ వెఱుంగవొక్కొ?”

గీ. న్యగురుబంధు ప్రజాక్షతజాభిషిక్తుఁ
డై, వెనుక తరియించు పవ్యక్తమతియొ?
యూర్ధ్వరేతస్కుండై యాశ ను క్షరించి
ప్రజలధవబంధ దుఃఖముల్ బాపుజీనుఁడో?
“ఎవఁ డజాతశాత్రవుఁడో నీ వెఱుంగవొక్కొ?”

గీ. పరులు చెనకిన వనితనే పట్టమహిమి
జేసి సాధ్వల సవమతి నేయు నెఱఁడో?
ఏకపత్ని వ్రతుం డయి లోక మందు
నత్సతీత్వ ప్రభావంబు జాలు బుధుఁడో?
“ఎవఁడజాత శాత్రవుఁడో నీ వెఱుంగవొక్కొ?”

గీ. పటుతరాహంకృతికి వశవర్తనుఁ డగు
ఘోరహింసా విధాన విశారదుండో?
వ్యప్తి జీవ ధనంబులు నష్టపఱచు
సర్వ జీవైక్య తత్త్వ ప్రచార కుంఁడో? ౩
“ఎవఁడజాతశాత్రవుఁడో నీ వెఱుంగవొక్కొ?”

గీ. పరుల సొత్తును జూదంపు పణముఁ జేసి
యద్రుతిన్ నందిన కిరవ ప్రవరుఁడో?
తనదు జీవిత సౌఖ్యముల్ ధార వోసి
యెల్ల జీవుల సొత్తు రక్షించు ప్రభుఁడో? ౪
“ఎవఁడజాతశాత్రవుఁడో నీ వెఱుంగవొక్కొ?”

గీ. భౌతికనుభుకవాంఛ దబ్బుటలు గూసి,
గురుజనముల వందించిన కుటిలమతియొ?
తాత్వికనుభుక వాంఛ సత్వము వదించి,
నంచనపటంబు మొదలంటఁ తొరుదగియొ?
“ఎవఁడజాత శాత్రవుఁడో నీ వెఱుంగవొక్కొ?”

గీ. చెనక సంతర్పహిర్యధిష్ఠిరత లేని
నామమూత్ర స్థికుండుగు నటవరుండో?
పటుతరాత్మియ విరుత సత్త్వింబు కలిమి,
మూరలోకవిశేతయా వీర వరుఁడో?
“ఎవఁ డజాతశాత్రవుఁడో నీ వెఱుంగవొక్కొ?”

గీ. పరకవోష్ణరక్తాశ్రువుల్ బలియొసంగి,
స్వీయత్పృష్టపశాంతి గావించు వృకుంఁడో?
అర్మిబాధానుభవమె సౌఖ్యముగ నెంచి
జీవకారుణ్య రసవృష్టి జెలుకు ఘనుఁడో?
“ఎవఁడజాత శాత్రవుఁడో నీ వెఱుంగవొక్కొ?”

గీ. పరమశాంత వైరాళ్యంబు బ్రతుక పఱచు
క్రోధమాత్సర్య దుష్ట ప్రలుభమతియొ?
పకలజీవుల కథయ మొనంగుప్రసన్న
శుద్ధ సత్త్వ ప్రశాంత ప్రబుద్ధ మతియొ?
“ఎవఁడజాతశాత్రవుఁడో నీ వెఱుంగవొక్కొ?”

పితృమారకము.

గాదేపల్లి రామమూర్తి గారు

హృదయోపదేశాన్ని పొందిన దుఃఖితుల యా పితృమారకము. కావుననే యాతడు పదవికి ప్రారంభ పరిమంశి రిక్రైరను కాలము సమీపించున్నను, తొలి భార్య కిదువులు తల్లికలు, మలిభార్య కొకతల్లిగారును పరితాప మున్నను, భార్యారెయ్యిగ భావమున కోప బాలకున్న యాతనికి మరల నొకడు పెయ్యిమంట పుడువాళ్ల కట్టుముతో పల్ల నిచ్చి వివాహము చేసిరి.

మూడవ యిల్లాలు కాపురమునకు వచ్చిన నాలుగైదు వర్షములకు రామోదరరావు రిక్రైరయి స్వేచ్ఛా తీవ్రము చేయుచు భార్యయం దమితాదురక్తుడై యానందముగ కాలము గడుపుచుండెను.

ఈవిధములలో పాధారణముగ మనుజు లధికారపదవులం నుండి కోశక్తకొలది చేరనము లార్జించుచున్నను, లేతసామ్యు లంతకన్న నధికముగ నార్జించుచున్నను, వట్టింట మారు విస్తరి పడవీయక-వ్యయములు కైవసావృత్తియునుండి చిల్లిగవ్వయును చెచ్చుపడవీయక-పరమలుబ్ధులై కాలము గడుపుచుందురు. కొందలు ద్రవ్య మార్జింపుచున్నపుడు కొంత యందారబుద్ధితో మన్నను అధికారము పొలియిన నీ గుణమునుండి పై తరగతివారిలో శోధింపుచుందురు. ఆ సేదయిండ్లు-ఆ గుబ్బులుబండ్లు-ఆ సేవకపరివారములు- ఆ యభార్య గుణమారములు-

వారికిపు డక్కడమూలిన బంబాటుములై-యవసర వ్యయకారణములై-లేని పోని వేసములై-పోమరిపోగు దురములై-పరిణమించుచుండును.

రామోదరరా విట్టి లెగలో కేరక పుత్రక లత్ర వారి యిండ్లికిను, ఇల్లుడు విద్యాభ్యాసము నిమిత్త మవ్యగ్రామమునకును తోవుటచే చాను, సదాంగియు మాత్రమే యింటున్నను, దిన్నిటిలో పను, భార్యకు భారము కలుగకుండుటకై వింట కొకదాపనక్క, యింటివనలకొకదాని, యింకవనల కిరువురు సేవకులు, పెచ్చు త్రికైవ తోవుట కొక పెట్టిబండి, యాత దుండుకొవల సేవవాడయ్యెను. ఈదోగవిక్రాంతి లభించినను తొత్తిగ నిరావ్యయకముగ నుండుట కానిది కష్టములేక పురమందర మం పెంబరయి క్రమముగ నం దవ్యక్షపదవి సంపాదించి, యప్పుడప్పుడు పట్టణలో స్త్రీవిద్యాకళ్యేకత, భూమోదరరాచారము, బాల్యవివాహాని పెడము, పూర్వాచారఖండనము మున్నను వివిధవిషయములను గూర్చి యుపన్యసింపుచు కీగుప్రతిష్ఠలు సంపాదించుటకు దరుముగ బాటుబడుచుండెను. మగడు సయసుమోరినవాడని నేత్రాయపుట్టిల్లా లేవగించుకొనకుండ నాతడు వెరసిన మీసములకు దరుముగ వల్లరంగు రాచితీమచుండును. మీసాక్షిపదకమర్మిలోని, కాలు నేలమోపనక్కల లేకుండ సేవకులచే సమస్తోపచారములు చేయింపుచు, నామెకు ముద్దిననుటగు చీరలు, గోరిన నగలు, నడిగిన నవలులు,

ప్రబంధములు, వాంగ్రహస్తానుక్రికలు చెప్పించియున్నరు, సంకీర్తిత్యాభ్యాసమున కొక యుపాధ్యాయుని పంతు మీంది విశ్రాంతికాలములం దామెచే గృహులు మున్నను మహాహాగీర్తియుల బాడింపుడు, వామె మృదుమధుర గాత్రమునకు మిగుల వానందింపుడు నెలలందినములుగ, దీప ములు నిమగ్నములుగ వారిదు కాలము గడపుదుండెను.

౨

ఒకనాటి సాయంకాల ముట్టచోకములైన వివర దమలపామల చిల్లకలు మట్టి భర్త కిచ్చుటను మీనాక్షి సామితిలోనికి వచ్చుచుండెను. భర్త యెవరో యొక నూరిన పురుషునితో సంభాషించుచున్నట్లు గావనిదగ నటలున రెండడుగులు నమకన వైచి, యారే చెప్పదై యుండునవి పరికింప దొడగను. భర్త పదికపర్చిపై గూరు యుండటయు, నానూర్చి పురుషుడు తివానీపై గూరుచుండు టయు, నుండవయుగా, కాలుచయు భరించియుండటయు బరికిరించి యారెకు వైచిసిడవయు, వెనుకన బోవటనెంత యగర్భము లేదనియు నిశ్చయించుకొని భర్తను పరీక్షించి యారెనికి దమలపామలు, చెక్కలగుండ్ల మున్నగునవి యొసగి, వారి సంభాషణయు వివ నుతూహలయుగ నుండు టవలన సోకింకలడ ము నిలువబడియె.

దామోదరరావు, నానూర్చి పురుషుడు నపు డిట్లు సంభాషించుచుండిరి:

దామో—సరే! మీ కంత నుతూహల మున్న పుడు పురమందిరమున మీ రుపవ్యసించుటకు నా కభ్యంతరము నేను. నాకుమాత్ర మా క్వాస్త్రమున నమ్మకము లేదని చెప్పుచున్నాను.

నూ. పు—చిత్తము. రెమవంటివారికి నమ్మకము గలిగించుటకే నే మపస్యపింపగోరుట.

దామో—నలువైచి రుగురు పండితులకు జాతకము జూపించి, యే తెందువనాడు చిల్లరి విషయములనుగూర్చి యెంతవ శిష్యులున్నట్లు పమగముగ చెప్పజాలకపోవుట గ్రహించిన విషయమే నే నీ పృథ్వాభిప్రాయమునకు వచ్చితిని.

నూ. పు—శివు యవిశ్వాసమునకు రెండుకారణము లుండును. రెనుజాతకము జూచినవాడు తగివదిత్యాపటిను గలవాడు గాక పోవచ్చును.

దామో—జాతక భాగములో విసుగులని గొప్ప గొప్పవారి యెద్దనుండి యిహిక యోగ్యత పత్రికలు చెప్పినవారు.

“వారీసంభాషణము.....నోకింకలడ ము నిలువబడియె”

నూ. పు—పనుద్దలైన యెడల, తమ జననకాల కుటికావిధుటికలు సరియైనవి గాకపోవచ్చును.

దామో—మాటయగు కమరుంటిది. మీరు జాత కము జూచి చెప్పునది గాకతాళియముగ యభార్థనయి నపు డది మీహాంతితివిశేషము, క్వాస్త్రసర్వమునా? అది నేరిపోయినపుడు జననకుటికాగణనదోషమా? క్వాస్త్ర ముమాత్రము యభార్థమని విశ్వపింపవలయునా! ఈమాటల యం దేమైన న్యాయ మున్న దా? యుక్తి యున్నదా? చెప్పినవిషయము చక్కని నిదర్శనములతో బుజువాపు నేయవలదా? నట్టిమాటలే నిదర్శనము లగునా?

అంతలో దాని వద్ద సంగీతోపాధ్యాయుడు వచ్చి నావని తెచ్చి మీ వాక్కి లోనికి జోయెను. ఒక యరగంట గడచిన పిమ్మట వేదియే పరిగిరి మీ వాక్కి పాపిశోధకు వచ్చి తొంగిచూచునరికి భర్తయు, నామాన్న పురుషునును చూచి అలలెను. వసుదేవు యానవములనుండి లేచి, ఆ! ఆ! యమరు రెండుచేరు తెల్ల యొకరి జోకరు గట్టిగ బట్టికొనుచుండిరి. వారి కేసియే తీవ్రతలము వాటిల్లివదని తొలుపొటుతో మీ వాక్కి దానుగానూ! దానుగానూ! యని విగ్రహగ వలచెను. ఏమేమి! యమరు తేరునున్న ఫీడెంకమానుతో రంగరా పొక్కి పరుగున వచ్చెను. మీ వాక్కి భర్తను, నామాన్న పురుషుని ప్రేరితో వారినికి జూపి భయముచే వదలిపోవును నిందుక వెనుకకు జోయి విలువబడియెను. దామోదరరావు, నామాన్న పురుషును నప్పు డిట్లు మాటలాడజొచ్చిరి:—

దామో—నారాయణశాస్త్రి! నిన్ను గొంతెమైన ననుజూచితినియి!

నారా—దామోదరరావు! నిన్ను గొంతెమైన నానవాలపట్టకాలపై తిరి చుమి!

దామో—యమరు విడిపోవునరికి మీ పుట్టులైన నారేదు, ఇరువురినూడములు జూర్తిగ చూచిపోయినవి.

నారా—యమరు నే డీవిధముగ మరల గలసికొనుట కేను దైవసంకల్పము.

మీ వాక్కి యానూటలు వినునరికి వారిరువురు జీర కాలమునకు గలసికొనిన ప్రాణమిత్రులుగాని శత్రులు గావని,—వారియెంటోదరుల బాహు బంధవములు స్రియ మైత్రీమాదోదములను వృథాలింగవములుగాని కలహలక్షణ ములుగావని,—కేట తెల్ల మయిండునవ తానొనరించిన వనిమిగుల పిగవదును దల వ్రాల్చికొని తలాలన జోనికి వాటిపోయెను, సంగీతోపాధ్యాయుడు నీరుదుడంత మం తియు గ్రహించి నవ్వుకొనుచు వెనుకకు జోయెను.

3

నారాయణశాస్త్రి దామోదరరావునకు తాల్యన్న పొతుడు, సహాధ్యాయి. జోషర్ నొకండరి క్లాసులో

గృతార్థులైన పిడవ దామోదరరా వాంగ్ల విద్యాభ్యాసము నకు తె మెట్టునకు జోనిగ, నారాయణశాస్త్రి గీర్వాన విద్యార్థున వానిలాసియయి కాశీకాశ్మీత్రమునకు జోయెను. కాలక్రమమున నుద్యోగచోమున దేశదేశములు దిరుగుచున్న దామోదరరావును, శాస్త్రీశాస్త్రమున జగ దేశ పండితుడని ప్రఖ్యాతి గాంచి విద్యా ప్రదర్శనమాలమున ద్రవ్యార్జనము నేయ నెల్ల దేశములు దిరుగుచున్న నారాయణశాస్త్రియును మరల జోకరినోకరు గలసికొనుటగాని, యొకరివారై జూకరు వినుటగాని తలపింపవయ్యెను.

నారాయణశాస్త్రి దేశసంచారము నేయచు మార్గంకిమున దామోదరరావును గ్రామము జేరి శాస్త్రీ శాస్త్రీప్రొద్దువైరముగూర్చి పురమందిరమున ముపన్యసింప నుమునని యు, బరజనులు నేయు ద్రవ్యసత్కారము స్వీకరించి పై గ్రామముపోవలయుననియు నుద్దేశించి పుర మందిరాగ్ధ్యక్షుడనట నీరవివర్ణింపవచ్చెను. సంభాషణా వశమున నిర్వహరు బరప్పరము నుద్రించుకొని ప్రత్యేకంప పరచునైరి. దామోదరరా వారిని మిగుల వాదరించి తన యింట నుండికొని చిన్న వాటి ముప్పటలు మున్న ను వివిధ విషయములనుగూర్చి యెడతెగని ప్రియభాషణములతో ప్రొద్దులు గడవజొచ్చెను. అసంభాషణముల వనుచు శాస్త్రీశాస్త్ర సర్వముగూర్చి మాత్రమిరువురు డగవు లంబమను వచ్చిరి. ఒక వాటితగవులో నారాయణశాస్త్రి దామోదరరావుతో గట్టిగ నిట్లు చెప్పెను:—

“నీజనకాలభుటికాగణనము రప్పు. కావున నీజా నిక ఫలములు సరిగ తెప్ప వీలులేదు. ఆర్థ విభుటికాకాల ము వ్యర్థ ప్రమైనమాత్రమున ఫలము లభ్యుత్తముగ విపరీతము లయి పోవుచుండ, జనసామాన్యము మాటయటించి నీచంటి మహాబుద్ధిమంతులైన నను టక్కున పరిపోవునట్లు పరియగు చేత నెట్లు కట్టగలరో నీవు చెప్పుము! నందలకొలది గడియారములలో నేరెంటికి లొండిక లేనపుడు నీవు దేని వాధారము గ జేసికొనగలవు? బురుగు భేదములబట్టి, దేశభేదములబట్టి గ్రామగ్రామమునకు గాలము శేదించుచుండ, మదరాసు నై ర్వై పై మొకనికి, గలకత్తా నై ర్వై పై మొకనికి తాలూకా కచేరి పై మొకనికి వేదవాక్యము లట్లు పరమప్రమాద

మూ? కాలమును చెలువు పని జోగితిమ్మనిదిగాని నీది కాదు. కావుననే యాదని గాలభాదనిది. జోగితిమ్మని పొందితివ్విశేషము మాడునందులు కాలము గట్టుటయంద నున్నదని విశేషపడుచున్నపుడు ఆలప్రాధునేక బుట్టితివని వ్రాయబడిన నీకావ్యమునకు సరిగ ఫలము లెట్లు చెప్పవచ్చును? సాధారణముగ జనకాలవ్యత్యాసములకేజీకారక ఫలములకు బ్రత్యక్షమైన సమనవ్యత్యాస సేవర్పడుచున్నది. అటువలెయి మిడిమిడిజ్ఞాపము సంపాదించి సొట్టమాటికై పెద్దజేమములునేయు జోగితిమ్మ ప్రపంచములను నీకావ్యసర్వము చుటియు వనగంటిపోవుచున్నది. నిదర్శనము జాపనిమాట జెప్పనందంటివిగావున నీవొక్కపని నేయుము. నీబంధుమిత్రుల, యింద్రజ్యోతేంద్రులను బ్రసవనమయము రెండునయినపుడు జనకాల నిశ్చయము నేయుటకు వా కించుక యవకాశము గలిగింపుము. ఆశీశుకారకమును వ్రాసి ఫలములు చదిగజే తెప్పదను. కావ్యాలంకరమున నిట్లవి, యోచన మధ్యమున వట్లని చెప్పను. శిశువయమైన తుణుముమండి జోగిన నిదరముతో నిదర్య వ్రాసియిచ్చెదను. అందు ధేన మందూడెదల నామందలములు చెవులతో గోపి నీకర్పించెదను. కరిగా జెప్పి?—అనియెను. “నేను చెవులుగోపిగోపి నీ కీయ జాలకు ముమీ!” యని వత్సము బడి కామోదరరావు మరల నిట్లనియెను:—

“అనేకుశితాల పరీతభారతజేతనందయ జొమ్మ జేముడువలె నలముకొనిన యావిద్యను,—గ్రుడ్డి సుజుప్త తావునలె నందందు స్యల్పనిదర్శనముల జాపుచున్న యావిద్యను,—సొట్టమాటిరాయల్ల చే వ్యాసంపకేయబడి యమాంకలోకమున వందించుచున్న యావిద్యను,—ప్రాచ్యపాశ్చాత్య విద్యవ్యూహలచే కేవలకానుగతికమున నుత్పాద్యద్రుమయని నిరసర ద్రిప్పి చెల్లెడుపులపైకి విసిరి పోలికేయబడిన యావిద్యను—సనిదర్శనముగయభార్యమని నీవు ఋజువుపడచి పునరుద్ధరింపగలిగినయెడల వాయవ రాస్త్రలో సగము నీకు వ్రాసియిచ్చెదను. పూర్వసప్తమ దేశములలో నీవేరు సువర్ణాక్షరములతో వారాపత్రిక లందు బ్రకటింపజేసెదను. నీకీర్తి దిగంత విశ్రాంతమై చిరస్థాయియై చెలయుటకు వలసిన యన్ని పనులు జేసె

దను. ఇదియే వాప్రతి” యని పలికను. వాకలనెప్పు నీ వేమియు నీయవక్కలులేదు. జోగితిమ్మ ప్రపంచాని నీయవిశ్వాసము వదులుకొనిన వా కంతయే చాలును. శిశు జననమయ పెండ్లియన నటనయినపుడు నీవు నన్ను చుటకు గొనిపోవుటయె యదువాయిమి! యని వారా యుగాస్త్రీ కామోదరరావునకు బ్రత్యక్షత చెప్పెను.

౪

వారాయుగాస్త్రీ యా పురమందును, చిట్లు ప్రక్కలనున్న మజిలీన్ని పట్టగములందును జోగితిమ్మ ప్రముఖుగూర్చి యజేతోపవ్యాసములుగాడించి, పలు పురి జాతికముల కడుపుముగ ఫలములు చెప్పి, పెద్దలకంద జను గృతపరిచయుడై మహాపండితుడను కీర్తిధనమును, ధనమును గడించుచుండెను. నాలుగైదునూగము లిట్లు గడచినవి.

కామోదరరా వొకదినమున వారాయుగాస్త్రీ కొలకు వేవకునిచెనుక నేమి నమితాద్రెముతో బంప జొచ్చెను. ఆవార్త విని తర్లకమే వారాయుగాస్త్రీ కామోదరరావు గృహమునకు వచ్చెను. అపు డామిత్రు తిరుపురు లిట్లు సంభాషించిరి.

వారా—నీమాయి కామోదరరావు? తొంపర లేమియు లేవు గద?

కామో—వాభార్య నేటియందయమునందీయు బద్ధకముగ నున్నది. తొమ్మిదివెలలు విండి నేటికి పదిదిన ములు గడచినవి. వేడు ప్రసనము గా వచ్చును.

వారా—మంత్రిసాని కొలకు వర్తమాన మంటి శివా? మరల సామగ్రియందీయు సిద్ధపడెదెనివా? అడు దక్షతకు చెందుమాను మాధమలక్ష్మియె మీయ త్రిగారు వచ్చియున్నదిగదా! ఈవధును నిను జాడవచ్చిన నీ కుమార్తెలుగూడ నింకయు నున్నట్లున్నది!

కామో—అవును. అంద ఋన్నాడు. మరలన వస్తువులన్నియు సిద్ధమునాయబడియాయున్నవి. మంత్రి సానికి వర్తమానము లంపిరిని. నీ విగ్గుటచే యుండి జనన కాలభుటికాగణనము సరిగ చేయుము. నే నిదరవ్యాపార ముల జూచుకొనుచుండెదను.

అంతలో రంగదాసు మంత్రిసానిని వెంట నిడు కొని లోనికి వచ్చెను. మంత్రిసాని ప్రియరులు, గొడుగు గోడవార నుంచి దామోదరరావునకు వమస్సురించెను. అర దాగడిలోని కరుగుముని చేతిలో సంత జేసెను. వారా యానాశాస్త్రి యామెను వాలుగడుగులు దూరముగ దీసి కొనిపోయి రెండునిమ్మపండ్లా మెచ్చేటికిచ్చి, “శిశుశిరోద ర్భవమైన తర్హిణి యొక నిమ్మపండును, శిశుదయము పంపూర్ణమైన తర్హిణి యొక నిమ్మపండును గడిలో నుండి వాకడకు విసరివేయవలెను. ఎంతకొందరలో నున్న నీ పివనియం దప్రవస్తురాలవై యుండవలయు జామీ!” యని వొక్కి చెప్పి తాను వేచేగ స్నానముచేసి మచియై వచ్చి పురిటి గడికెదుట పావడిలో నూరుచుండి, యుపని చున్మంత్రిములు జపించుచుండెను. ప్రసవవేదనా జనిత దుర్భరకష్టముచే భార్య గడిలో వార్చుచుండి, వాయరపు ల వినుచున్న దామోదరరావుకంట నీరు గార్చుచుండెను. అమ్మా! యిక బ్రతుకనని మాణిపోవునున్న మాకును గట్టిగ బట్టికొని యోదార్పుచు జగ్గమ్మ యామెకు విభవమండి, లోకమున వెర్వ కలుగని మహాకష్టము నీవొక్కతెను సంభవించినట్లంత యిరపు అరచెన జేలని మంత్రిసాని మీవాడిని గనరుమండెను. నీళ్ల కాపక్రింద మంట వేచేగ జేయవలయునని, చేులో వడ్లు పోసి నిమ్మముకడ కిద్దముగ నుండవలయునని జగ్గమ్మ దామోదర రావుమాకులగు జానకిసావిత్రిల కుపదేశించుచుండ, బ్రహ్మలికా గృహ గదార్ములమండి, కవాటరంధ్రములమండి లోనికి దొంగి జూచుచున్న ముచ్చడిచుండి కేమాత్రము యధికముగ నున్న యవాహూరికాంతామిరెల్లలు తా మెరిగిన గుణప్రపదోపాయములన్నియు మస్కస్వరములతో మనస్యపించుచుండిరి. వెలుగునకు జాటులేరతమని మంత్రి సాని యాడువాండ్లనందఱు వదముచుండెను. చుగచా రి క్కడ నుండరాదని యొక గ్రీణావతి వారాయనాశాస్త్రి సవ్యులకు బొమ్మనుచుండెను. సానడి రచ్చసానికివలె నుండట గాంచి దామోదరరావువాండ్లనందఱు తెర టిలోనుండి యవ్వలి గుమ్మముకడకు బొండ్లని బంపిరై చెను. అంతలో వారాయనాశాస్త్రి యెండిలో వేసయొ పవన ట్లగుటచే వార దురికిపడినూచి యని గడిలోనుండి

వచ్చిన నిమ్మకాయయని గ్రహించెను. ఇంనుకలడవులో మాణియొకటి గూడ బడుటచే వారకు తొలుట లేచి వరు నువరుగున తెరటిలోనికి బోయెను. అర దురికిపడి వరు గెత్తిపోవుటకు గారణ మెఱుగక తొట్టుపడుచు దామో దరరా వాతనివెనుక బరుగెత్తి తెరటిలోనికి బోయెను. వారాయనాశాస్త్రి యెండలో దనవీడ కెదురుగ నిలవ బడికరాంగుళిములు కర్ణరంధ్రములు నుంచి పాదములతో దనవీడను గొలుచుచుండెను. అంతలో వొక బారిక బరుగత్తుకొనుచు వచ్చి “తారయ్యగారూ! మీకు చిట్టి

కొడుకు పుట్టివా”నని చెప్పి, దామోదరరావు మొగము చేలయంత జేసెను.

౫

“కమ్మలు తల్లికమ్మలవలె వికాలముగ నుండును. ముక్కును వడ్లై చక్కగ—కదురుగ—నుండును. నదురు మీనుదురువలె రవంపిట్టగ నుండును. ఛాయమాత్రము మీ యిరువురికన్న ఎంచుక తక్కువ”యని వాటి మధ్యాన్న మెంటిగంటవేక దాహియ్రూపరేఖాసౌందర్య సౌఖా

గర్వ మత్తగా రెల్లునుగాలికి బోధించుచుండెను. “మావాన్న గారి సుదురు మిట్టనుదురుగి నేటికి నీవొక్కఁలే మును వ్వావు. అది మిట్టయుగాక, వల్లమునుగాక, సరుముగ — వికాలముగ — తీర్చినట్లున్నది. నీకు చెలియవన్న పెద్దవరి నడిగడబో యును” మని సావిత్రి యిందుక నోవముతో బగ్గక్కు తెరుచు చెప్పుచుండెను. “ఆమె యట్లునుకొనినంత మాత్రమున లేని మిట్ట వాన్న గారి సుదుటికి వచ్చినట్లే నట్టిదాని! అమ్మమ్మతో నీ చెండు కట్టు వానిండు” మని జానకి సావిత్రిని చుండులించుచుండెను.

అంతలో వారాయణశాస్త్రి వామోదరరావు న్నే హితుల మువ్వరితో లోనికి వచ్చెను. పరపురపశేల ప్రశ్న ము లైనతోడనే శిష్యుసావయవము లెట్లున్నవో నీవోర్కొనుచు మహిమపలక నిందుక చెప్పుచు చూడమని వా మోదరరా వరుగగ వారాయణశాస్త్రి చిత్రించుచునన ట్లున్న తెరగు చెప్పెను. అంత జాప్యర్యపడుచుండగ, నిది కాకతాళియనా, యథార్థమా యని దామోదరరా వాలో చించుకొచ్చెను. బగ్గక్కు పురిటిగదిలోనికి బోయి పడుగు పురువ వచ్చి, “బాబూ! మీరు చెప్పినట్లు మెడమీది, పెదవుల కుంటిమీద పుట్టుపుప్పలు పువ్వుముగ నున్నవి. మే మెవ్వర మీవంటి జూడనె లే” మని విచిత్రాత్మకర్యముతో బలికి యాతనిం బొగడకొచ్చెను. వారాయణశాస్త్రి యాత్ర సంగమున కడ్డువచ్చి, “వామోదరరావు! మనము కొన్ని బీషయములు తొలపగమాటలాచెప్పనియన్న” మని చెప్పి వామోదరరావును, వాతనిమిత్రులనును త్రికత్తుగదిలోనికి గొనిపోయెను. గవ్వలాడుకొనుటకు సావిత్రి జానకిని వక్షిగాత్తు గదిలోనికి గొనిపోయెను. కుభలేళ్ళిలు వ్రాయిం ఘటమ బగ్గక్కు రంగదాసును పశ్చిమపుగదిలోనికి గొని పోయెను.

వామోదరరావుగదిలో మిత్రులందరు దీర్ఘ యౌవ నానిపున్నులై యుండిరి. కత్తి వాటిని నెత్తురు రానట్లుం దటి మొగములు చలచల బొలుచుండెను. వైద్యుడు ప్రక్క నున్నంతమాత్రమున గ్రోర్తగవచ్చు హాని యేమని సాంబికివరా వనుచుండెను. మరణశాసనము వ్రాసియుం యికివిసంయమాత్రమున సంభవించు వట్ట మేమని వగరాజ

మనుచుండెను. ఈన్నలార్ల ముండును గాని వట్టముమాత్ర మావంతయు ముండవని నిత్యోపదేంద మనుచుండెను. “పరి పూర్ణాలోగ్యతీరుడవైన నేను, నిశ్చలచైతన్య మవచ్చుడ వైన నేను, మరలకారణ మణుమాత్రమును లేదని దృఢ విశ్వాసముతోనున్న నేను మాధునికతలె బూటకపు తోర్కొను ఫలములు నమ్మి ప్రాణ భవ రక్షణప్రయత్నము భూవరించి వలుపురితో వత్సలపాలు గాజాలను. ఆకారణ భయము భిడివి మీరంబలు దైర్యముగ నుండు దని వామో రరా వనుచుండెను. ఇక నేమి నేమటకు బోవక వలలు లేలక దిక్కిని మిత్రులందఱు క్షణకాల మూగవండిరి.

“ప్రమాదో ధీమతే మహీ” యను వ్యాఖ్యమున శిశు జాతక కవచయంత్రమైన పొరపాటు లుండనేము క్షమించి మఱియొక్కసారి చిత్తశింగురా యని నిత్యోపదేందము విన్నవించగ వారాయణశాస్త్రి యిట్లు పలికెను. “తిలో కములు తిరిగిరచ్చినను వేనోకసారి లిఖించిన లేఖనమునకు నిరు సుండదు. అయినను వావాల్యమిత్రుని విష యుచునుట బలుమారులు పరిశించియు విధి లేక ముంగుగ మీయందఱకు చెలిపి యందు సమమాన్య యాధిపత్యము నీతిని కలిగించ వలసివచ్చినది. విశ్వస్థానాధిపతియగు శిని పొవుడగు క్షీణ చంద్రునితో గలసియున్నాడు. విశ్వస్థానమున పొవుడగు రవి, పరుర్థమున గతువు, కర్మస్థానమున రాహువు నున్నాడు. కేంద్రములు కుభగ్రహశాస్త్రములై యున్నవి.”

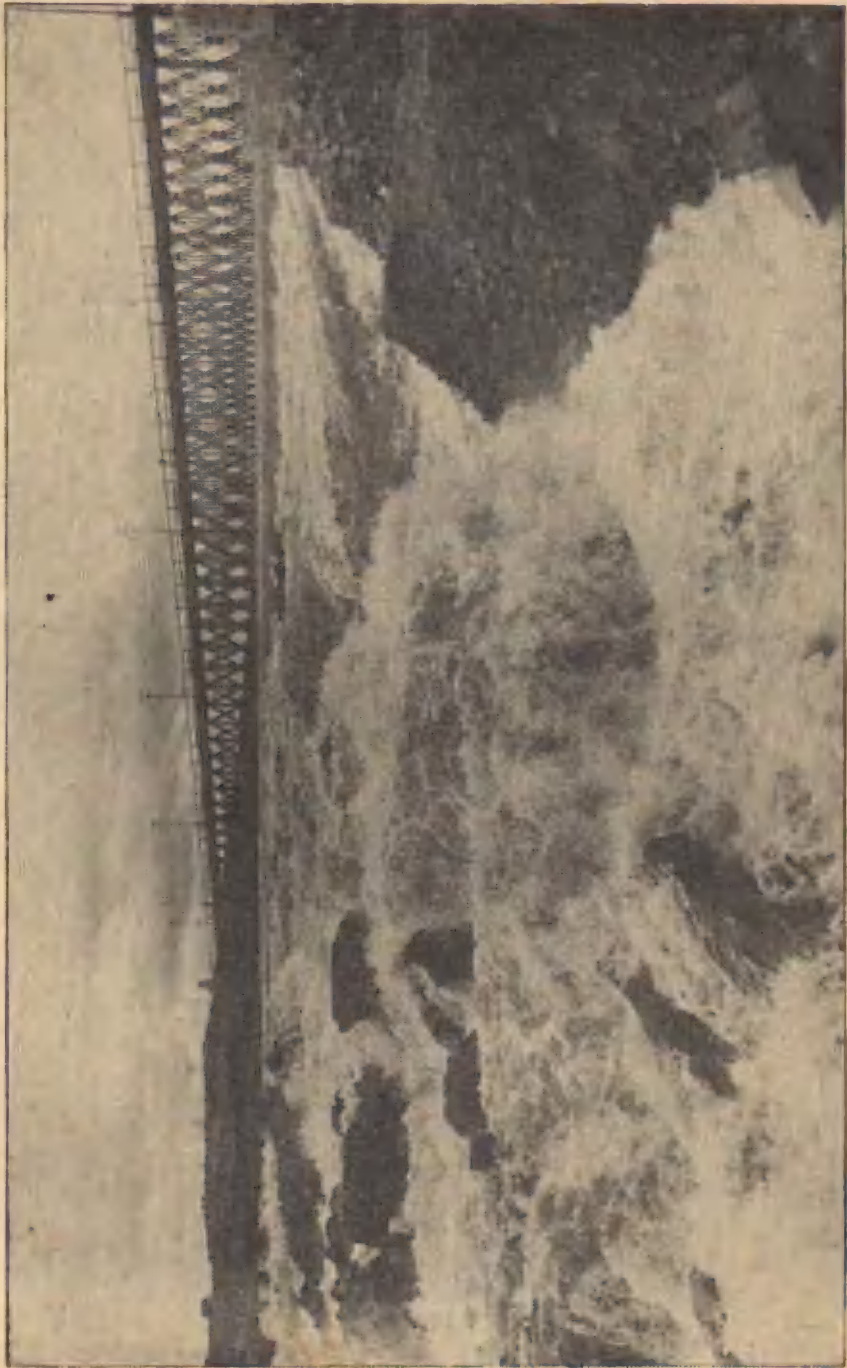
నిత్య—అయ్య! మా కటియన్నియు జెప్ప నక్కఱలేదు లెందు. ఫలములు చెప్పిన జాలును.

వాద—ఫలములు సకారణముగ తెప్పరుదా! మ్మియగు శిని ప్రప్రమముననున్న కులాని విడిచిందురు న్నాడు. నేటి మధ్యాహ్న మెగుగటలకు శని వక్రతా త్యాగ మగుచున్నది. అది విశ్వమారక యోగకారకము. ఇంతియే గాక—

నగ—గ్రహస్థితులకు ఫలము తెలుగని మా కిదియ న్నియు జెప్పక రేల!

నిత్య—అయ్య! అన్నియు చుక్కొగములేనా! గండము రెప్పజేల్చురా?

క. కృష్ణరాజాజీవారము (అమెన్)

౪. కృష్ణ రాజనాగరము అనకట్ట-వెలుపలిభాగము

నారా—అట్లు చెప్పును! పీఠ్యమారకమునకు జట్ట
వలసిన దుశ్శోగము లింకను మిగిలినది వికలేభు. ప్రత్యక్ష
విదర్శితమైన శోకాత్కాంతము సేద్యశక్తియుగ విక
రీతభలముల బోవగునదల,—రవాణాగ్రహము లొక్క పె
ట్టిన తాగుమాత్రులై హాతునెడల—నిత దీగండము దప్పి
తీరించిన తీరించవచ్చును. నామాట బాటకమైన నావ
చ్చును.—అని నారాయణశాస్త్రిగారి కిగ నొక్కటిం
చెను. ఇంతకై శిష్యునివచ్చుచు నీక మారకానరాదని మిక్ర
లందఱు వివిధరీతుల బోధించి యేకగ్రీవముగ బట్టుచుట్టగ
కట్టుకేటకు విధిలేక చామోదరరావు పత! మీ యిష్టముని
తలయూపెను.

సాంబశిరావు తర్జునమె దాక్షకుగొడవ బయ
గతెను. నిత్యానందము బోధాభీషణము బయగతి
చామోదరరావు కొడుకునకు లింతివార్త కుంపించెను.
నగరాజము కలము గాగితము దీసి చామోదరరావుచేరి
మరణశాసనము వ్రాయించెను. ఆయి చంద్రాక్షి కాఫీ
యిచ్చుటకు చెప్పినసానితి గదితలుపు మాయబడియుండు
టచే దిలపురంద్రములనుండి బోవికి జూచి గదిలోనివారి
సంభాషణముల నిందుక విని యాపులెంత భూవంశ
గ్రహించి యాత్రిముతో నక్కడకు బోయి జరిగిన చర్య
యంతయు తెలిసెను. జానకి తర్జునపాటుతో జానకి
లోనికి వచ్చునదికి సాంబశిరావుతో దాక్షకు బోనికి
వచ్చెను. ఆతని జూచినతోడనే యక్కడెల్లంద్ర మనో
భయము పోచ్చెను.

దాక్షకు గదిలోనికిరి చామోదరరావునక్కను
బట్టిపై నొడుచుండి, మిగిలినయిన సేపుయిన బాధ యొ
న్నచో యని ప్రశ్నించెను. లేచని యాతడు ప్రశ్నార్థక
మిచ్చెను. పిదప బ్యాపయశోకము, నాదీగతి మున్నగునని
పరీక్షించి యన్నియు నాశోగ్యశీతియం దున్నచనియు,
లేకమైన భయపడికలసిన నిమిత్తము లేచనియు దాక్షకు
పొన్నరించెను. నారాయణశాస్త్రి గదికురము నంక
జూచి యింకను గంటపై నలవడిరెండు నిమిషముల
చుకట్టి యని పలికెను. అందఱు గదియారమునంక
జూచిరి. ఆపుటికి మామిగంటల పదునెనిమిదినిమిషము

లెదని. దాక్ష లొక్క నిమిష మెద్దయెని యొందించి,
యందఱు జన మిగిలినో నందఱు యాచార్యగృహ
నియె, చామోదరరావు, చామోదర ముగిరివారందఱు
గదవెలవల నిశ్చిట్టముగ నొరుదాండవలయుననియు బలి
కెను. అందఱు లేచివచ్చి పానశీతో నొరుదాండి. వచ్చు
వచ్చు నారాయణశాస్త్రి చామోదరరావుతో వారి
వామద్వరగాటాటమాత్రము మరువలసినది హెచ్చరించెను.

జానకి పాచిగ్రులు తొట్టునాటుతో పానశీలోనికి
వచ్చిరెండ్రామాపెను. నీడునారాయణశాస్త్రి ప్రభృతుల
లలన నమగ్రముగ విని గుండెలు పొరుగునను సేవకుతో
స్పిరి. దానితో నన్ని వ్యూహాలై వాదా న్నగములలో నిల్లం
తయు వ్యాపించెను. గదిలో రంగదాసుచే ముద్దరములు
వ్రాయించుచున్న జగ్గయ్య పరుసపరుసకు వచ్చి తాల్లని
మారకయొగవార్త విని పెత్తి ముత్తెకొనుచు పులికిగదిలో
నికి బోయి మీ నాక్షిని గొగిరింపుకొని యామెతోగలిపి
పెద్దపెట్టున సేవకొచ్చెను. రంగదా పీఠాట బని మాట
బడిపోయెను. దాక్ష తీకలకు వచ్చి గోలలేయచున్నందున
అందఱును మందలింప, తచ్చెను. ఆతని చెప్పవంటనే
చామోదరరా దీవలకు రాగాబుత్రికలాకని దిగ్గజగోగ
లిందుకొని బోరున సేవకొనిరి. రెవ కేమియు భయము లే
దని చెప్పి చామోదరరావు వారల మరకంపుయన్న పుచా
రిని కనుగొలుకునుండి వేడికన్న బిళ్లలు పుత్రికల కిర
ములపై రాంబొచ్చెను. దాక్ష రది గవిపెట్టి చామోదర
రావును గదిలోనికి దీసికొనిపోయెను. చామోదరరావు
మిక్రలు కన్నీరు గుడిచికొనుచు జానకి పాచికుల
తోదాక్షి పై కేవలమునది చెప్పి వారిగదిలోనికి బంపి
వైచిరి. జగ్గయ్య బాలికలయెద్దకు వచ్చి మీకు వైర్యము
చెప్పికొని విన్నవి గనిపెట్టు డెచ్చి యని చెప్పి వారిని
పుట్టి నుమ్మముకడ నొరుదాండ పట్టి, పంసార మెంతలో
కట్టియవచ్చు వచ్చునోయని భయపడుచు వచ్చి గడుంబి
గప్పతాళములు వైచి, యల్లుని కేవలభారము లేపునపై
వైచి యామకాయ నొకకొరము తవపై వైచికొని,
యొక్కొక్క నొవయ నిమగ్నతెండి కొట్టుతోనికి
సేవ్వుచుండెను.

దామోదరరావు దునకు చూరక తిరుయమునుండి
కురలించుటకు దాక్టరు విశ్వప్రయత్నములు సేయుచుం
డెను. భారతీయుల మాధాచారమునుగూర్చి, గాంధీ
గారి స్వరాజ్యసంపాదనా ప్రయత్నములనుగూర్చి,
లేబరుపార్టీవారి యపజయమునుగూర్చి, జర్మనీదేశీయుల
తెలివి తేటలనుగూర్చి యితర విశాసకీ నటించుచు దామో
దరరావుతో చుచ్చుటించుచుండెను. నడుమనడుమ పెద్ద
పెట్టిన నవ్వుచు. వారని నవ్వించుచుండెను. చాటు
చాటుగ రిక్తువాదినోని పైను జూచుచుండెను. కాల
మీ విధమున గడపుచుండ గొంతరితవత్తుకు దామోదర
రావు మాటలలో నవంర తడచాటున్నటుల, నాదీనియల
త్యాసుమతో నొకింత మందగించుచున్నటుల, వాడిగతిలో
దీనుమాత్రము వేగాభిక్య మున్నటుల దాక్టరుగనిపిపెట్టెను.
అగ్రదు దామోదరరావు మొగమునంక జక్కగ బరికిరించి
యాదనివచ్చి యెట్ట యెదుట పల్లపై నున్న యలారపు
గడియారముపై ప్రాతీయున్నటుల గ్రహించెను. అప్పు
టికి గడియారమున మాడుగంటల నలుబదియైదు నిమిష
ములవేర యైనది. తర్జునామే యాగడియార మువ్వలకు దీసి
కొనిపోమ్మని యెదుటిసావణిలో నూరుచున్న రంగ
దాసునకు గమనంజ్ఞ చేసి దాక్టరు దామోదరరావును
కుజీయొక ప్రసంగములోనికి దింపెను. ఆ ప్రసంగమగ్ధ
మున రంగదా సాగడియార మీనుట దీసికొనివచ్చెను.
దాక్టరు తంత ప్రయత్నించుచున్న ను దామోదరరావులోని
క్రమక్రమాధిక మాంద్యాభివృద్ధి నిలుచుటలేదు. ఇతడేమి
చెప్పిన ప్రకృతితరము విచ్చుటలేదు, సరిగమోట్టులు
యైన లేదు, మొగమెత్తి చూచుటయైన లేదు. దానితో
దాక్టరుగారి వాడిలోనూప నవంర గతివేగ మేర్పడినది.

దాక్టరు రాతినిభజముంపై చేతులుచైచి వినుచుం
టివా యనుచు నిట్టటు నూపుచుండ “అ! అ! రైలువేర
యైనరా” యని “మీనా! బాంబు నిట్టి”మ్మని, “దాసుగారి
కిప్పుడే వర్తమాన మంపుచును లే” యని, “వారాయణకా
స్త్రీ! గడింపు”మని, పరామమాటలాడుచుండెను. గారికి
నమస్కరించుచుండెను. గడగడనడకి పోవుచుండెను. తర్జు
నామే దాక్టరు తోలుపెట్టె తెలిచి యారని కొక్కయంజకు
నిచ్చి, యనుక్షణము సరినిమొగమునంక, రిక్తువాదినంక

నదేదనిగ జూచుచుండెను. అయిదుగంటల కిక పరగంట
వ్యవధి యున్నది. గూఢమిందుకయు గవబడదాచే దాక్ట
రుకు ముచ్చెచ్చుటలు గ్రమ్మెను. మాకిపోవుచున్న చేతు
లతో దాక్టరు రాతినివాడిని బరిక్షించి బాడగ మందగించి
పోయినట్లు తోచెను. తేరము స్పృశించిమాడగ జల్లబడి
పోయినట్లు తోచెను. దాక్టరు కొక్క నీర్లనిశ్వాసము
విడిచెను.

ఏరోగములేని యీ యాకారణ పరిణామమునకు,
దున్నపాదురపథకు దాక్టరు రాశ్చర్యపడుచు జాలిగదుర వా
డిని మొగమునంక వట్లె చూచుచుండెను. దామోదర రావు
శీతీనమునుండి యెద్దియొ ధ్వనియొక్కల వివబడగ
దాక్టరు లికిపడి తడకెన్నప్పటితో వారని మొగమునంక బరి
కింపకొచ్చెను. అప్పు డత్యంత హీనస్వరముతో “నిజము
నిజ”మనుమాట జారినది స్పష్టముగ వివబడినది. తోడనే
దాక్టరు రిక్తువాదినంక బరికిరింపగ నైదుగంటలకిక పది
నిమిషముల వ్యవధియున్నది. దామోదరరావువాడి
దాక్టరు జక్కగ బరిక్షించిచూచి వాడి యింకను చచ్చ
ముగ మన్నదని నుద్రించియొక్క నిమిష మెద్దియొ యో
చించి, తర్జునా మాతకు గడియారపుముల్లయిదుగంటల
పదునైదు నిమిషములకు ద్రిప్పినది “దామోదరరావు!
వీచారక కాలము గడదిపోయినది లే లే”మ్మని దిగ్బంక
నూరుచు వారి నిట్టటు గడిచెను.

“అ! అ! నిజమేనా?” యనుచు వెక్కడలేని
కక్కితో నాది మువ్వెత్తుగ లేచి పూరుచుండెను.

దాక్టరు కేసుగంటలము చచ్చినది. తర్జునామాతకు
“సంజేవామేమి” యనుచు గదితెలుపుటం లేకది రిక్తువాది
జూపించెను. తర్జునామే దామోదరరావు మిత్రులు
బ్రహ్మాపంపముతో గదిలోనికిపోకబడి దామోదరరావును
విగ్గరగ గొనించుకొనిరి. ఆంధము పోవణిలోనికి రాగ
జానకీసాన్నిత్రులు పరుగు పరుగునవచ్చి రంధ్రని గొగిరించి
కొని వెళ్ళివెళ్ళి యెదురుజొచ్చిరి. గండము గడది
నందుకు పరిపింపలయునుగారి యేడుకనచ్చు వాయెనుచు
నంద జాబాలికల నూరడించిరి.

దామోదరుని యాత్మశాంతి నిమిత్తము తనక నిష్కతోగట్టిగ గమలు మాపిశోని యాశ్వరధ్యానము చేయు చున్న వారాయాశాస్త్రుని పీఠపై నొక్క చుట్ట జూచి నిత్యానందము లేపెను. దానితో వరధు కన్నులు తెరిచి

మన మందఱుకొనియుండెను. మీవాషీ గజగజ నాశి తిశ్చిరు వానివి వాని. “యాయన పాత్రగంటక్రిత మీరు తాళి దచ్చి యేమిచేయవలసి ఎన్ను కదేంపునుండెన నీయన చేరిలోమన్న యల్పాభ్యుదయారము కంట కంట మని గంటలు కొట్టెను. పరధ్యానముగ నుండుటలే గానోలు, వా ధ్వనితో నులికిపడి గడియారము వట్టై వారవిడిచి

“అ! అ! నిజమేనా? యనుచు.....నూగుచుండెను.” యెట్టయెట్టునున్న దామోదరరావును జూచి రతూలున లేచి బిగ్గలగ గొనిరిందికొనియెను. దాక్షరు వారాయణ శాస్త్రు! రిష్ట వాచి జూపించెను. అత నా వాచి జూచి, దామోదరరావుమోము జూచి, విన్నుజూచి, మన్ను జూచి పేలపై జరికిలబడిపోయెను.

2

“ఎంతసేపటినుండి యటుచున్న నెవ్వరు విని ఓచుకొనరే?” అనుచు మీవాషీ బిగ్గలగ నలుచు చున్నట్లు వివరణగ నంద జూటు దిరిగి చూచి మందముమీది కాలు నేల మోపరానంత పచ్చిచాలెంతరాలు పురిటిగది చాటివచ్చి యట్లజుచున్నందున కంద తాత్పర్యపావును నటు బరుగె త్తిరి. రంగదాసు పురిటిగుమ్మముకడ నడ్డదిడ్డ

నెవర కిట్టె యెరిగి పడిపోయిరి. ఎంతపిలిచిన బలంకుట లేదు. కదలంట్ల మెదలుట లేదు. పడుటలో దెచ్చి దిగిలి మూర్ఛిలైపోయెను. దాక్షరుగారిని జూడమను”దని చెప్పెను. దామోదరరా వట్లు సేయుచుని యడుగగ దాక్షరు రంగదాసు శరీర మొక్క నియమము పరీక్షించి, “యిది రంగదాసు శివముగాని పడినశరీరముగా”దని చెప్పి యింటికి తోయెను. ఆ మాట విని యంద తాత్పర్య నిమ గ్నులై కొయ్యవడిపోయిరి. పురిటిగుమ్మముకడ నీయవ శకున మేమి చేవుదా! యనుచు మీవాషీ మందముపై జరికిలబడిపోయి చెక్కిచెక్కి యేడువబోచ్చెను. సాంబ శివరావు ముక్కుపై వ్రేలుపెట్టుకొని నిర్భాంతిపోయెను.

పగరాజము కలవంతుకొని విశ్వేష్టదేవతయైనది. నిత్య నంద మహారాష్ట్ర మనుకొనరు చనుకను తోయెను. తేవు కించిన ముగముతో, గంపించిపోవుచున్న దేహముతో, నన్ని నోకాకృతి పరిపించిన కనునంద్రతో దామోదరరా వశ్యంతి దాద్రహా క్రియో పంక్షు పటపట గొలుపను పురిటిగతులకున్నా పు తీద్రముగ జూచుచుండెను. ముందున కుటుక మద్యమిందురుండెను. అది చేమి సావాసకృష్ణ మొనరించునోయని భయపడి తత్త్వము మిశ్రు లాకివి గట్టిగ బట్టుకొని "మహాదరాదు, నోక త్తరాదు పను యము నుర్దింది కాంతయు పనింపు" పనును సాక్షిగా విక గొని పచ్చిరి.

శ్రీకృష్ణాస్త్ర సర్వ మిందలివర్తకముగ నగుచుటకు గారణ మేమైయుండునది కన్నులు గట్టిగ జూపికొని ప్రాప్తయిపోవునట్లు మోచించుచున్న వారాయణాస్త్ర పాదములపై బడి దామోదరరా విల్లు పలికెను:—

"మిశ్రుదా! క్షణిచ్ఛస్తిని జూచి తోలిన పంపకము మోపబోయినను మాత్మచ్ఛస్తిని జూచి, నీకాస్త్రవ్యయము నిపుడు దృఢముగ విశ్వసించుచుంటివి. శాశ్వతం కిచ్చ

మారకము చిరరహస్యభాగపాతకదారిత్ర పహితముగ నిపుడు బ్రత్యక్షమయిపోయినది. సంగీతవిద్యాకురురూప భాగ రాజు నును—మిత్రవంధకుడు—మాత్మద్రోహి—పరిగ నీవు చెప్పిన సమయమునకు మారకము పాతబడి నశించి వాడు. కాలస్యమును మెదకు జాట్టుకొని పూలదండ యనుకొని ముగిసిపడి యునివేసె పోయితిని. కంఠకానర ముచే నిన్ను నీకాస్త్రసత్యమును దూలవాడిన వాయుజ్ఞాన మును మన్నింపుము." దామోదర రావత్తుధారలతో వార నిపాదములు దిడిపెను. అనూటలునివి యాశేనమును గది, వారాయణాస్త్ర పరిపారీయమును తెల్లలు గన్నులు మా వికొని దామోదరరావును లేవనెత్తెను. అంతలో రాత్తరు గాళిసేవన దొకడు రు ౧౦౨-౧౩-౧౪ కొక బిల్లు తెచ్చి దామోదరరావు చేతికిచ్చెను.

దామోదరరావు నాటినుండి పరమచేదాంతియై కీచితకేవలమును గడవ గాగితాత్మత్రమునకు తోయెనని యొకచుంతి, పునర్వివాహ ప్రయత్నమున మహ్నానని యొక చుంతి! నిజ మెవనికలుక!

సరస్వతీ పూజనాఁడు

కొల్లూరు ధర్మరాయకవిగారు, బి. యె.

కవి ముఖోద్గత విశ్వకల్యాణ గీతారవంబు వల్కిన వేదవాగమృతము క్రొంచ విహంగ యుగ్మ వియోగశోక సుల్లొకమా వ్యవహాస్కీకరుతము భారత రాజ్యాంగ పరివర్తిత సమస్త నీతి పుంజము వ్యాసపూతవాక్కు విశ్వసాందర్య మావిమక్కుతందై నాన్యతస్పృష్టమా కాళిదాస రచన మది నెఱింగి యేతత్పుధాచుధురిమంబు - ననుభవించుట కన్యభాషానుభూతి తోడుపడె నంతె చాలు చేతులు మొగుడు - సాంస్కృతికశారదా, నమస్కారమమ్మ!

కరుణారసంబే జగన్మనో వ్యాపారమూలం బనిన భవభూతి సూక్తి వేదాంతవాదాంతమా దేవదేవు నిరూపించు త్రిమత స్వరూపయుక్తి

ప్రకరణ త్రితయ విభక్తజీవితము నెఱింగింతు భర్తృహరి ప్రసక్తి
బృందాచర స్నందనందన మురళిః బల్కించు లీలాశుకగీతశక్తి
మది నెఱింగి యేతత్పుణామసురిమంబు - వసుధవించుట కన్యభాషానుభూతి
తోడుపడె నంతె చాలు చేతులు మొగుడు - సాంస్కృతికశారదా, వమస్కారమమ్మ!

ఆంధ్రభాషా ప్రథమాధ్యాపకత్వంబు వహించు వన్నయభట్టు చెలిమి
జహ్నుగ్రసంచర త్సిద్ధ కావ్యప్రవాహమునఁ దేలించు తిక్కన్న నేవ
కవియుగ్మరచన లొక్కట జోడునేయు సాహిత్యప్రకాండు సాంగత్యగరిమ
భక్తికైంకర్య సభావనయే జీవితావధియైన పోతన పరిచితి
నీ కృపాకటాక్షులున నాకుఁ గలిగె - నేమి యొనరించి నీ ఋణ మీఁగువాడ
నెన్ని జన్మాలకైనను నిన్ను మరువ - నాంధ్రశారదా, వందనమమ్మ నీకు.

హిమవన్నగంబువై శృంగారపుంజంబు నృష్టించు పెద్దన శిల్పపటిమ
చ్యాసవాల్మీకి కావ్యద్వంద్వ మొక్క వాక్కుననె కల్పించు సూరవప్రశస్తి
విద్యదాపథ మయఁపించంబు నృజయించిన కళావిలాసు శ్రీనాథుకవిత
నగ తరంగిణులు కన్నకుమార్తె కల్యాణమును బాడు రామభూషణుని సాగను
నీకృపాకటాక్షులున నాకుఁ దెలిసె - నేమి యొనరించి నీఋణ మీఁగు వాడ
నెన్ని జన్మాలకైనను నిన్ను మరువ - నాంధ్రశారదా, వందన మందుకొనుము.

ప్రాచ్యపాశ్చాత్య కళామేళనంబున వన్నె కక్కిన రవిబాబు కవిత
బ్రదుకు తెన్నె యొకపాటయై కరఁగిపో బాడు సరోజిని పలుకుఁ దేనె
జగమెల్ల రక్తతేజఃపరీతముగాఁగ కల్పించెడు హరింద్రు కావ్యగర్జ
సుకుమారపేశితకకు జీవితంబె యాదర్శమై తగు తోడదత్తుపాట
నీకృపాకటాక్షులున నాకుఁ దెలిసె. నేమి యొనరించి నీఋణ మీఁగువాడ
నెన్ని జన్మాలకైనను నిన్ను మరువ - నాంధ్రశారదా వందనమమ్మ నీకు.

౧

తాడేపల్లిగూడెం స్టేషన్లో ఎక్కింది ఆ బాలిక బెజవాడబండి. కూడా ఒక చిన్నపిల్లవాడు ఆ బాలిక చేయిపట్టుకుని దారి చూపుతూ వున్నాడు. చినిగిపోయిన గుడ్డల్లో మేఘాల్లో చంద్రుడులా వుంది ఆమె. ఆమె అందం ఆమెకే తెలీదు.

“వినవే పల్లవా మృదూచరణా

కరుణా-వితరాణా గూణా భరాణా!”

అని పల్లవి ప్రారంభించింది. ఒక్కసారిగా పెట్టెఅంతా నిశ్శబ్దం ఆవరించింది. విరిసిన పసంతోదయంలో మల్లికార్జును సుగంధంలా ఆకిన్నెరవ్వనం, మహావేగంతో పరుగెత్తుతున్న రైలు హోరు శ్రుతికాగా, ఆ పెట్టెఅంతా ప్రవహించింది.

“జనవిభు డానాతిచ్చిన దండాకాటవికీ—”

అందరి హృదయాలు కదలిపోయినవి. కొండచిలువ పెనవేసుకున్న జింకల్లా చైతన్యం రహితమై వింటున్నారు యావన్మందిన్నీ.

“మునివేషధారివై చనియేద ననా వీని—”

ఎవరిభావగాంభీర్యం ఎంతవుందో ఆలోతు వినిపిస్తూ, వినిర్మలమై కాంతి తాల్చింది.

ఆమె తలముడి కంగారుగా విడిపోయి నీరులేని మేఘంలా చెదిరివుంది. కళ్లు చూస్తూ

వున్నట్లే వున్నవి కాని సంజ్ఞాక్షాన రహితాలై ఎంపిపోయిన చెరువుల్లా మెరుస్తున్నవి. తీర్చిదిద్దిన కనుసూతులు, సమమైన ముక్కు, చిన్న నోరు, వణికేపెదవులు ఆమె మొహాన సుందరశ్రీ సాక్షాత్కరింప చేస్తూవున్నవి.

ఆమెపాట ఒక సెయియేరులా మర్మం చింది; రాళ్లగుట్టలో జలజలలాడింది; సుకి గుండాలు చుట్టింది; చెట్లనీడ సమతలంలో పోయింది; ఆగింది; ఒక బుడరాయి కింద మాయమై, అవతల తిరిగి ప్రత్యక్షమైంది.

ఆగావం శ్రావణమానవు పచ్చికలా అల్లుకుపోయింది. శరదృతు పుష్పాలై వికసిం చింది. నవనవంతం వల్లే ఆనంద పర్వమై పోయింది.

౨

అప్పుడే ఒక స్టేషనులో సెక్కాడు ఒక బ్రాహ్మణోత్తముడు. వచ్చిరాగానే ఆపాటకు అడ్డంవస్తూ ఒక హాస్యవచనం అన్నాడు. ఆత్మానందం మానవాతీతం కాబట్టి లోతు నీళ్లల్లో మునిగినవాళ్లల్లా మనుష్యులు ఆ ఆనందం ఆట్టిసేపు భరించలేరు. ఈ హాస్యవచనం ఒక్కసారిగా ఆ పెట్టెలోవున్న మానవ లోకానికి నిట్టూర్పు యిచ్చింది; తెప్పిరిల్ల చేసింది. ఆ బాలిక పాట మానివేసింది.

కొత్తగా వచ్చిన హాస్యకాడు జబ్బు హాస్యంతో ప్రారంభించాడు. తనకు తగని జబ్బున్నాడు. అది తిండిజబ్బు. భోజనానికి వెడితే మొగపెల్లివారికి చేసిన శాకపాకాలన్ని తన విస్తట్లోనే మాయమాతో వుండేవిట. వైద్యుడు ఇది 'మహారోగం' అన్నట్టే, దానికి ఉదయాన్నే మినపసున్ని తాటికాయలంత మాత్రలు చేసి ఒక కేరు తేనె పాకం అనుపానంగా ఒక డజను సేవించమన్నట్టే.

ఇత్యాది హాస్యంతో కోమటి హాస్యం, బావనహాస్యం, గొల్లహాస్యం, బుడబుడక్కల హాస్యం, కుక్కకూతలు, నక్కకూతలు కుప్పేశాడు. ఆరైలుపెట్టెలో మనుష్యులు విరగబడి నవ్వారు. కళ్లవెంటడి అందరికీ నీళ్లు కారివై. డొక్కలు నొక్కుకున్నారు; ఒకళ్ల మీద ఒకళ్లు పడ్డారు. ఎంత హాస్యానికన్నా చిరునవ్వులు మాత్రం పెదజల్లుతుంది హిందూ స్త్రీజనం. అక్కడ ఆడవాళ్లు ఒళ్లు మరచి నవ్వుపొంగుల్లో ఊగిపోయారు.

అక్కణ్ణుంచి డబ్బు వసూలు చేయడం ప్రారంభించాడు. కాన్లు, అణాకాసులు, అర్థణాలు, రెండణాలు కాసులు గళగళ అతనిహస్తంలోకి ప్రవహిస్తూ అక్కడే మాయమయ్యాయి. అతిగాడు కొంచెం 'గుంటుపల్లి భాస్కరుడి' ఇంద్రజాలంకూడా ఎరుగున్నవాడిలా కనబడ్డాడు. ఒకపన్నెండణాలు దాకా పోగుబడింది కాబోలు. అదంతా హూత్తని తెల్లపోయి చూస్తూవున్న

ఒకకుట్టువాడి లాగులోంచి గలగల రాలించాడు—చిల్లర అంతానూ; 'అమ్మదొంగ' అన్నాడు. పెట్టె అంతా ఘొల్లుమని నవ్వించి.

"మీరు చల్లగా వుండాలి; నేను పచ్చగా వుండాలి; మీధాన్యాలు నాగాది నిండాలి; మీనవ్వులోంచి ధనవర్షం కురియాలి; జయ విజయభవ! దిగ్విజయభవ!! మీ రెప్పమూరైలు ప్రయాణం చేస్తూ వుండాలి. బాబూ, సెలవండి" అని తర్వాత ప్లేషనులో దిగి పోయాడు. వేరేపెట్టె ఎక్కినాడు కాబోలు.

3

ఇంతసేపు ఆ గుడ్డిపిల్ల నిర్ఘాంతపోయి నిల్చున్నది. అప్పుడప్పుడు ఆవేళాకోళం మాటలికి చిరునవ్వు నవ్వుకుంది. కూడావున్న ఆపిల్లవాడు పకాలున నవ్వుతూవున్నాడు హాస్యం పాడుకునా.

ఆబాలిక గొంతుకు నవరించుకుంది.
"ఎంతినీ వేడినా ఎక్కడా వుండువో
కంతుజనక రామా!"

అని హాయిమనేకృతి వక్కటి ఆలాపన చేసింది. ఆహాసిగాడి మాటలే వక్క ఆయనికి జ్ఞాపకంచేస్తూ విరగబడి నవ్వుకుంటూవున్న ఒకమునలి కమ్మాయన "వున్; పిల్లా, వుండు" అన్నాడు.

ఆబాలిక అల్లాగే నిలుచుండిపోయింది. ఆపని పాప డబ్బు అడగడానికి వస్తే 'ఫీపో', 'ముట్టుకుంటావు', 'చిల్లర ఆయిపోయిందిరా' అని వరసగా అంటూనే వున్నారు.

అబాలిక అల్లాగే చైతన్యరహితంగా నిల్చునే వుంది: రయిలు కదిలిపోతూనే వుంది.

అరుకాన్లు వసూలయ్యాయి. ఆ అంధ బాలిక జ్ఞానకూన్యాలైన కళ్లల్లో వేడినీళ్లు తిరుగుతునే వున్నవి. ఆ మెనిర్మలహృదయం మూటలేని ఏడుపులో నుడితిరిగింది. పిల్లవాడు వచ్చి ఆ అంధుని ఆ బాలికచేతుల్లో పెట్టినాడు. ఆ మెమిహంవంక తేరిపార చూశాడు. ఆ మెచెయ్యి పట్టుకున్నాడు. వాడి లేతమనస్సు చివుక్కుమంది. వాల్లిదర్తకూ ఒకళ్ల హృదయం ఒకళ్లకి విన్నప్తుమే. ఇద్దరూ ఒకతెలుపుమూల యిరికి కూలబడ్డారు; ఒదిగిపోయారు. చూపు లేని ఆ బాలికకళ్లు, చూపు పుట్టని ఆ పిల్లవాడి హృదయం ఒకటికొకటి ఆలింగనంచేసుకున్నవి. ఆ బాలకుడు కంటిపీరు ఆ బాలికచేతులు అడ్డుకుని ఆపుకోపోయాడు.

౪

బాలిక పాట ప్రారంభించకపూర్వమే ఒక వ్యక్తి ఆరైలుపెట్టె ఎక్కాడు. అతడూ రైలు విచ్చగాడే. ఒక చెయ్యి లేదు.

ముప్పైయే ధ్లంటాయి. చింకిగుడ్డ, చిరిగి పోయినచొక్కాతో ఒకపిల్లంగ్రోవి ఎడంచేత్తో పట్టుకుని రైలు ఎక్కాడు. అప్పుడే ఆ బాలిక తనదవ్యగానం ఆలాపనచేసింది. తర్వాత జరిగినకథ అంతా చూస్తూనే వున్నాడు.

ప్రపంచం అంటే కోవంగల మనిషి. వెనుక రైల్వే పోర్టరుగా వుండి, రైలుకింద పడిపోయి చెయిపోగొట్టుకున్నాడబచ్చగాడు.

నాలనేవారు లేకుండా వుండేవాడు. జీతంలో వోచ్చిన నాలుగురాళ్లు మిగుల్చుకుంటూ, గుడ్డుస్టేషనులో అప్పుడప్పుడు దొంగతనంచేసినవస్తువులు అమ్మగా వచ్చిన కబూ, రైలు లోంచి దిగిన ప్రయాణీకుల సామానుమోయడంవల్ల వచ్చిన కూలి, టిక్కెట్టు లేనివాళ్లను ఇంజనుదగ్గరనుంచో, గార్డుపెట్టెదగ్గరనుంచో పోనిచ్చినందుకు లంచం, మామూళ్లు, అంతా కలిపి నూరురూపాయలు మూటకట్టాడు. ఇంతల్లో చెయ్యి పోయినందుకు రాజమండ్రి రైల్వే ఆస్పత్రిలో మూడునెలలు వున్నాడు. అప్పుడు తన యింటిలో దాచుకున్న డబ్బు ఎవ్వరో మటుమాయం చేశారు. ఉద్యోగం పోయింది. పెళ్లి లేదు. దాంతో అతనికి మతి పోయింది. దిక్కులేనివాడికి దేవుడుకాదు, తిరిగిమేదిక్కు విచ్చగాళ్లకు కొందరు గురువులు వుంటారు. అతనిదగ్గర పిల్లంగ్రోవి మాంచి బాగా పూడడం, అందుమీద వేదాంతం పాటలు, భక్తి పాటలు పాడడం నేర్చుకున్నాడు; రైలువిచ్చం పాగించాడు. రైలేగా ద్రోహంచేసింది. ఆ వచ్చినడబ్బు కాఫీహోటల్లో తినడం; కల్లు పాకలదగ్గర గొల్ల పుల్లమ్మకూతురు పోసే ధవళ సుధారనం గళగ్రాహంగా నేమింది, సింధూ రానిమిషర్వం, మహాయోగంలో మైకం సంపాదించి అమరు డౌతూ వుంటాడు.

ఆలాంటివాడు ఆగుడ్డిపిల్ల పాట విన్నాడు. అతని మొఱకుమనస్సు గాలిలో పూగిపోయింది. దోహదం చేసిన మొండిచెట్టు విక

సించినట్లు చిగురు దాల్చింది. ఏ ఆవేశమో అతనికి తెలియదు, అతనికి కళ్లనీళ్లు తిరిగినై.

మనుష్యుల చంచలత్వమూ, కఠినత్వమూ అతనికి అసహ్యం వేసింది. ఎవ్వరూ లెక్కచేయకుండా ఆగుడ్డిపిల్లను నిరసించగానే అతడు ముట్టె వంచిన కారుదున్న అయిపోయినాడు. తాను పొద్దుట్నుంచి పోగుచేసుకున్న ఆరణ్యబడబ్బులూ ఆ అమ్మాయి చేతిలో వేసి రైలు ఆగగానే దిగి చక్కాపోయాడు. ఆ అమ్మాయికి ఇంతడబ్బు ఎవ రిచ్చారో తెలవలేదు. “దేవుడులాంటి దయగల ప్రభువు ఎవరిచ్చారో!” అనుకున్నది.

గ

ఆ గుడ్డిపిల్లకు జ్ఞానం వచ్చినప్పటినుంచీ ఇల్లా ముష్టి ఎత్తుకుంటూ రైలుప్రక్క గ్రామంలో ఒకబహుకుటుంబీకుడు మంచి అంతఃకరణగల ఒకరైతు ఇంటిలో ఒకపంచను వుంటూవుండేది. ఊళ్లో ఒకపెద్దనంసారి బాలికకు సంసీతం నేర్పిస్తూవుంటే వీధివాకిట్లో కూర్చుని సంసీతం చెవులార వినేది. ఏకలవ్యుడులా అద్భుతమైన గానవిద్య సంపాదించుకుంది. ముష్టి బాగా వచ్చేది. అడబ్బు “మహాయల్లాలైన” రైతుభార్యకు దాచ ఇచ్చేది.

పెద్దదవుతూన్నకొద్దీ ఏదో భయం, సిగ్గు కలుగుతూవుండేది. ముష్టికి తిన్నగా వెళ్లక ఇదివరకు పోగుచేసుకున్న డబ్బులు కర్చుచేసుకుని గంజికాచుకుంటూవుండేది. తల్లి ఎవరో, తం

డ్రి ఎవరో, ఎల్లా ఆరైతుఇంట్లో చేరిందో ఆ పిల్లకు ఏమీ తెలియదు.

ఒకరోజున చేత్రోలు ముష్టికి పోయి మధ్యాహ్నం కాల్యగట్టున వంటచేసుకుంటూ వుండగా ఒకపసిపిల్లవాడు మూడేళ్లవాడు ఆ అమ్మాయి దగ్గరకు వచ్చాడు. ఎక్కణ్ణుంచి వచ్చాడో. ఆగుడ్డిపిల్ల అతన్ని వల్లకి తీసుకుంది. అప్పట్నుంచివాళ్లిద్దరూ ఒకతల్లికడుపునవిడ్డల్లా అయ్యారు. అతడు దారి చూపించడం, ఆమె పాటపాడడం: అల్లా నాలుగేళ్లు గడిచినై.

ఓ

ఆరోజుసాయంత్రం కాల్యగట్టున వంట చేసుకుంటూ వుంది. పిల్లవాడు చితుకులు ఏరి తెచ్చి యిస్తున్నాడు. ఆసమయంలో ఆనంధ్యారణకాంతుల్లో ఒకపురుషుడు ఆచెట్టుకిందికి వచ్చాడు. అతనిమొహం చిరునవ్వునవ్వుతూ వుంది. కళ్లులేని ఆకబోది చెవులు, శరీరం, యావత్తూ అతనున్నతమైన గ్రహణశక్తి సంపాదించుకున్నవి. ఆ కొత్తమనిషి రాక కనిపెట్టింది.

“ఒరే ఎవరురా ఆవచ్చింది?”

ఆపిల్లవాడు ఆమనిషిదగ్గరకు వరుగెత్తుకుని వెళ్లాడు. అతనికుంటిచెయ్యి చూశాడు. పిల్లలగ్రోవి చూశాడు.

“ఆరోజుమనిషి.”

ఆపిల్ల గ్రహించింది. ఆమె తెలతెలపోయింది. గుండె కొట్టుకుంది. తల వాలుకుని వంట చేస్తూనే వుంది.

ఆమనిపి పిల్లంగ్రోవి తీశాడు.

“ఏదిర లక్ష్యాణ నీత

వర్ణశాలలో లే దెంతశాత-”

అని పాట పాడినాడు. ఆ తేనెచుక్కల ధ్వని ఆనంద్యంతా ఆక్రమించుకుంది. ఆపిల్లవాడు ఆతనిదగ్గరగా జేరి మొహం చూస్తూ కూచున్నాడు. ఆ అమ్మాయి వంట చేస్తూనే వుంది.

“రాలోరి చిన్నవాడా మావాడా

రాలోరి చిన్నవాడ-”

చీకట్లు పూర్తిగా అలుముకు వస్తూ వున్నవి. నక్షత్రాలు మినుకుమినుకు మంటూ ఆకాశాన్ని అలంకరించాయి.

“ఎందుకైనా ప్రుంచినాపూ బ్రంధికానాలో
రామమృతండ్రి-”

ఆబాలిక వంట పూర్తి అయింది. నిప్పులు ఆర్పేసింది. బిచ్చగాడు ఆమె దగ్గరగా పోయి కూచున్నాడు.

ఎడంచేయి ముండిది. అది పిల్లంగ్రో వికి నొక్కికొని కుడిచేతివేళ్లతో ఊదుతాడు.

“నీకూ నీవారు లేరు నాకూ నావారు లేరు

ఏటిబడ్డనా ఇల్లు కడదాం పదరా-”

ఆపాట ఆమృతమయంగా ఆచీకట్లలో వ్యాపించింది. కాల్యనీళ్లు నిర్మలంగా ప్రవహించినై. “తథాస్తు” అని నవ్వుకున్నాడు.

“నాకు పెళ్లిలేదు. నేనూ ముప్పివాడినే. మనం యిద్దరం ఎందుకు పెళ్లి చేసికోకూడదు?”

ఆ అమ్మాయి ఆలోచించుకుంటూవుంది. వేయి ఆలోచన్లు పోయాయి. ఒళ్లు ఒణికింది. అప్రయత్నంగా ఆతని దగ్గరకు జరిగింది. ఆతని మొహం తడిమింది. దేహం తడిమింది. ఆమె నువ్వుడికి వళ్లు జలదరించింది. ఆచింపిగుడ్డ అమ్మాయి అప్పరస లా ఘోచింది. తనజీవితం జ్ఞానకంపచ్చింది. ఒకగుడిలో దేవతకడ మోకారిందిన భక్తుడయ్యాడు. ఆబాలికను గట్టిగా తనగుండెకు అదుముకుందా మనుకున్నాడు. చూపులేని ఆకళ్లు చూసి కళ్ల నీళ్లు నింపుకున్నాడు. ఆబాలిక ఆతని తల నిమిరింది. కళ్లు తుడిచింది. ఆతనిగుండెకాలు ఏలా అర్థమయ్యాయి!

“ఆపిల్లవాడు నాకు తమ్ముడు. చిన్నత నాన్నుంచి పెంచుకున్నా.”

“నాకూ తమ్ముడే, నాబిడ్డడే అవుతాడు. ఇక్కణ్ణుంచి నేను పెంచుకుంటా.”

ఆ నక్షత్రాలే సాక్షిగా, నక్షత్ర ప్రవహించే గోదావరినీరు సాక్షిగా వాల్చిద్దరూ ఆ శుభముహూర్తంలో భార్యభర్త లయ్యారు. ఒకళ్ల కాగిలింతలో ఒకళ్లు కలిసిమెలిసి కరిగిపోయారు. ఆపనిపిల్లవాడు హృదయంతో “తథాస్తు” అని నవ్వుకున్నాడు.

దొరకు స్వతంత్రము, ప్రియ సుం
దరి కలుక, సమర్థపురుషునకు శాంతగుణం,
బెజ్జిగినవానికి బలుకుట,
యెఱుంగని మొఱకునకు హాసమే శోభించుకా.
సుందరుడు, 3-౪౧

వడఁచి చెమరించు వేల్లకు వశముగాక
నిలిచి నడవక బాటు నీకలము తోడ
స్వస్తికబ్బమే ముగియింపఁ బాలనైతి
కమ్మనికేమి వ్రాయంగఁ గలను చెలియ?
అంధుడు, 3-౪౪

విసదియును నన్త మై పోవు నరులకు
దైవకరుణ కొంగర తప్పేనేని;
ఏమిపనికి దొడఁగిరేనియు మూలమే
కూడి కుదుర దిసుకగోడవోలె.
అంధుడు, 3-౪౫

అత్త! నేను దానమాడుచునుండ నా
నీటుకాఁడు వచ్చి యేటిదిగువ
కనవుఁడేదు నీరు పట్టి త్రావుచును నా
యల్లు మెల్లఁ గ్రోలె నొక్కమాట.
హేలయేవుడు, 3-౪౬

చనిన యశావసంబు పెనుకకు రాదు; జీ
వంబు చూడ శాశ్వతంబె కాదు;
ఒక్కనాఁడువోలె నొక్కనాఁడుండదు;
జనుల కింత కటికతన ముదేల?
హేలుడు, 3-౪౭

పుడమిఁ తెడ్డవారు గడియించు నా స్థితిఁ
బాత్రు లెవ్వ రట్టి వారె కాక?
వేషమానఁ బండ్లు వెలసినఁ గాకులే
వచ్చి వానిఁ దినఁగవలయుఁగాదె?
పాలికుడు, 3-౪౮

ఇలను సుజను లొరుల కలుగనే యలుగదు;
అలిగిరేని చెడుగు దలఁప రాత్మ;
తలఁచిరేని వెలికిఁ బలుకఁబో; రొకవేళఁ
జలికిరేని సిగ్గుపడుదు రెపుడు.
అజ్ఞానుడు 3-౫౦

వలసినవ్వడు చేతిలోఁ గలదె ధనము;
వ్యసనములఁ జెంత విడువనివాఁడె నఖిలుడు;
అమలగుణములు లోఁగొన్న యదియ రూపు;
విదితధర్మంబు వీడనియదియె తెలివి.
హేలుడు, 3-౫౧

కనుపాపల నరమూయుచుఁ
గొనగన్నులఁ జూచుచుండు కోడలి తెఱఁగుకా
గని యజమానుడు వలద
న్నను, తెరువరి మండిరాంగణమున నె విడిసెకా.
సుందయుడు, 3-౫౪

పెనుఁగొండను బోలిన మను
జనినైనను రెండుపనులు చుల్కపఱుచుఁ; జే
యనిపని చెప్పకొనుట, చే
సిన కార్యమునొరులతోడఁ జెప్పకొనుటయుకా.
గోవిందపామి, 3-౫౫

తడికనందులందు పెడలు నాకులతోడఁ
దరుణతతికి నాముదంపుఁజెట్టు,
'ఇచటఁ గాఁపుఁగోడ లింతింత లేసి పా
లిండ్ల దున్న'దని వచించుఁబోలె.

ఉద్ధవుడు. 3-౫౩

ఎండుమట్టిమూని యండకుఁ జేరి చ
ప్పట్లు చఱచి వగిరి పొంఘు లపుడు,
తమ్ముఁ జూచి బెదరి దానియాకులపండ్ల
పగిది నున్న చిలుక లెగిరిపోవ.

అణులచ్చి. 3-౬౩

తెలివియు గుణములు గల ని
ర్మలచరితులతోడి సగయు ముంచిద; జననిం
దలపాలగు నల్పులతోఁ
జెలిమి పొనంగినను మాకు సిగ్గు పొడమెడుకా.

సవనత్రి. 3-౬౩

తరుణి! నీమొగంబు దాఁకెడు సూర్యుని
జెఱఁగు పెట్టి యడ్డు నేయవలదు;
తామరయును నీదుమోమును దాఁకి యిం
దేది సుఖమొ వాని నెఱుంగనిమ్ము!

టీలుడు. 3-౬౪

ఏమి చెప్పనేర్తు నింతి చెల్వును! చూపు
దానిమేన నెందుఁ దగులుకొన్న
పెడలి రాదు మఱల, నడవఁజాలని పేద
గోవు బురడఁ జిక్కుకొన్నయట్లు.

పవ్యయసహదుడు. 3-౬౫

నీటిమీఁదివాఁత నిజము దుర్జనమైత్రి
చేయుచుండఁగ నె నశించుచుండు;
అదియ నజ్ఞనాలియందుఁ జల్పితిమేని
తాత గీసివట్టి గీత గాదె!

సరలుడు. 3-౬౬

మఱల నింతలోన తరలిపోవఁగ నీకు
నెలులు పుట్టె మనసు? కటికవాడ!
తెరలుతెరలుగాఁగఁ దిరిగిన వివె చూడు
కురులు నేడుగూడఁ గుదురుకొనవు.

వరలుడు. 3-౬౭

మేము నేడుకొనినమీఁద నల్క యొంటి
చల్లఁబడియె గాని, చాలనేపు
నీదు తప్పలను గణించుచు నిరుగేల
ప్రేళ్లు సాలకుండ వెలది యేడ్చె.

విజ్ఞుడు. 3-౬౮

పండుమాట యుండనిం దది దైవంబు
చేత; దాని కేమి చేయఁగలము?
ఇంతచెప్పనేర్తు; మెందు నశోకంపుఁ
జివురువంటిచివురు భవిని లేడు.

భిషయ్యుడు. 3-౬౯

అనవరత బాష్పధారలు
కనుఁగడవలఁ దొరఁగుచుండఁగా నదిగో! మా
నిని, చెక్కులఁ దోచిన ఛం
ద్రునిమచ్చను గడుగురీతిఁ నోఁచెడుఁ గంటే!

విషమరాయడు. 3-౭౦

నేఱుపూలవరులు నేయింటిలో విర
జాజి యున్న చాని సౌరభంబు
పోదు సుమ్ము; పాడుపూ విది; దీని నె
త్రావి గుబులుకొను విధంబె నేఱు!

వియహుడు. 3-౭౧

మానవంతుఁడైన దానిమనం బంత్య
దశలఁగూడ నున్నతంటె యగును;
మునిగి పోవువేళలను సూర్యకిరణముల్
మీఁది క్రక్కఁగాదె మెఱయుచుండు.

చాపురాయడు. 3-౭౨

చదురుపడతలేక, నత్యంబు నెఱిగిన
పారి లోఁగొనంగ వనము గారు;
కడుగు నీరు ముందుగడఁ బెట్టి పాలంచుఁ
బ్రాతవిల్లి బేలుపలుకుగలమె?

భోజయ్యుడు. 3-౮౬

తెలిసి చని తమంతఁ దిని త్రొగవలసిన
వడవిగడ్డి మఱియు నడవిసీరు
లట్లు లయ్యు వలపు లామరగాంతము
లేళ్ల కిట్టులకుఁ జలంప వపుర!

అనకాయ్యుడు. 3-౮౭

మాఁడ్చుచుండు గ్రీష్మమధ్యాహ్నమునఁ గూడ
ప్రేమబద్ధులైన కాముకులకు
లిగువుకొఁగిలింత లగునట్లు, గంధంపుఁ
గలకములును జలువ గావు సూపె!

పారిపుష్పయ్య. 3-౮౮

ఇంటినత్తు వెఱిఁగియుంటఁ బేదలకోడ
లడచిపెట్టుకొనెను నాత్మలోనె
బైలుపెట్టకుండ బైకలకోర్కి, బం
ధువులు చేసినట్టి దొనఁగుఁబోలె.

విక్కిరుడు. 3-౮౯

జాటుచుండెడు కొప్పును జీరముడియు
రెండుచేతులతో నవరించుకొనుచు,
మంగలిని జూచి వెఱచి పాటంగఁ గొనుకు
నంటి పరుగెత్తుచున్న చిల్లాలు కంటె!

మామోరాయ్యుడు. 3-౯౦

బట్టబయలె పరికించెడు;
గట్టిగ నూర్చెడును; మిన్నకయ నవ్వెడు; నె
ఱుటోలికెడు; నేమో
పట్టినదిర దీనిమదికి భావింపంగ!

వియ్యవయ్యుడు. 3-౯౧

చెవులకమ్మలసీలాల జగులు దగిలి
దియితనునుఁ తెక్కిఁబులఁ దోచు ధవళచంద్ర
కరములఁ బ్రియుండు కాటుక బెరసినట్టి
బొప్పములటంచు వ్రేళ్లతోఁ బాయఁదుడిచె!

కానగంభుడు. ౪-౧

చక్కఁదనము గలుగు చానలు జగములో
నెందఁ జున్న నేమి? యింత వినుము;
ఒడలిచెలువునందు నెడమనగంబుతోఁ
గుడినగంబె సాటిగూడుఁ తెలికి.

సిరిరాయుడు. ౪-౨

నిలువఁగా రాని వలపుబందెమునఁ దగిలి
యంతఁడు వాయించినట్లెల్ల నాడుచుండు;
మ్రాను సాజంపు మ్రోడైనఁ గాని తీఁగ
చొక్కి పెఱఁగదె యద్దానిచుట్టుఁ తెలియ!

సపిప్పహ. ౪-౩

దొరకుట కష్టము దయితుండు;
దొరకియు ననమగుట మఱియునుర్లభి; మింక
దొరకినను దొరకనట్లులె
తరుణీ! మనయిచ్చకొలఁదె దా రాఁడేనిక.

౪-౪

అనునయ సుఖము వలచి, చే
యనిపనియును తేసినట్లు లాడి యకట! కా
మిన్ని నరళహృదయుఁ దైనను
తనదయితుని దానె తప్పుదారికి నీడ్చె.

సీహంసు. ౪-౫

‘కడచె నిన్ని నార్లఁ గాలునేతులవ్రేళ్ళ
నొక్కటాకటిగాఁగ లెక్కపెట్టి
ఇంకమీఁద దినము లేమిటి లెక్కింతు?’
ననుచు నేడ్చుచున్న దకట! ముగద.

పాలికుడు. ౪-౬

చిలుకముక్కువన్నె చే నొప్పుమోదుగు
పూలపలుపు పొలచె నేలనెల్ల,
బుద్ధదేవుచరణములు మ్రొక్కఁ బుడమిపై
వాలియుండు భీషణజాలమట్లు.

సూరణుండు, క-౨

పడఁతి! నీదుమేన బలువులొ నంగంబు
లెల్ల నిట్లు నన్నగిల్లె; నన్న
మైన వెల్లఁ బోవలై తోఁచె; నిక నీ
పాడుకోప మిట్లు పట్ట నేల?

పలపుతుండు, క-౩

తమకు వాడుకైన దాని మెత్తురు గాని
గుణము సూచి మెచ్చుకొనరు జనులు,
ముక్తియములు వదలి మోఱుతో గురిమిద
లేఱుకొనరె చెంచువార లడవి!

పరుణిఱుండు, క-౪

వడఁకుచును గండవొడి తన
పిడికిటఁ గొని ప్రియునిమోద పెదచల్లఁగఁబో
యెడుముగుదకుఁ జెమ్మట న
ప్పుడ కలపంబయ్యె హస్తమున నదియెల్లకా.

కాంధళుండు (?) క-౧౨

మగువ! పెరటింటి యూడుగుమాని యాకు
వీపునకు నంటుకొనియె; దుల్పికొనవమ్మ!
జాణలగు తోడికోడండ్రు సైచియుండ
రుఱక నీ వేమిపాపము నెఱుంగకున్న.

పండి, క-౧౩

రెండుచేతులఁ గన్నులు రెండు వానిఁ
గాంచినప్పుడు కప్పుకోగలను గాని,
చెలియ! మేనెల్లఁ గడిమి పూచిన విధాన
నుప్పతిల్లెడు పులకలఁ గప్ప పెట్టు?

వస్తిశుండు, క-౧౪

[వశేషము]

చక్రవాకి (విరహి)

కవితావిహోద, అల్లంకెట్టి అప్పయ్య గారు

సాంద్రచంద్రాతపస్వచ్ఛపైకల ప్రదేశములయందు నిర్మలాకాశమందు
నెందువెదకినఁ గానరా దింతయైన-ప్రియునిబాడ; యిఁకేమందు వెట్టిన్వెతి.
కానఁబడదయ్యె నాయెమ్మికానిమోము-కటకటా! యెట్టిదుస్థితి గలిగె నాకు
ప్రియుండులేకున్న నేడు జీవించుటెట్లు-యెవ్వరిని వేడికొందు నేనెందుఁజొత్తు?
నవనవోల్లసితోత్పలయువతులార!-మునుఁగుగైకొన్న కెందమ్మి ముగుదలార
గగనసంచార పక్షిలోకమ్ములార!-కానరే మీరు నాప్రాణకాంతు నిపుడు
విరహవేదనచే డస్సి వివశనగుచుఁ-గన్ను లఱమోడ్చి నిద్రించుచున్న నన్నుఁ
ప్రియునిరాక యెఱింగించి భీతివాపి-చిరయశోలబ్ధి కింక రక్షింపరారె.

కామినియా నూనె

వేసకు వేల కుటుంబములయందు ఉపయోగించబడుచున్నది
ఎందుకు?

కామినియా నూనె

కెంట్రుకలు పోషిస్తూనే ఆకుకంఠమును,

కామినియా నూనె

తలను చుండులేక నుంచును,

కామినియా నూనె

తలకు చల్లదనమును గలిగించును.

కామినియా నూనె

తలకు పంటంపించిన వ్యాధులన్నిటిని కుదుర్చును. ఉష్ణముగా నున్న పుష్టికు చల్లదనమును గలిగించును.

కామినియా నూనె

యందు వెంట్రుకలు పెరుగుట కనవగ మైన నష్టపులు, మెదడుకు కావలసిన అమూల్యరస్తువులు గలవు.

కామినియా నూనె మనోహరమైనట్టియు ఆహ్లాదకరమైన కువాసనగలది.

కామినియా నూనె శిశోజములకు ప్రాణము. ఇట్టి కుడుగుము లుండుటవలననే వేలకొలది కుటుంబములందు కామినియా నూనె ఎక్కువగా వాడబడుచున్నది.

కామినియా నూనెను ఉపయోగించునట్టివారు గమకనే దీనిని "శిశోజములకు ప్రాణము" దీని యందు గల లాభకారియైన కుడుగుములను బట్టి తెలుపుచున్నారు.

బుడ్డి 1 కి ధర రు. 1. వి. పి. ఖర్చులు అ. 6. ప్రత్యేకము.

బుడ్లు 3 కి ధర రు. 2-10-0. వి. పి. ఖర్చులు 0-12-0. ప్రత్యేకము.

అత్తరులకు రాజైన

ఓ టో ది ల్ బ హా ర్ (రిజిస్టరు)

హిందూదేశముం దంతటను దీనికి గల ఎడతెగని అత్యధిక అమ్మకమే దీనికి గల అసాధారణ మైన ప్రత్యేకమును దూకుచేయుచున్నది. కొన్ని బాట్లు చేతి దువ్వలపైన చల్లిన నీమపువ్వుములు, మల్లెపువ్వుములు వాసనలతో మనోహరమైన దీర్ఘ కువాసనను గలిగించుచున్నది.

1 బా. బుడ్డి 1 కి రు. 2. 1 బా. రు. 1-4-0. 1 బా. 0-12-0.

వి. పి. ఖర్చులు అణాలు 6 ప్రత్యేకము.

2 అణాలు తలపాలిగ్గలు పంపిన కాంపెక్ట్ బుడ్డి పంపబడును.

కామినియా నూనె ఓటోదిల్ బహారు ముద్రపడిన మైన ప్లాగులన్నిటియందును దొరకును.

ఆంగ్లో ఇండియన్ డ్రగ్ అండ్ కెమికల్ కంపెనీ.

తలపాలెట్టె నెం. 2)32. బొంబాయి నెం. 2.

క తి య వా రు ప్రే డింగు కంపెనీ

జగత్ప్రసిద్ధిగల సర్వజనాదరణీయమైన తిలనూనెలు, అత్తరులు
మీరు కోరిన సువాసనలు మీకు లభించగలవు

మనోహరసరిసుఖము గల తిలనూనెలు

కుసుమాల్ హాయిరాయిలు (రిజిస్టర్డు):—
తిలనూనెలలో పాటిలేనిది. పంపమ్ములు మెచ్చివది.

చెల సీసా 1 కి రు. 1-0-0

వైట్ లోడ్ హాయిరాయిలు నెం. 777
(రిజిస్టర్డు):—సులూచిత్రవ్యవహారభాగములకు.
కోహిత్రావుల కాపక్తి గలవారి కామోదకమనము.

చెల సీసా 1 కి రు. 0-14-0

కోహివల్ హాయిరాయిలు నెం. 777

(రిజిస్టర్డు):—టెంకాయనూనె తిలనూనె కుపయో
గించునది ప్రతివానికిని తెలియును. కాని ఎట్లు నిద్ర
ముచేపించు నది ప్రకృష్టమో తెలియదు. ఈ 777
నెం. రులో (రిజిస్టర్డు) చేసిన ఈ టెంకాయనూనె
కుదిచేయుటచే దుర్వాసనారహితముగా చేయుటచే
నూక్కుసువాసనాపంకలితముగా చేయుటచేసినది. అం
దుచే అందరిచే మెప్పునొందినది. చెల సీసా 0-14-0

పుష్పమాలి హాయిరాయిలు (రిజిస్టర్డు):—మాలి తిమ్మమనాసనతో అతిమనోహరమై పృథ్వీయరంజక
మై మెప్పు తిలనూనె యిది. చెల సీసా 1 కి రు. 0-14-0

కుసుమాల్ హాయిరాయిలు (రిజిస్టర్డు):—యిది సర్వజనాదరణీయమైన కుసుమార సువాసనగల తిలనూనె.
చెల సీసా 1 కి రు. 0-9-0

సర్వజనాదరణీయమైన పుష్పముల అత్తరులు

అటో మధుకర్ నెం. 777:—ఈ అత్తరునందుగల సాగనైన పూలవాసనచే మోహితులై అనేకమంది
యీ అత్తరును తమ యభిమానపాఠభాగముగా భావించుచున్నారు. ఒకసారి యుపయోగించినచో సర్వదా వరించిన
ట్లును. చెల ½ ట్. సీసా 1 కి 1-12-0 ½ ట్. సీసా 1 కి 1-0-0

ఓటో కుసుమాల్ (రిజిస్టర్డు) సరిమళములం దపూర్వచ్చితిములు:—అప్పుడు కోసిన పూవులవాసన యీ అత్త
రునందు కలదని పాఠభాగము లందరును అంగీకరించిరి. సారా అర్థులతో చేర్చిన యితర అత్తరులను జూచి విడు
నుచెందినవారి మనోభీష్టమునకు తగిన అత్తరు. నిది కుసుమారమైన నూక్కుపాఠభాగం చెబజ్జును.

చెల ½ ట్. సీసా రు. 2-0-0 ½ ట్. సీసా రు. 1-0-0

నెం. 777 ఓటో బాస్కిన్, ఓటో పీనా, ఓటో కోడ్, ఓటో లిల్ బాజం, ఓటో నుస్స్, ఓటో నీకోరీ,
ఓటో బహల్, ఓటో మరంగి ప్రతిది చెల ½ ట్. సీసా 1 కి రు. 1-12-0 ½ ట్. సీసా 1 కి రు. 1-0-0
పాకింగ్ పాక్టికీ ప్రత్యేకము. రెండవొచ్చిల్లు పంపినవారికి కోరిన అత్తరులలో ఒకమాదిరి సీసా లేక
కోరిన తిలనూనెలు ఏ రెంటిపైనను మాదిరిసీసాలు ఉచితముగా పంపబడును.

నేడే వ్రాయుడు. దొంగమాదిరులను చూచి మోసపోకుడు. వీనికిబదులుగా వేనినైనను
అంగీకరించకుడు. ఘగానాగల ఔషధముల దుకాణములన్నింటియందును దొరకును లేదా,

కతియవారు ప్రేడింగు కంపెనీ, బొంబాయి (నెం. 4)

మధురలో ఏజంట్లు:—కాదర్ సాహెబు అండు నన్స్

వాణివిలాస సాగర చిత్రములు

౧. వాణివిలాసము సాగరము అనకట్ట (వైకుంఠవరం)

౨. వాణీవిలాసస్వామి అనకట్ట (ముందరవైపు)

“కూతూరక్కి”

ఒక పల్లెటూర్లో ఒక పేదరాలు ఉండేది.

ఆమెకు ఒకకూతురు తప్ప ఇంకెవ్వరూ లేరు. ఆ పిల్ల పేరు అక్కమ్మ. పేదరాలు ఆ పిల్లని “అక్కీ” అని పిలిచేది. మగదిక్కెవ్వరూ లేక పోవడంవల్ల ఆమె గ్రామంలో కూలినాలి చేసి, తనింత తిని, అక్కమ్మ కింత పెట్టి ఎలాగో కాలం గడిపేది. ఇలా ఉండగా, ఓనాడు ఒకగంపెడు ఇప్పపువ్వు వాకిట్లో ఎండబెట్టి అక్కమ్మని కావలాఉంచి గ్రామంలోకి కూలికి వెళ్లిం దా పేదరాలు. దినమంతా కూలిచేసుకొని సాయంకాలానికి ఏవోకూలిగింజలు మూటకట్టుకొని ఇంటికి వచ్చింది. రోజంతా బాగాఎండి నల్లబడిన ఇప్పపువ్వు అంతా గంప కెత్తేనికి గంపెడు పువ్వు గంపనగానికే వచ్చింది. పేదరాలు కూతురు మొహం చూసేసరికి ఆ పిల్ల మొహం కూడా వెలవెలపోయింది. పేదరాలికి అనుమానం పోచ్చింది. రోజంతా కావలాకాస్తూ పువ్వుంతా తినేసిందని అక్కమ్మని చేతిలో ఉన్న

ఉత్తకరతో గట్టిగా కొట్టి, “దొంగముండా! ఇంట్లోనుండి పైకిపో” అని పైకి పంపేసింది. అమాయకురాలైన అక్కమ్మకి తల్లిమాటలు బాధించేయి. నహింపలేని అవమానం కలిగింది. ఏడుస్తూ ఊరిబయటికి వెళ్లిపోయింది.

రాత్రి వచ్చింది. నిశ్శబ్దమైన ఊరిబయల్లో అక్కమ్మకి భయం వేసింది. అవమానం దుస్సహంగా బాధించడం వల్ల తననిస్సహాయాన్ని తలుచుకొంటూ ఒకనూతిలో పడి చచ్చిపోయిందా పిల్ల.

అదే మల్లీ వస్తుంది కదా అనుకుంది పేదరాలు. కాని ధాలేదు. మర్నాడు ప్రాద్దన పేదరాలి కేమీ తోచక కూలికి వెళ్లేదు. ఇప్పపువ్వు మరోగంపెడు ఎండబెట్టింది. తనే కావలాకాస్తూ అక్కమ్మకోసం ఎదురు చూచింది. అక్కమ్మ రాలేదు. సాయంకాల మైంది. గంప కెత్తింది మల్లీ పువ్వునంతాను. కాని మల్లీనగా

నికే వచ్చింది. ఎండినందువల్ల పువ్వు తగ్గింది కదా అని అప్పుడా మెకి తట్టింది. కూతుర్ని చేసిన అక్రమం జ్ఞాపకం వచ్చింది. ఎక్కడ లేని దుఃఖం పొంగిపొరలింది. వెంటనే కూతురు అక్కమ్మకోసం బయలుదేరిం దావిడ. ఊరంతా వెదకింది. అక్కమ్మ కనపడలేదు. రాత్రంతా వెదుకుతోం దా తల్లి చచ్చిపోయిన కూతురుకోసం. తెల్లవారింది. నూతులూ గోతులూ అంతా వెదికేస్తోంది పేదరాలు. ఆఖరుకి అక్కమ్మ పడి చచ్చిపోయిన నూయి చూచింది. ఆ నిర్దోషియైన బిడ్డ చచ్చి నీట్లో నగం తేల్తోంది. పేదరాలు కన్నులు తిరిగిపోయినవి. ఆదృశ్యా

న్ని చూడలేక పోయింది. “కూతురా అక్కీ” అని వెరికేకలేస్తూ అడివిలోకి పరుగెత్తింది. ఆ మెమిటి పోయింది. పిచ్చి వయింది. “కూతురా అక్కీ” అంటూ అడివల్లా తిరుగుతూ అడివిలో ఒక గువ్వపిట్టయిం దా పేదరాలు. అప్పటినుండి “కూతురక్కీ” అని అరుస్తు ఇప్పటికీ అడివిలోనే ఉండి పోయిం దా గువ్వపిట్ట. అప్పటిదాకా ప్రపంచంలో గువ్వపిట్టలు లేవు. అదే మొదలీ గువ్వబాతి పుట్టడానికి. గువ్వపిట్ట అరుపు బాగా గమనిస్తే “కూతురక్కీ” అని స్పష్టంగా వినిపడుతుంది.

వైకాళి (ఓవితానమి)

తెలుగువారికి

ఎప్పటినుంచో పరంపరగా వస్తూ ఇప్పటికీ మన వృద్ధులు చెప్పతూ ఉండే పట్టకథలన్నీ మనవారి సనాతనము లైన విశ్వాసాలూ, జాతీయమనోవిన్యాసాలూ అనేకము యథార్థముగా బోధపడుతవి. ఇవి మనము స్థిరముగా కాపాడుకోవలసిన జాతీయ సారస్వత సంపద. ఇటు వంటివే మన పాతవి పదాలూ, పాటలూ కూడాను. కాబట్టి అట్టి కథలు సొంత కృషిలకు చొప్పుకుండా, పరిశుద్ధముగా,—ఉన్నవి ఉన్నట్టు, విన్నవి విన్నట్టు,—పంపినవారికి ‘భారతి’ కృతజ్ఞత చూపుతూ, వాటిని క్రమముగా ప్రకటిస్తూ ఉంటుంది. ఇప్పటి వృద్ధులతరము గడచి పోతే, తర్వాత అవి దక్కడము కష్టమై విస్మృతవాఙ్మయములో చేరిపోవడము నిశ్చయము. ఏనో కొన్నయినా పోకుండా ఉండాలని యీ ప్రయత్నము. —సంపాదకుడు.

చీనా-రషియాల వైషమ్యము-యుద్ధసన్నాహములు

జయంతి వెంకటకీరీటిరావు గారు

“త్రూపుచీనా లైల్వేనుగూర్చి రషియా వారికిని చీనావారికిని నేమ కల్గిన సంఘర్షణము ఎన్నటికైనను రాక తప్పనది కాదు; అశియాఖండమున పెంపొందుచున్న జాతీయతా విజృంభణమునకు ఇది వేరొక నిదర్శనము.”-గా. కె. ఎం. కెన్వర్థీ గారు ఎం.పి.

పోయిన జూలయి మాసమున మంచూరి యాలో సంభవించిన రషియా-చీనాసంఘర్షణమునుగూర్చి చర్చించుచు పార్లమెంటుసభ్యులగు కె. ఎం. కెన్వర్థీ గారు పైవిధముగ చెప్పుటలో యథార్థమును వెల్లడించిరి. రషియాను సోవియటు ప్రభుత్వమువారిచే పరిపాలించబడుచున్న లైలుమార్గమును చీనా ప్రభుత్వమువారు వశపరచుకొని, అచటనుండు సోవియటు ఉద్యోగులను తరుమగొట్టి, హార్బిను యందున్న సోవియటు ప్రతినిధి కార్యాలయమును ముట్టడి చేసిరి. ఈచర్యకు సోవియటు ప్రభుత్వమువారు కినిసి, ఉభయదేశము లదివర కంగీకరించిన ఒడంబడికకు ఇది విరుద్ధమనియు, వెంటనే తమ దేశీయులను చెరనుండి విడువకున్నచో తగుచర్య గైకొందుమనియు, బెదరించుచు నాంకింగు (చీనా ముఖ్యస్థానము) ప్రభుత్వమునకు తాకిడు పెంపిరి. దానికి ప్రత్యుత్తరముగ చీనాప్రభుత్వమువారు సోవియటు

ఉద్యోగులు తమదేశమున కమ్యూనిస్టు ప్రచారము చేయుచుండుటచే బంధింపబడిరనియు, 1924 సం॥పు ఒడంబడికను రషియానులే నిర్లక్ష్యము చేసిరనియు, రషియాలో నిర్బంధింపబడిన చీనావారిని వెంటనే విడుదల చేయవలెననియు, ఉభయదేశముల సఖ్యమును గూర్చి చర్చింప తా మొక రాయబారివర్గమును రషియాకు పంపుచున్నామనియు వ్రాసిరి. ఈజవాబు సంతృప్తికరముగ లేనందున సోవియటు ప్రభుత్వమువారు యుద్ధ సన్నాహములు చేసిరి. ఉభయదేశముల సరిహద్దుప్రాంతమున చిన్న పోరాటములుగూడ జరిగినవి.

చీనాచరిత్రను గమనించుచుండిన ప్రతి వారికిని ఈచర్య యింతుక ఆశ్చర్యమును గల్గించకమానదు. దక్షిణచీనాయందు ప్రారంభమయి, కీ. కే. డా. సమయటు సేనుగారి నాయకత్వమున మంచూవంశపు రాజులను పడగొట్టి ప్రజాస్వామ్యప్రభుత్వము స్థాపించిన జాతీయ పక్షమునకు రషియామిగుల తోడ్పడెను. చీనా యొక్క జాతీయతాభివృద్ధియందును, యూరోపియనుల నిరంకుశాధికారము నెదుర్చుటయందును జాతీయపక్షము రషియా నాయకులసలహాను సహాయమును పొంది యుండెను. పెకింగు నగరమునందు జాతీయ ప్రభుత్వము స్థాపింపబడి

పరరాజ్యములన్నింటిచే సక్రమప్రభుత్వమని గుర్తింపబడిన పిదప, ఒక్కమారుగ చీనాలో నున్న రషియాదేశీయులపై నిర్బంధచర్యలకు గడంగుట స్థూలదృష్టికి అక్రమముగనే దోచు ను. కాని కెన్నో గారు చెప్పినట్లు ఆశియా యం దలి జాతీయతావిప్లవభణమున కిదియొక నిద ర్యనముగ నెంచి అందుకు తగు కారణముల నరసినచో ఇందాశ్చర్యకరమగున దేదియు నగపడదు.

జాతీయతాభివృద్ధి

పరిశ్రమాభిలాషులును బహువంచి పని జేయగల నమగ్గులును అగు 400,000,000 మంది జనసంఖ్యగల చీనాజాతీయులు విదేశీ యుల జోక్యములేకుండ స్వనమర్థతపై నాథా రపడి యితర దేశీయులతో సరిసమానముగ నుండుటకు నిరంతరము కృషిజేయుచున్నారు. ఆశియాఖండమందలి అన్ని జాతుల కంటె నాగరికతయొక్క ప్రాచీనతయందును, జనసంఖ్య బాహుళ్యమునందును చీనావాసే ప్రాధాన్యము వహింతురు. పడమటిజాతులఅక్ర మణాభిలాష నరికట్టుటయందు చైనీయులు ముందంజవేసిరి. చీనాయందు వలెనే ఆశియా ఖండ మంతటను జాతీయోద్యమము నానా టికి పెంపొందెను. విదేశీయులదాడి నెదుర్చుట యందేగాక ఆధునిక పద్ధతుల ననుసరించి ప్రాచీనసాంప్రదాయముల సంస్కరించి నూత నాభివృద్ధిగూడ ఈ యుద్యమము తోడ్పడి నది. పందొమ్మిదవ శతాబ్దపుచరిత్రయంతయు

స్వాతంత్ర్య సంపాదనకై కావించిన ఆశి యాజాతుల విఫలయత్నముల వర్తనగ నెంచ వచ్చును. ఇరువదియవ శతాబ్దము ప్రారంభము నుండియు చీనాయందును, ఇండియా యందును ఆయత్నములు ఎట్లు కొనసాగుచున్నవియు పాఠకులెఱింగినవిషయమే. కుమ్మరావము నందలి మట్టిని కుమ్మరి తన చిత్తము వచ్చిన రూపమున ప్రతిమల చేయుటకు ఎట్లు విని యోగించునో ప్రాగ్దేశములను అట్లు వినియో గించవచ్చునని పడమటిజాతులవారు దలంచిరి. కాని యామట్టి యించుక కరకుతనము చూప గనే యూరపు అమెరికాదేశములు కినుకచెంది ప్రాగ్దేశీయులు తమయెడ కృతఘ్నత జూపు చున్నారనియు, వారివలన తమకెంతో ముష్ట వాటిల్లనున్నదనియు (Yellow Peril) ప్రచారము జేయసాగిరి. ప్రాకృశ్చిమ సంఘర్షణము ఆశియాఖండమంతటిలో ఇతరదేశము లన్నింటికన్న చీనాయందే ప్రస్ఫుటము కాగలదు. ఆచరిత్ర వివరములన్నియు ఇదివరకు భారతి సంచికలందు వివరింపబడెను. *

రషియా ప్రవర్తనము

నేటి రషియా చీనాతగవుగూడ ఈజా తీయోద్రేకముయొక్క చిహ్నమే. జూల యిలో జరిగిన దర్యలకు ప్రత్యక్షకారణ మెట్టి దైనను మూలకారణము మాత్రము పాశ్చాత్యరాజ్యముల నిరంకుశప్రవర్తనయెడ చైనీ యుల ప్రతిఘటనమే యని అంగీకరింపకతప్పదు. ఆశియాఖండమునందు ఇప్పుడు సోవియటు

* విభవసంపత్సర మార్గశీర్షమాస సంచిక.

పరిపాలన క్రిందనున్న దేశమంతయు రషియా వారిది కాదు. ఇతర విరోధియును జాతులవలెనే రషియనులుగూడ క్రమేణ ఆక్రమించుకొనిరి. పైబేరియాలో నెక్కువ భాగము పూర్వము చీనాసామ్రాజ్యములోనిది. రషియనులు బలవంతముగ పైబడుటచే చీనా లోబడవలసినవైనను, చైనీయులు ఆయా రాష్ట్రములపై హక్కులను అప్పటికి వదలుకొనిరి. కాని శాశ్వతముగ తమ దేశమును అన్యుల వశమొనర్చి మూరకుండురని భావింపరాదు. మంగోలియా రాష్ట్రమును ౧౯౧౧ సం॥ రషియనుజారు చక్రవర్తి వశపరచుకొనెను. అతని తదనంతర మేర్పడిన సోవియటు ప్రభుత్వమువారు చీనా వారి కీ భాగమును విడిచిపెట్టుటకు బదులు మంగోలియాపై తమ అధికారమును దృఢపఱచుకొనిరి. తదనంతరము ౧౯౨౧ సం॥ న సోవియటు సైన్యములు మంగోలియానుండి తీసివేయబడినను మంగోలియామాత్రము చీనా ప్రభుత్వముక్రింద నుండుటకు అంగీకరింపలేదు. సోవియటు ప్రభుత్వస్థానముగూ మాస్కోనగరమున తన ప్రతినిధి కార్యస్థానము నెలకొల్పెను. ఈరీతిగ రషియా మూలమున చీనా మంగోలియా రాష్ట్రమును గోల్పోయెను.

ఇక చీనాలోని ఉత్తరభాగముగ మంచూరియా రాష్ట్రము మూడు దేశములకు అభిలాషప్రాత్రముగ నుండెను. రషియను సరిహద్దునుండి నమ్మదతీరము వరకునున్న యీ రాష్ట్రము నాక్రమించినచో అనుకూలముగ రేవుస్థలమును వశపరచుకొని వర్తకాభివృద్ధి

చేసుకొనవలెనని రషియా యోచించెను. అసలేచిన్న దేశమయి అనేకవిధములగు వర్తకపరిశ్రమాభివృద్ధియు, జనసంఖ్యాభివృద్ధియు పొంది పాశ్చాత్య సామ్రాజ్యములతో సరిసమానముగనున్న జపాను వికాలరాష్ట్రముగ మంచూరియాను తనదిగ జేసికొను టత్యంతావశ్యకముగ నెంచెను. చైనీయులు రాష్ట్రము తమదే యను భావముతో అందు ప్రవేశించి వ్యవసాయాభివృద్ధి గావించుచుండిరి. మంచూరియా రాష్ట్రాక్రమణ విషయమై చైనా జపాను రషియాలకు గత శతాబ్దాంతమున కొన్ని యుద్ధములు జరిగి, తర్ఫలితముగ ఉత్తరభాగము రషియావారికిని, దక్షిణభాగము జపాను వారికి చెందెను. మధ్యగనున్న ముక్డెననుగరము చుట్టుపట్లనుండు ప్రదేశము చైనీయుడగు సైన్యాధికారి చాంగుటూలినుగారి పశమునందుండెను. చాంగుటూలిను మరణించిన పిదప ౧౯౨౪ సం॥ న వీనికుమారుడగు చాంగు ఘలియాంగుగారు ఆప్రాంతమునకు గవర్నరుగనుండి నాంకింగు ప్రభుత్వాధికారమునకు వశమయిపోయెను. అందుచే మంచూరియా యుందిభుజు నాంకింగు ప్రభుత్వమే స్థాపింపబడెను. ఈ నాంకింగు ప్రభుత్వమువారి ఉత్తిరువు ప్రకారమే రషియావారి పరిపాలనయందున్న తూర్పుచీనా రైల్వే ఉద్యోగులగు సోవియటులు అరెస్టు చేయబడిరి.

తూర్పు చీనారైల్వే తగవు

ఈ రైలుమార్గమును జారుచక్రవర్తి గారు నిర్మించిరి. దీని ద్వారా రషియను సేన

లనుపంపి జాపానీయుల దాడి నరికట్టుచుండిరి. తాము వర్తకవ్యాపారములను సాగించి ధన లాభమును పొందుచుండిరి. చీనావారును జాపానువారును ఈమార్గమును వశపరచు కొనవలెనని చూచుచుండిరి. కాని సాధ్యపడ లేదు. జారుపరిపాలన అంతమొంది సోవియటు రిపబ్లికు స్థాపింపబడిన విదప రషియావైఖరి మారుటచే ౧౯౨౪ సం॥న ఈరైల్వేవిషయ మున రషియా చీనాలమధ్య నొకసంధి జరి గెను. దానిప్రకారము రైల్వే పరిపాలకవర్గము నందు నగముమంది చైనీయులుండుట కంగీకరిం చబడెను (అదివరకు చైనీయులు లేనేలేదు). వివిధశాఖాధికారులు రషియా వారగుతో వారి దిగువనుండు అసిస్టెంటు యజమానులు చీనావారును, చైనాను చైనీయులయినచో అసిస్టెంటులు రషియనులుగను నుండవలెనని ఒకంబడికయందలి పరతు. ఈరీతిగ సమాన ప్రాతినిధ్యపు టేర్మాటు జరిగినను సోవియటు ఉద్యోగులు అసమర్థులను కారణమున చైనీ యులనునియమించుట మానిరి. పరిపాలకవర్గము నందలి రషియాప్రతినిధులు నభలకు రాక సర్వాధికారమును రషియను మేనేజరుకు విక చిపెట్టుచుండిరి. రైలుమార్గమును తమపైవ్య ముల రవానాకు వినియోగించుకొనుచు, మం చూరియా ప్రభువగు చాంగ్ హ్సొలినుగారు తమ పైవ్యములకొరకు కోరినపుడు ధన మొసంగినను రైలుమార్గము నుపయోగించ నీయలేదు. అందుచే చాంగ్ హ్సొలినుగా రున్నపుడే రైలు మార్గపు తగవు ప్రారంభమయ్యెను. పేరుకి

పరిపాలనయందు చైనీయులుగూడ భాగస్వాము లయియున్నను, కార్యాచరణయందు తూవ్య ముగ నుండెను. కావున చీనాప్రభుత్వమువారు సరిసమానాధికారమును కోరుచుండిరి. సోవి యటు ప్రభుత్వము సర్వాధికారము వహించి యుండెను. ప్రస్తుత తగవునకు ప్రత్యక్షకారణ మిదియేయైనను, పైన దెలిపినరీతి ఉధయశతుల మధ్య వైషమ్యములు పెంపొందియుండుటచేత నే, యీస్వల్పవిషయముయొద్ద కారణమయ్యెను. ఉధయరాజ్యములు ఒండ్పొరులకు అంత్యసం దేశముల నంపి సంశ్లేష్టచెందక యుద్ధమునకు దిగినవిషయము ముందే వివరింపబడెను.

ఇతర దేశముల పైభరి

అయినను ఇంతమాత్రమున గొప్పయుద్ధము జరుగునని యెవ్వ రెంచుటలేదు. ఎట్టి కమ్యూనిష్టు ప్రచారమునకై సోవియటుఉద్యో గులను శిక్షించుచున్నామని చెప్పుచున్నారో అట్టి కమ్యూనిష్టుల ప్రచారబలముననే ప్రస్తుత మధికారమునందున్న చీనా జాతీయపక్షము వారు నాంకింగు ప్రభుత్వ సంస్థాపనము చేయ గల్గిరి. పైకి కృతఘ్నతగ నగపడునట్టి యీ కార్యమునకు చైనీయులు గడంగుట బ్రటిషు వారి రాజనీతితంత్రముయొక్క ఫలితమని కొం దరు ఎంచెదరు. ఏమన, బ్రటిషు ప్రభుత్వము నకు సోవియటు ప్రభుత్వమునకు ఇప్పుడు సఖ్యముచెడి ఉధయదేశములందలి ప్రతినిధివర్గ కార్యాలయములు రద్దుచేయబడినందునను, (తిరిగి బ్రటిషు కార్మికప్రభుత్వమువారు ఇటీ వల రషియాతో రాజకీయసఖ్యము నెలకొల్పిరి)

అంగ్లేయుడగు సర్ ఫ్రెడరిక్ వైటుగారు చీనా ప్రభుత్వమునకు రాజకీయ సలహాదారుగ నియమింపబడినందునను, అట్లు తలంచుటకు అవకాశము కలిగెను. కాని కేవలము బ్రిటిషువారి ప్రేరేపణచే చీనాప్రభుత్వమిట్లు చేసిననుటకన్న చీనా రాజనీతిజ్ఞుల యుక్తినిగూర్చి యించుక యోచించుట ధర్మము. ఐరోపా మహాసంగ్రామమునందు చేరుట లోగూడ వారు ఇట్టి తెలివితేటలనే యగపరచిరి. చీనాకు లాభకరమగు కొన్ని చరతులకు మిత్ర మండలివారి సంగీకరింపజేసిన పదప యుద్ధము నందు పాల్గొనిరి. తత్ఫలితముగ అదివరకు జాపాను పలుకుబడియందున్న పాంటంగు రాష్ట్రము చీనావారికి సంపూర్ణముగ వశమయ్యెను. చీనాయందలి జర్మను అధికారము పూర్తిగ తొలగిపోయెను. ముందంగీకరించిన ప్రకారము అమెరికా బ్రిటిషు ప్రభుత్వముల వారు చీనాయందలి కొన్ని ప్రాంతములలో తమకుగల ప్రత్యేకసౌకర్యములను వీడకున్నచో అది వారిమోసమును వెల్లడిచేయునే గాని చీనానాయకుల అవివేకము ఎంతమాత్రము కాదు. వైసియులు న్యాయమగు తమహక్కులను ఎన్నటికైన సాధించి తీరెదరు. ఇప్పుడు రషియా నేడుగొన్నటులోగూడ చీనానాయకులు వివేకమును జూపిరనియే చెప్పవచ్చును.

రషియాను ఉద్యోగులు చీనాలో కమ్యూనిష్టుప్రచారము చేయుచుండిరనుటలో కొంత సత్యము లేకపోలేదు. కుమింగుటాంగు (జాతీయ) పక్షమునందు ఈకమ్యూనిష్టుల ప్రాబల్య

మధికమగుటచేత నే అతివాదులు కొందరు మితవాదులు కొందరుగ విభజింపబడెను. మితవాదులగు అధ్యక్షుడు చియంగుకాయీపేకుగారు, విజేతాంగమంత్రి డా॥ సి. టి. పూగార్ల అధికారము ప్రబలుటచే అతివాదులు ప్రక్కకు తొలగవలసివచ్చెను. తమలో తమకిట్టి కలహకారణమయినట్టి రషియావంపర్కమును నడలుకొనుటయే మంచిదని చీనాఅధికారు లెంచిరి. ఉత్తమాధమ తరగతి తగవులను పెంపొందించుచు తమ ప్రత్యేకాధికారమును వీడక స్వలాభమును చూచుకొనుచుండిన రషియా నిష్పట్టుననే యెదుర్చుట యుక్తమని వారు దలంచిరి.

జపానుయొక్క వైఖరిని వారు బాగుగ గుర్తించియుందురు. మంచూరియా యందు జపాను యెన్నడును నిరంకుశముగ ప్రవర్తించనేరదు. తనకుగూడ దక్షిణమున యొకరైలు మార్గ ముండుటచే చీనాప్రభుత్వమును ప్రక్కజెదురుతోనే చూచుచుండును. నేడు రషియా వంతయ్యెను. రేపు తనవంతగునని పెరగొందుచుండును. కాని రషియాకు మాత్రము జపాను ఎంతమాత్రము సహాయము చేయజాలదు. బ్రిటిషు అమెరికా ప్రభుత్వములు రషియా నేవగించుచునే యున్నవి. సోవియటు చర్యలువేనిని సమర్థించలేదు. చీనాప్రభుత్వము వారు నౌకాదళనిర్మాణమొనర్చుటకై బ్రిటిషువారు తోడ్పడుచున్నారు. విమానదళనిర్మాణమునకై అమెరికా ధనసహాయముజేయ సంగీకరించెను. అందుచే చీనాప్రభుత్వాధికారులు

తమ కంతవరకు సహాయపడిన రషియాను త్రోసివేసి వైరము తెచ్చిపెట్టుకొనుటకు సంకోచింపలేదు. జాతీయదృక్పథము ననుసరించి యుక్తి యుక్తముగ ప్రవర్తించిరి. ఎల్లరిచే కంటగింపబడుచున్న రషియా సహాయముకన్న బలవత్తరమగు ఇంగ్లాండు అమెరికాలతో సఖ్యముగనుండుటయే సౌఖ్యప్రదమనితలంచిరి.

వర్తమాన పరిస్థితులను బట్టి చీనా ప్రవర్తనము కొంత లాభకరముగ వోచినను ఆలాభము బహుస్వల్పమైనది. ఈసంఘర్షణమునందు చీనావారే గెల్చినచో చీనాయొక్క ప్రతిభ యినుమడించు ననుటకు సందియము లేదు. రషియాయే గెలుపొందినచో అంతజ్ఞాతీయ రాజకీయములందు రషియాకు విశేష ప్రాముఖ్యము వచ్చును. సోవియటు నెడల గల ద్వేషముతో అమెరికా ఇంగ్లాండులు చీనాపట్ల నెంత సుముఖముగనున్నను స్వలా

భావేక్షనువీడి ప్రవర్తించజాలవు. తమకు ప్రత్యేకాధికారములుగల రాష్ట్రభాగములను వీడజాలవు. అవి వారు వీడినగాని, నానాటికి అభివృద్ధిచెంది అనేకవిధముల ప్రకాశించుచున్న వైసియుల జాతీయోదేకము శాంతించి సంతృప్తిచేకూరదు. తుదకది ప్రాకృత్తిమ జాతుల తీవ్రసంఘర్షణగ కొనసాగ గలదు. అట్టి యువద్రవ మేమియు వెంటనే సంభవించుటకు తగు చిహ్నము లగపడవు. చీనా రషియాలు రెండును జాతీయమితి సభ్యులగుటచేతను, అమెరికా ప్రారంభించిన యుద్ధవిషేధపు శాంతి ఒడంబడికయందు వివిధప్రాంతములవారు సంతకములు తేసినందునను, చీనాయందు వివిధదేశీయులకు సాంతభాగ్యత లేర్పడియున్నందునను, ఎల్లరు కలిసి యుద్ధము జరుగకుండ యత్నించెదరనియే విశ్వసింపవచ్చును. ముందేమి జరుగునో చూడవలసి యున్నది.

నారి

వడ్డాది సీతారామాజనేయులు గారు

వింటికి నారినాఁ బరిభవిల్లును భర్తకు నారి; యొక్కచోఁ

గుంటుగ వంపు నొందియును గొప్ప యడంకువఁ జూపు; నింక నట్లుంటయె కాక లాగుకొనియుం జెలువమ్ముగ వెంట నంటు; నీరెంట నమోఘబంధము గరిష్ఠము, క్రేష్ఠముఁ గాదె రూఢిగఁ.

“మణిద్వీపము.”

నిర్మలత, సరళత, సౌందర్యము

ఇవి అన్నియు మా వర్క్కుషావునందు తయారైన ప్రతి వెండివస్తువునందు గాంచవగును. ప్రతివస్తువు చేతితో తయారైనదే. స్వచ్ఛమైన వెండిచే తయారైనది. అందుమీద మా రిజిస్టరు డ్రైమండ్ ప్రేడ్ మార్కు గల్గియుండును. అదియే దాని నిర్మలత్వమును సూచించును. పనితనము బహు చక్కగా నుండును.

పడుగు మహోత్సవములకు మిగ్గిహమును మా వెండిసామానులతో నలంకరింపుడు. మీయింటికి సూతనప్రకాశమును, మీకు శ్రోత్రవికాసము కలుగును.

మార్కెటునందు దొరకు యిదేమాదిరి వస్తువులకంటె మాచే తయారొనర్చబడినవి శ్రేష్ఠమైనవని మీరే కనుగొనెదరు. తూకమునకు తగ్గ పరిమాణములు గల్గియుండును.

సురాజ్ మల్ లల్లాభ య్ అండు కో.,

బంగారు, వెండివస్తువులు తయారొనర్చెడివారు,

313, ఎన్ప్లనేడ్, మద్రాసు

మా యితర ఆఫీసులు:

బొంబాయి,

కలకత్తా,

రంగూన్,

తిరిచినాపల్లి.

859, కల్కత్తా రోడ్డు

12, లాల్ బజారు పీఠ

184, మొగల్ పీఠ

185, లింగ బజారు పీఠ

బెంగాలు కెమికల్స్ వారి 3 దివ్యోషధములు

అక్వికోటిన్ కాంక్

అశ్రద్ధ వ్యాధి, మందగి
మొదలైన ఉదర సంబంధ
మైన వ్యాధులకు దివ్యోష
ధము. నిత్యము భోజనానం
తరం నేదించిన కలరా ధా
నియగుండ కాపాడగలదు.

వికోటిన్ బిళ్లలు

అక్వికోటిన్ కాంక్ నకు బదులు
తయారైనది. ఒకబిళ్ల నేదించినవెంటనే
బాధ నివారణమగును.

లిక్విడ్

బెంగాల్ కెమికల్ వారిచే తయారైన ఔషధములనే గోరుడు.
మట్టపురకం కొనకుడు.

ఎక్స్ట్రాక్ ఆఫ్

కాల్ మెగ్

లివర్ సంబంధమైన వ్యా
ధులకు నుణమివ్వగలదు. పె
ర్లమెంటు నేదించదగినది.

బెంగాల్ కెమికల్ అండ్

ఫార్మ్యూటికల్ వర్క్సు లిమిటెడ్, కలకత్తా.

మధుమాధివీ

తో బడ పురి గహి తన మందరి వేదకే అంగన తాడి రహియో |
 అంబర నీలమే చోర నిగారని కంఠాకి పీత మ పోయి రహియో |
 చందలా తో నమకే సభి భీరత్తే భోవగరి భజి చోరి చహి యో |
 దేవ మధుమాధవి రాగని హి-హోలీ రాగని చితకే చోపం హి యో ||

[జయభర చిత్రము: దివాన్ బహదూరు చతుర్నజదాసు గోవిందదాసుగారి యనుమతిని.]

కేంద్రరాష్ట్రప్రభుత్వముల ఆర్థికసంబంధములు

కేంద్రరాష్ట్రీయప్రభుత్వముల మధ్య నుండ వలసిన ఆర్థికసంబంధములను గూర్చి దేశము నందు తీవ్రమైన విచారణ చేయవలసిన సమయ మే తెంచినది. ఒక ప్రక్క పైమను విచారణ సంఘమువారు హిందూదేశ రాజ్యాంగవిధాన ములో ఎట్టిమార్పులు చేయుటవనరమో విచారించి రిపోర్టుచేయుటకు సిద్ధముగ నున్నారు; వేరొక ప్రక్క కాంగ్రెసువారు స్వహానిరీతిలో సూచించబడిన పరిపాలనా విధానమును నేరీయు. చే ఆమోదించుకేసి అమలునందుంచుటకు ప్రయత్నములు చేయుచున్నారు; వేరొక ప్రక్క పైమను సంఘమునకు సహాయము చేయుట కేర్పరుపబడిన రాష్ట్ర సంఘములు రాజ్యాంగ ఆర్థికవిధానములందు మార్పులు సూచించుచున్నారు. ఇట్టి సమయములో ఇప్పుడు రాష్ట్రకేంద్రప్రభుత్వములు ఎట్టికార్యములు చేయుట కేర్పాటున్నదో, ఏయే మార్గములనుండి ఏయేప్రభుత్వమునకు ఆదాయము వచ్చుచున్నదో, ఆ ఏర్పాట్లయందున్న మంచి చెడ్డ శేవో విచారించుటయు, ఇకముందు ఆ ఏర్పాట్లలో ఏవిధముగా మార్పులు చేయుట అవసరమో చర్చించి నిర్ణయించుటయు అవసరము.

ఇప్పుడున్న కరిస్థితులలో కేంద్రప్రభుత్వమువారి ఆదాయవ్యయములపై నివర యాజ

మాన్యము హిందూదేశమంత్రి చేతులయందును, ఆతనిద్వారా ఇంగ్లీషు పార్లమెంటువారి చేతులయందు నున్నది. ముఖ్యముగా ప్రభుత్వమునకు పన్నులవలన వచ్చు ఆదాయమును ఖర్చుపెట్టు విషయములో హిందూదేశమంత్రికి సంపూర్ణాధికారము కలదు. అట్లుండుట మన దేశమునకు చాల నష్టదాయకమనియు, దానిని మార్పుట ముఖ్యపనరమనియు నేరుగ చెప్పవక్కరలేదు. మన దేశాదాయమును మన ఇష్టమువచ్చినట్లు ఖర్చుపెట్టుకొనుటకు అధికారము లేకపోవుటవల్లను, ఆ అధికారము ఇంగ్లీషు మంత్రులవల్లములోనివాడగు హిందూదేశ మంత్రి చేతులలో నుండుటవల్లను మన దేశమునకు పూర్తిగా లాభదాయకము కానట్టియు, ఇంగ్లీషువారికి లాభ ముండునట్టియు పనులకు ఈ దేశపుసామ్య ఖర్చుపెట్టబడుటకు అవకాశములు చాల నుండును. కేంద్రశాసనసభ (Legislative Assembly) వారికి ఆర్థిక బిల్లు (Finance Bill) ను చర్చించుటకును, వోటు చేయుటకును అధికార మున్నది కాని వారి అభిప్రాయము ప్రకారము ప్రభుత్వమువారు నడుచుకొనునట్లు చేయుటకు ప్రస్తుత మమలు సందున్న మాంటేగ్యు సంస్కరణముల క్రింద వారికి ఏవిధమైన అధికారమును లేదు. దానికి

మొదటి కారణము హిందూ దేశ ఆర్థిక బిల్లులో
పైస్యమునకు ఖర్చు పెట్టు సామ్యును గురించియు,
పర దేశములతో సంబంధము లుండుటవలన
ఖర్చు సామ్యును గురించియు, పార్లమెంటు
వారికి బాధ్యతగల కొన్ని ఉద్యోగములపై
ఖర్చు పెట్టబడు సామ్యును గురించియు అసెంబ్లీ
వారికి వోటు చేయు అధికారమే లేదు. రెండవ
కారణము గవర్నరు జవరలుగారు ఇచ్చిన వివ
యములను గూర్చి తమ సర్టిఫికేట్ (Certificate)
అధికారము నుపయోగించి ఇవ్వము వచ్చినట్లు
పన్నులను ఎక్కువ చేయుట, తగ్గించుట, తీసి
వేయుట, వాటివల్ల వచ్చు సామ్యును ఇవ్వము
వచ్చినట్లు ఖర్చు పెట్టుట మొదలగు పనులు
జరుపవచ్చును. ఈ సర్టిఫికేట్ అధికారము
అనేక సమయములలో ఇదివరకు ఉపయో
గింపబడకపోవచ్చును; కాని కొన్ని సందర్భ
మైనట్టియు, ముఖ్యమైనట్టియు సమయములలో
తప్పక దాని నుపయోగించుట జరుగుచున్నది.

ఇక రాష్ట్రములోనున్న పరిస్థితులను
విచారించిన, వాటియందు 10 సంవత్సరముల
నుండి ద్వంద్వ ప్రభుత్వ విధాన మమలుపం
దున్నది. కొన్ని శాఖలపై అధికారము శాసన
సభాసభ్యులలో నుండి ఏర్పరుపబడిన మంత్రు
లకును, మరికొన్ని శాఖలపై అధికారము ఇండి
యా ప్రభుత్వమువారికి జవాబుదారీగల కార్య
నిర్వాహకవర్గ సభ్యులకును ఈయబడినది.
మంత్రుల అధికారములోనున్న శాఖలన్నియు
ఆదాయమును తక్కువగాగల్గి వ్యయము ఎక్కువ

చేయవలసినవై యున్నవి. ముఖ్యముగా విద్యా
శాఖ, వ్యవసాయ శాఖ, పశువుల ఆరోగ్య
శాఖ, ఆరోగ్య శాఖ మంత్రుల చేతులలో నున్న
ప్రభుత్వ శాఖలు. ఇవి ప్రజోపయుక్తములును,
దేశాభ్యుదయమును పెంపొందించు శాఖలునై
యున్నవి. వీటిపై దేశాదాయములలో నుండి
ఎంత ఎక్కువ సామ్యు ఖర్చు పెట్టిన అంత ప్రజ
లకు, దేశమునకు లాభము కలుగును. కాని
వాటిపై ఎంత సామ్యు వ్యయ పరచవలెనో
అంతయు వ్యయపర్చుటకు మంత్రులకు అవ
కాశములు లేవు. రాష్ట్రాదాయ మంతయు
మొదటి రాష్ట్ర ఆర్థికసభ్యుని చేతులలోనికి
వచ్చును; అతడు ఏయే శాఖకు ఎంత ఖర్చు
పెట్టవలెనో నిర్ణయించి ఆ ఆదాయమును విభ
జించును. ఆర్థికసభ్యుడు కార్యనిర్వాహకసంఘ
మునందొక పభ్యుడై యున్నాడు. ప్రజోప
యుక్తములగు శాఖలకు మంత్రులు డబ్బు
కావలెనని అడిగినప్పుడెల్లను ఈతడు తన బీద
తనమును ప్రకటించుచు వారికోరికలను నిరాక
రించుచుండును. ఈ పరిస్థితులలో రాష్ట్రము
లందలి మంత్రులు ఏమియు చేయలేనివారయి
ప్రజల అనివృత్తికు వాత్తు లగుచున్నారు. ఇక
ముందు పైన పేర్కొనబడిన ప్రజోపయోగ
ము లగు కార్యములకు ఎక్కువ డబ్బు ఖర్చు
చేయవలసిన అగత్యము చాల గలదు. వాటిపై
ఖర్చు చేయబడిన సొమ్మ ఎప్పటికైనను ప్రజ
లకు లాభము కల్గించునది. ఇప్పుడున్న పద్ధతి
మారి రాష్ట్ర ప్రభుత్వములు తమ ఆదాయము

లను సరియైన పనులకు ఖర్చుచేయుట కవకాశములుండవలెననిన రెండు ముఖ్యమైనమార్పులు జరుగవలసి యున్నవి. ఒకటి, రాష్ట్రములకు పన్నులను విధించుట : వాటివల్ల వచ్చు ఆదాయమును ఖర్చుపెట్టుటకును సంపూర్ణ ఆర్థిక స్వాతంత్ర్య మీయబడవలెను. రెండవది, ద్వంద్వప్రభుత్వవిధానము (Dyarchy) అంతరింపజేయబడి అన్ని ప్రభుత్వకాఖలును ప్రజలచే ఎన్నుకొనబడిన శాసనసభకు బాధ్యులై యుండు మంత్రులయూజమాన్యముక్రింద నుంచబడవలెను. అవగా సంపూర్ణరాష్ట్రీయ స్వాతంత్ర్యము (Provincial Autonomy) ఏర్పాటు చేయబడవలెను. సంయుక్త రాష్ట్రీయలైవ (Federation) అన్ని దేశములందును ఇట్టి ఏర్పాట్లు చేయుటవసరమని ఇతర దేశముల పరిస్థితులు గమనించిన బోధపడును.

సంపూర్ణరాష్ట్రీయ స్వాతంత్ర్య మున్న కాని రాష్ట్రాదాయములను సరియగు ప్రజోపయుక్తములగు విద్యావ్యాప్తి, వ్యవసాయాభివృద్ధి, ఆరోగ్య సంరక్షణ, పారిశ్రామికాభివృద్ధి మొదలగు కార్యములకు వినియోగించుట కవకాశము లుండవు. ప్రపంచమందలి ఇతర దేశములతో మన దేశపరిస్థితులు సరిపోల్చిచూచిన మన దేశమునం దీవనులకై పెచ్చింపబడుచున్న ద్రవ్యము చాల తక్కువ యని చెప్పక తప్పదు. కేంద్రరాష్ట్ర ప్రభుత్వములకు కల్పి వచ్చు సుమారు 220 కోట్ల రూపాయల సంవత్సరాదాయములో ఒక 23 కోట్ల రూపాయలు

మాత్రము విద్యావ్యాప్తికై ప్రభుత్వమువారు ఖర్చుపెట్టుచున్నా రని చెప్పిన దేశమువకు మొత్తముమీద లాభకరమగు పనులకు ఎంత తక్కువ ఖర్చుగుచున్నదో విశదమగును. ఇది వరలో ప్రభుత్వమువారి విషయములపై ఏవిధ మైన శ్రద్ధ తీసికొనలేదనియే చెప్పవచ్చును. కాని మాంటాగ్యు సంస్కరణములు ప్రవేశ పెట్టబడినతరువాత వాటిని గూర్చి ఎక్కువ శ్రద్ధ తీసికొనబడుచున్నట్లు సూచనలు కన్పించుచున్నవి. కాని పైన ఈయబడిన అంకెలు (1926-27 సంవత్సరమునకు సంబంధించినవి) వలన ఇష్టదుకూడ వాటిని గురించి తగినంత విచారణ జరిగియుండలేదనియే చెప్పవచ్చును. మున్ముందు రాబోవు సంస్కరణములలో రాష్ట్రీయ స్వాతంత్ర్యము తప్పక ఏర్పాటు చేయబడునను విషయములో ఎల్లరు నేకీభవించుచున్నారు. సైమను కమిషనువారుకూడ ఇతరమార్పులు ఏమి సూచించినను సూచింపకున్నను, రాష్ట్రీయ స్వాతంత్ర్యమును మాత్రము సిఫారసుచేసెదరనుటకు నిదర్శనములు కలవు. రాష్ట్రీయ స్వాతంత్ర్యము సంపూర్ణముగ ఏర్పాటుచేయుటకు పూర్వము కేంద్ర రాష్ట్రీయ ప్రభుత్వముల ఆదాయవ్యయ మార్గములు స్పష్టికరింపబడి నిర్వచింపబడుట చాల ముఖ్యము.

సంయుక్తరాజ్య విధానములు (Federal Constitutions) గలదేశములలో ఈ నిర్వచన చేయుట ప్రధానమైన మొదటి సూత్రము.

కొన్ని షేడరేషన్లలో, అనగా కనడా ఆర్డ్రీ లియా మొదలగు దేశములలో, ఇట్టి విభజన యుండినప్పటికిని చివర యాజమాన్యము (Final Authority) కేంద్రప్రభుత్వమువారిచేతులలో నున్నది. అమెరికా, స్విట్జర్ లండు, జర్మనీదేశములలో సంయుక్తమైన పరగణాల చేతులలోనే చివర యాజమాన్యమున్నది. కాని అన్ని దేశములందును వీలైనంత సంపూర్ణముగ శాఖాధికారముల విభజన కేంద్ర రాష్ట్ర లేక పరగణాల ప్రభుత్వముల మధ్య ఏర్పాటుచేయబడినది. ఇప్పుడు ప్రపంచమందలి ఇతర దేశములలో జరుగుచున్న విషయములో ఒక ముఖ్యసూత్రము గమనింపవచ్చును. అది ఏదనః ఆర్థికవిషయము లందు రాష్ట్రములకు ఎక్కువ అధికారము (Financial De-centralization) నిచ్చుట, రాజ్యాంగ విషయములందు కేంద్రప్రభుత్వమున కెక్కువ అధికారము నిచ్చుట (Administrative Centralization). హిందూ దేశమునందుకూడ ఈసూత్రము ప్రభుత్వమువారిచే అంగీకరించబడినది. 1871 సంవత్సరములో మొట్టమొదటిసారి ఈసూత్రమును అప్పటి గవర్నరుజనరల్ గు లార్డు మేయో (Lord Mayo) గారు ఆచరణలోనికి తీసికొనివచ్చిరి. అప్పటినుండియు ఈసూత్రమును సంపూర్ణముగ ఆచరణలోనికి తెచ్చుటకును, రాష్ట్రకేంద్ర ప్రభుత్వములమధ్య ఆర్థికవిభజన ఏర్పాటు చేయుటకును అనేక ప్రయత్నములు జరిగినవి. చాల కాలమువరకు కేంద్రప్రభుత్వమువారు రాష్ట్ర ప్రభుత్వమువారికి కొన్ని శాఖలపై అధికారము

నిచ్చి ఆ శాఖలపై వచ్చు ఆదాయమును వారి ప్రత్యేకావసరములను బట్టి ఖర్చు పెట్టుకొన వచ్చునని చెప్పిరి. కొంతకాల మైనతరువాత ఈవ్యవస్థ మార్చి రాష్ట్ర ప్రభుత్వములకు కొన్ని పన్నులు విధించుటకును, వాటివలన వచ్చు ఆదాయమును ఖర్చు పెట్టుకొనుచు ఇంకను ఎక్కువసాము కావలసి వచ్చిన కేంద్రప్రభుత్వము వారిచ్చునట్లును ఏర్పాటు చేయబడెను. రాష్ట్రములకు పన్నులపై వచ్చు ఆదాయములో కొంతభాగము కేంద్రప్రభుత్వము వారి కిచ్చుచుండవలెనని కూడ ఏర్పాటు చేయబడెను. 1912 సంవత్సరములో ఈ విషయమై పునర్విచారణ చేయబడి ఇదివరలో కన్న ఎక్కువశాఖలను రాష్ట్ర ప్రభుత్వముల యాజమాన్యముక్రింద చేర్చుటకు నిశ్చయింపబడెను. కాని వాటిఖర్చు వచ్చు ఆదాయము కన్న ఎక్కువగా నుండుటచే కేంద్రప్రభుత్వమువారు ఆలోచించు పూర్వపుటకు కొంత పొమ్మును ప్రతిరాష్ట్ర ప్రభుత్వమునకు ఈయవలసిన అవసరము కలుగుచుండెను. చివరకు 1919 సంవత్సరమునందు ఏర్పాటు చేయబడిన మాంటెగ్యు సంస్కరణముల సమయములో ఈ మన్యను పూర్తిగ విచారణ చేయుటకును, శాశ్వతమైన ఏర్పాట్లకాకటి సూచించుటకును ప్రభుత్వము వారు మెస్టను ప్రభువుయొక్క అధ్యక్షత క్రింద నొక సంఘము నేర్పాటు చేసిరి. ఆ సంఘమువారు చేసిన సిఫారసులపైననే ఇప్పటి ఆర్థిక విభజన

ఏర్పాటు యున్నది. ఆ సీఫారసు లేనో, వాటి మంచిచెడ్డ లేనో వేరొకచో చర్చించెదము.

ఇంతకుపైన రాష్ట్రములు ప్రజోపయుక్తములగు శాఖలను పరిపాలింపవలసి యుండుననియు, అట్టి శాఖలపై ఎంత ఎక్కువ ఖర్చు చేసిన అంత ప్రజలకు లాభములుండుననియు చెప్పి యుంటిమి. అట్టి శాఖలను రాష్ట్రముల పరిపాలనక్రింద నుంచుటవలన ఆనేక ప్రయోజనము లుండును. ఒకటి: రాష్ట్రములు కేంద్ర ప్రభుత్వముకన్న తక్కువ రాజ్యభాగములపై అధికారము కలిగియుండుటచే రాష్ట్రాధికారులకు ప్రజలలో ఎక్కువసంబంధము కలిగియుండుట కవకాశము లుండును. రెండవది: ప్రజాదృష్టి ననుసరించి ఏ విషయములు ఎక్కువ అవసరములో, ఏ విధముగా సాము ఖర్చు పెట్టిన ప్రజలకు ఎక్కువ లాభము కలుగునో తెలిసికొనుటకు రాష్ట్రాధికారులకు వలె ఇతరులకు వీలుండవు. మూడవది: ప్రజలు తమకష్ట సుఖములను శీఘ్రముగను, తేలికగను ప్రభుత్వమువారికి తెలియఁబర్చుకొనవలె ననిన రాష్ట్ర ప్రభుత్వమువారికి తెలుపుకొనుట కున్న అవకాశములు కేంద్రప్రభుత్వమువారికి తెలుపుకొనుట కుండవు. నాల్గవది: వేర్వేరు రాష్ట్రములలో వేర్వేరుపరిస్థితు లున్నవి. వాటి నన్నిటిని సమగ్రముగ విచారించి తగిన దోహదము చేయుటకు రాష్ట్రీయప్రభుత్వముల కున్న యవకాశములు కేంద్రప్రభుత్వమువారి కుండవనుట సామాన్యవిషయము. ఈ కారణముల

నన్నిటినిబట్టియు ప్రజాసంబంధ మెక్కువగ నున్న శాఖలను ప్రజాప్రతినిధిసభకు బాధ్యులగు మంత్రులచే పరిపాలింపబడు రాష్ట్రములకే ఇచ్చుట ఎక్కువ సమంజసముగా నుండును. ఇతర దేశముల రాజకీయవిధానములను (Constitution) పరిశీలేసి చూచినచో మనము చర్చించుచున్న ఈ అధికారము లా దేశములందుగూడ రాష్ట్రముల చేతులలోనికి వదలు బడినట్లు కనుగొందుము.

ఇంక కేంద్ర ప్రభుత్వమువారి కెట్టి అధికారములుండవలెనను విషయ మాలోచించిన ఈక్రిందివిషయములు స్పష్టమగును. మొదటిది: దేశమున కంతకును సంబంధ ముండునట్టియు, దేశము మొత్తముమీద లాభకరముగ నుండునట్టియు పనులను చేయు అధికారము కేంద్ర ప్రభుత్వమువారి చేతులలో నుండవలెను. వారికి వచ్చు ఆదాయముగూడ దేశమందలి ప్రజలందరికును ఒకేమానదగు విధించుటకు వీలైన పన్నులవలన వచ్చునట్లేర్పాటు చేయబడవలెను. ఈ ప్రధానసూత్రముల నాధారము చేసికొని ఆలోచించిన కేంద్రప్రభుత్వము వారి చేతులలో నుండవలసిన వాటిలో మొదటిదియు, అన్నిటికంటె ముఖ్యమైనదియు దేశసంరక్షణ మై యున్నది. దేశములో శాంతి నెలకొల్పుటయును, పై దేశములవారి బారినుండి దేశమును సంరక్షించుటయును కేంద్రప్రభుత్వము వారి ప్రధాన కార్యము. రెండవది: పరరాజ్యములతో రాయబారములు మొదలగునవి భరు

పుట, విదేశములలో భారతీయుల హక్కులను కాపాడుట మున్నగు విదేశాంగ వ్యవహారము లన్నియు (Foreign Affairs) కేంద్రప్రభుత్వము వారు జరుపవలసినవే. మూడవది: వర్తక వ్యాపార విషయములు: దిగుమతి ఎగుమతి పన్నులను విధించుట, వర్తక వ్యాపారము బాగుగ జరుగునట్లు చూచుట, వర్తకాలకు లాభదాయకమగువిధానము నేర్పాటుచేయుట అను ఈవిషయము లన్నియు ఆ ప్రభుత్వము వారి యాజమాన్యము క్రింద నుండువలెను. నాలుగవది: పాఠశాలలు, కలెస్పీనోట్లు, వాటికి సంబంధించిన ఇతరవిషయము లన్నియు దేశమున కంతకును సంబంధించిన వగుటచే కేంద్ర ప్రభుత్వమువారి క్రిందనే యుండుట మంచిది. ఐదు: రైలుమార్గములు, సముద్రవ్యాపారము మొదలగునవి కూడ వారిక్రిందనే యుండుట సమంజసము పనివారలసమస్య (Labour Problems) ఇంతవరకు మనదేశముం దెక్కువ ప్రాముఖ్యము నహించనప్పటికిని త్వరలో చాల ప్రాముఖ్యమునకు వచ్చునటులలో సందేహము లేదు. ఆసమస్యను దూరద్విష్టితోడను, పట్టుదల తోడను నిర్వహింపవలసిన బాధ్యత కేంద్రప్రభుత్వమువారిపైననే వుండును. ఇవి కాక ప్రస్తుతము రాష్ట్రప్రభుత్వముల యధికారముక్రింద నున్న పోలీసున్యాయశాఖలుకూడ భారతప్రభుత్వము వారిక్రిందనే యుండిన పరిపాలనాదృక్పథము నుండి అనేక లాభము లుండును. ఈ ప్రభుత్వ శాఖలను బాగుగ పరిపాలించు భారము కేంద్రప్రభుత్వమువారి భజములపై నున్నది.

ఆ భారము వారు నిర్విఘ్నముగ మోయుట కును, దేశమునకు లాభము చేకూర్చుటకును వారికి పుష్కలముగ, కాని అదనము కాకుండ, నుండు ఆదాయమార్గముల (Sources of Revenue) నేర్పాటుచేయుట ముఖ్యము. ఏయే ఆదాయమార్గములు వారికీయవలెనో క్రింద విపులముగ సూచింపబడును. ఇచ్చట సూక్ష్మముగ వాటిని పొందుపరచెదము. ఇప్పుడు కేంద్రప్రభుత్వమువారికి ముఖ్యమైన ఆదాయమార్గములు (1) ఎగుమతి దిగుమతి పన్నులు; (2) ఆదాయపు పన్ను; (3) ఉప్పు పల్లమందు పన్నులు; (4) రైలుమార్గములపల్ల వచ్చు ఆదాయము; (5) పోస్టు టెలిగ్రాఫ్ శాఖపల్ల లాభము నైయున్నవి. ఇవిగాక క్రొత్తగ వారిచేతులలోని కిచ్చిన లాభముగ నుండునవి: (1) వ్యాపారపుష్టాంపుల (Commercial Stamps) పై వచ్చు ఆదాయము; (2) ఆ బ్యాంక్ శాఖనుండి వచ్చు ఆదాయము. వీటికి ప్రత్యామ్నాయముగ కేంద్రప్రభుత్వము వారు ఆదాయపుపన్ను (Income Tax) ను రాష్ట్రముల కీయవలసియుండును.

రాష్ట్రప్రభుత్వముల కుండవలసిన అధికారము ఈక్రిందివిధముగ నుండునలెను; అనగా వారి కీక్రిందిశాఖలపై యాజమాన్య మీయవలెను: (1) భూమిపన్ను; (2) విద్యాశాఖ; (3) రోడ్లు, బాటలు; (4) వ్యవసాయపుశాఖ; (5) పశువులు; (6) రిజిస్ట్రీవణ; (7) వృత్తులు, చేతి పనులు; (8) ఆరోగ్యశాఖ, మొదలగునవి. ఇప్పటి విధానము ప్రకారము పోలీసు, న్యాయ, ఆ బ్యాంక్ శాఖలు కూడ రాష్ట్రప్రభుత్వముల

చేతులయందే యున్నవి. కాని పైన సూచించిన ప్రకార మీమామూడుశాఖలును కేంద్రప్రభుత్వమువారి యాజమాన్యమునకు మార్పుట ముందిది. వాటికి బదులు ఆదాయపు పన్ను శాఖను రాష్ట్రప్రభుత్వములకు చేర్చుటవసరము. ఇంక ఈ రాష్ట్రప్రభుత్వముల కేయే ఆదాయమార్గములుండవలెనో ఆలోచింపవలెను. ఇప్పుడున్న ప్రకారమే లాండు రెవెన్యూ (Land Revenue) లేక భూమిపన్ను అప్రభుత్వములకు ముఖ్యధారమై యుండును. దానికి పైగా ప్రస్తుతము కేంద్ర ప్రభుత్వమున కీయబడిన ఆదాయపుపన్ను, రిజిస్ట్రేషన్ పన్నులు, కోర్టు ఫీజుస్థాంపులవల్ల ఆదాయము, సీటిపన్ను, ఇవికూడ రాష్ట్రములకు ఆదాయమార్గములై యుండును. వీటికి బదులు ఇప్పుడు రాష్ట్ర ప్రభుత్వశాఖగా నున్న ట్రియ్యునరీశాఖకు 20 కోట్ల ఆదాయము నిచ్చుచున్న ట్రియ్యు ఆబ్జర్వేషన్ శాఖ కేంద్ర ప్రభుత్వము వారికి మార్పు చేయబడును. ఇటుపైన వీటి నన్నిటిని సూచి కొంత బాహుళ్యముగ చెప్పించెదము.

ఇప్పుడు ఏ ప్రభుత్వమున కేయే శాఖలపై అధికార ముండవలెనో తేలినది. ఆయా శాఖలను సరియైన మార్గమున పరిపాలించుటకు తగిన ఆర్థికబల మున్న కాని ప్రయోజనము లేదు. ప్రపంచములో ఏనికాని ఆర్థికశక్తి లేనిదే కొనసాగనేరదు. అందునను ప్రభుత్వ నిర్వహణమునిర్విఘ్నముగ కొనసాగవలెనన్నను దాని

మీద ప్రజల శ్రేయములు పెంపొందవలెననినను ప్రభుత్వమువారి చేతులలో ఘోషముగ డబ్బుండవలెను. అట్లు లేకపోయినను, డెన్నడబ్బును సరియైన మార్గములలో ఖర్చు చేయకపోయినను ప్రజాసామాన్యమునకు తీరని నష్టము సృష్టపడును. అట్లగుటతో ప్రభుత్వములు రెండుచేతుల అప్పు చేయవలసి వచ్చుటయు, చివరకు గొప్ప అల్లకల్లోల మగుటయు జరుగును. ఈ విషయములు మనస్సునందుంచుకొని ఆర్థికములగు ఏ ర్పాట్లను చేయవలసిన బాధ్యత గలదు. పైన సూచించబడిన మార్గములు ఈ సూత్రముల ననుసరించి సూచించబడినవే.

మన దేశముందు కేంద్ర రాష్ట్రీయ ఆదాయ వ్యయ విభానములకు సంబంధించిన ఏ విచారణగాని సుమారు మూడవవంతు ప్రదేశము నాక్రమించుచున్న స్వదేశసంస్థానముల వేరు తేసి జరుపబడినయెడల సామూహ్యముగ పరిగణించబడనేరదు. స్వదేశసంస్థానముల ఆతర్య ఆర్థికస్థితిగతులతో మనకు సంబంధము లేదు. కాని, ఇండియా ప్రభుత్వపు ఆర్థిక విభానమునకును వాటికిని ఎట్టి సంబంధ ముండవలెను, ఈ ఆర్థిక ప్రణాళికయందు వారిస్థానము నెట్లు నిర్వచించి నిర్ణయము చేయవలెనను సంశయము సూత్రము చర్చనీయములు. ఇంతవరకును అట్టిచర్చకు తగిన అవకాశము లుండియుండలేదు కాని ఈ మధ్యను ప్రభుత్వమువారిచే ఏర్పాటుచేయబడిన బట్లరు కమిటీ (Butler

committee) వారి విచారణసందర్భములో ఈ విషయములు ప్రాముఖ్యము వహించినవి. దీనికి సంబంధించిన ప్రధాన మూలసూత్రములను కొన్నిటిని తెలిసికొనుట ముఖ్యము. (1) బ్రిటిష్ ఇండియా (British India) లోని ప్రజలకును సంస్థానప్రజలకును ఒకే విధముగ ఎగుమతి దిగుమతి సుంకములు సరుకులపై విధింపబడి, ఆ సుంకముల వందరును కలసి చెల్లించుచున్నను వాటివలన వచ్చు ఆదాయమంతయు ఇండియా ప్రభుత్వమువారికే చలామణి యగుచున్నది. (2) నల్లమందు, ఉప్పు మొదలగు ఇండియా ప్రభుత్వమువారికి సంపూర్ణ మనాపలి (Monopoly) గలవస్తువులపై వచ్చు ఆదాయమంతయు ఆ ప్రభుత్వమువారే పుచ్చుకొనుచున్నారని ఆవస్తువులలో కొంతభాగమును పంచియునట్టియు, కొనునట్టియు సంస్థాన ప్రజలకు దానియందలి భాగమును పంచి ఇచ్చుట లేదు. (3) ఒక్క హైదరాబాదు సంస్థానములో తప్ప ఇతరచోట్ల ఎచ్చటను ఆ సంస్థానములకు ప్రత్యేకముగ నాణెములు, కరెన్సీచోట్ల అమలునందు లేవు. బ్రిటిష్ ఇండియాలోని రూపాయిలు, కరెన్సీచోట్ల అచ్చటగూడ చలామణి యగుచున్నవి. దానివలన వచ్చుచున్న కష్టనిష్ఠానములన్నియు బ్రిటిష్ ఇండియా ప్రజలవలెనే వారు కూడ వారి కేమియు అవసరము లేనప్పటికిని అనుభవించుచున్నారు. అసగా రూపాయి విలువ ఎక్కువలయినను, తక్కువ అయినను, కరెన్సీ నోట్ల విలువగలవైనను, పట్టికాగితములేయైనను వారుకూడ వాటినే ఉపయోగించవలసివచ్చు

చున్నది. (4) స్వదేశ సంస్థానములలో గల రైల్వేలు, పోస్టుశాఖల వలన వచ్చు ఆదాయము కూడ కేంద్రఇండియా ప్రభుత్వమువారి ఖజానాలోనికి పోవుచున్నది. హైదరాబాదు మున్నగు కొన్ని సంస్థానములలో వారి ప్రత్యేక పోస్టుశాఖయు, మైసూరు, హైదరాబాదు వంటి వాటిలో ప్రత్యేక రైలుమార్గము లున్నమాట నిజమే కాని వాటియందుకూడ బ్రిటిష్ ప్రభుత్వమువారికి పూర్తిగా అధికారము లేకపోలేదు. హైదరాబాదు సంస్థానములో బ్రిటిష్ పోస్టుశాఖ యున్నది; మైసూరు రైల్వేలలో ఇండియా ప్రభుత్వమువారికి కొన్ని వాటాలున్నవి.

ఇంత ఆదాయమును సంస్థానముల వారి నుండి పొందుచున్నందులకు వారికి ఇండియా ప్రభుత్వమువలన కలుగుచున్న ఎదిరి లాభమేమి? ఇండియా ప్రభుత్వమువారు చెప్పనదేమన, సంస్థానములను వారివైశ్రేణ్యపుల నుండి కాచుచున్నామనియు వారికి, సైన్యపు ఖర్చు లేకుండ చేసితిమనియును. కాని ప్రత్యేకముగ వారికి సైన్యపు ఖర్చు లేకపోయినప్పటికిని, బ్రిటిష్ సైన్యములలో కొంతకొంత భాగమును ప్రతి సంస్థానమును తన సొంత ఖర్చుమీద భరించుచునే యున్నది. ఈ సందర్భములో సంస్థానప్రజలును, ప్రభుత్వములును తమకు వర్తమాన ఆర్థికపుష్కరాట్లవలన చాలనష్టము కలుగుచున్నదని చెప్పటలో ఆశ్చర్యము లేదు. వారు చేయుచున్న త్యాగమునకు తగిన ప్రతిఫలమువచ్చుట లేననుమాట నిజము. ఈపరిస్థి

తులలో రెండుపార్టీలవారికిని అంగీకృతమును, న్యాయబద్ధమైనదియు నగు పద్ధతి నొకదాని నేర్పాటుచేయుట ముఖ్యము. ఈసందర్భములో అనేకసూచనలు చేయబడినవి కాని అన్నిటి కంటెను ఎక్కువ అనుకూలమును, ఎక్కువ మందిచేత ఆమోదించబడినదియు ఏదన, ఇండియా ప్రభుత్వము సంస్థాన ప్రభుత్వములకు ప్రాతినిధ్యము కల ఎగుమతి దిగుమతి పన్నుల సంఘము (Customs Union) నొకదాని నేర్పాటు చేయుట. ఈసంఘమువారు ఆయా మార్గముల నుండి వచ్చు ఆదాయమును ప్రజాసంఖ్యను బట్టియు, నేర్వేరువస్తువుల కొనుబడిని బట్టియు

నేర్వేరు సంస్థానములకును, బ్రిటిషు ఇండియా ప్రభుత్వమువారికిని పంచి యిచ్చుచుండివలెను. హిందూ దేశ భావిపరివర్తనము సంయుక్త రాజ్య విధానమే యని మనము నమ్మిపేర్పాట్లు చేయవలసిన సందర్భములో స్వదేశ సంస్థానముల కొక ప్రాముఖ్యస్థాన మారాజ్య విధానమునం గీయవలసియుండును. అసూత్రము నంగీకరించిన వాటికికూడ తగిన ఆదాయవ్యయ మార్గముల నేర్పాటు చేయవలసియుండును. పైనసూచించబడిన విధాన మాసందర్భములో ఉపయోగ కారిగా నుండును.

మందలింపు

దివాకర్ల వెంకటాచారానిగారు

అంబు జన్మమ నీనుఁ బెండ్లియాడినట్టి-మగఁడు భాస్కరుఁడైనను మతి చలించి యరమర యొకింత లేక నీవలియువకుని-జనపు చేసితి! పెంత నీచము తలంప ?

ఏక్షణమునందు నీవు జన్మించినావో? - నీమనము నూతనప్రియా స్వేషకంబు అడ్డులేనట్టికూర్మి ని న్ననునలించు-నతనియందైన ననురక్త వా? కమలమ!

జనసంబాది ప్రతిక్షణంబు నధి కాశం తెంది లెక్కించుచుఁ గొనిను యాచించె మధువ్రతంబు, నళిని! నీ వో రజోద్భిన్నమై చని యర్పించితి గంధవాహునకు నీ సౌందర్యముఁ, లోకు లే మని నిందించెద? రెట్లు భృంగము నహింసా వచ్చు నీదుష్క్రియఁ?

చేసెద వేమి చేసినను సిగ్గు సమూలము మ్రగ్గఁజేసి, కా బాసు! మధువ్రతప్రణయ భారము పట్టిచె, సిగ్గులేని యీ దాసరి తోడివారలను దాసయి తెచ్చి యమర్పు, నీరసా భాసపు జీవనమ్ము నుతిప్రాతమె? గౌరవముఁ ఘటించునే?

పద్మినీజాతి కాంత కేవలం యొక్క డే-భర్తయని శాస్త్రవేత్తలు పలుకుచుండు
రేమి పాపమొ సీవోకయింతయేని వారకాంతా విలాసము వదలలేవు!

పరమ నిర్మల శాంత జీవనముతోడ-ద్విజకులస్తోత్ర పాత్రయై వెలసినట్టి
తల్లికిని గల్గి కీర్తియు దగ్ధమయ్యె-నీ నికృష్ట ప్రవర్తన నియతివలన.

సిరి పసియించు నా భవన నీమ నిరంతరమొచ్చు నెంచి నం
బరపడు చుంటి నేమొ? మధుపంబులు గాలియుఁ జెంతఁ జీరి యీ
వరుసగ వచ్చునర్చునెడ భాగ్యము నిల్చునె? పెట్టిదాన వె
వ్వరు గమనింతు నీరసమా వచ్చినవేళల నిన్నుఁ బద్మమా.

కృష్ణమూర్తి యతండు సంసారచతురుఁడనుచు నుద్బేదవే గాని యభియువకుఁడు
నిరత మధుపాన మాసింది నిన్నుఁ బీల్చి-పిప్పినేయఁడె యొచ్చు కీ పెట్టి నెవరు.

మలయపవనునియందు వ్యాకులత మాన్చి-శాంతి నిశు పురుషోత్తమ చామ్యుఁడనుచు
చెలిమి గామించు కోరిక గలిగె నేమొ? సారభంబు హరించు తన్మయఁడు గాడె?

కా దనఁబోక వారలకె గౌరవ మిత్తువు, కామసాగరం
బీదెడు వారి కుండవలదే కనుమాటు రవంతయైన నో
నీ! దయితుండు కన్గొనడి సిగ్గుదయింపదె? కాంతుఁ జెంత దా
మోదరుఁడైన నిట్టిగతి మొండితనంబు వహింపఁ బోలునే?

సుందర మూర్తి గాఁ డనెదో? చూచునెడల మిఱుమిట్లు గొల్పు నా
యందునఁ బ్రేమ లే దనెదో? యాతఁ డొనంగిన వైభవంబె నీ
విందఱుఁ జేరఁదీసి తనియింపఁగఁ గారణ మయ్యె గాదాకో
సుందరి! యెంత మైమఱుపుఁ జొచ్చె? నిదంతయు శాశ్వతంబాకో?

పరమ దయాతిరేకమునఁ బాపము నీవొనరించు తప్పు భా
స్కరుఁడు నహించు; నాతని ప్రచారము గల్గిన యంతవట్టె యీ
కరణి విలాసము ల్గనుట కాలవశంబున నస్తమించినన్
మురువు నశించి యెచ్చటనో మూలముడుంగఁగ నొను పద్మినీ!

జగద్విఖ్యాతి గాంచిన మొగలాయీసామ్రాజ్యంలో ఔరంగజేబు కడపటివాడు. జేబు రత్నామ్రాజ్య స్థాపనమొనరించి (౧౫౬౬), యశోవంతుడాయెను. ఆతని పుత్రుడగు హుసేయూసు ప్రతిభాశాలియగు వున్నాడే నోటుచేడి, పౌరణికదేశమునకుఁ బాటి, తన యవసావకాలమున గరరాజ్య సంపాదన మొనరింపఁ జాలెను (౧౫౮౫). ఆతని తనయుడగు నక్కరు పదిమూడేండ్ల ప్రాయముననే రాజ్యభారము వహించి, కష్ట పరంపరల కోహింపక తన రాజ్యము స్థిరపఱచివారిని సామ్రాజ్యమర్పించుకొనెను. రాజసీమలను, నిర్వక్రమును కీర్తి గాంచెను. రాజపుత్ర వారీరత్నగర్భ సంభవుడగు జహంగీరు తన జవకునివలె ఘనకార్యము లొనరింపక, విజభామిని భుజపంజరబంధితుడై శుఖంబుగఁ గాల హరణ మొనరించెను. ఆతని కుమారుడగు హజహాను సామ్రాజ్యరిస్తారకుడై, యపూర్వ భోగభాగ్య సమన్వితుడై, కళాహాసకుడై జగదన్యుర భవననిర్మాతయై తనరి, భువకుఁ భవపుత్రుని కథంబుననే నిజరాజ్య స్వాతంత్ర్యములు నోల్పోయి మరణించెను (౧౬౬౬). ఆతని పుత్రుడే యౌరంగజేబు.

ఔరంగజేబు నిక్కముగ నద్వితీయుడు. ఆతడు తీరించినంతకాల మేపాదుసాయును తీరింపలేదు (౯౧ సంవత్సరములు). ఆతని దైర్యశైల్యము అద్వితీయములు; బుద్ధివైశిష్య మసాధారణము; ఉపాయబల మనంతము; గర్వరహిత నిరాడంబర జీవనము విరుచమానము. ఆతని సామ్రాజ్యదైత్యము మపూర్వము; అట్టి మహనీయుఁడు కఠినుడై, హుఁడుడై, నిరంకుసుడై, హైందవప్రజా కంటకుడై, సామ్రాజ్య జ్ఞాంభా కాంత్యకరత్వముడై, నిరంతర సంగ్రామనిమ్ముడై, సర్వజనాభిమానమూ రుడై మరణించెను (౧౬౮౭). ఆ వృషాఁడేని విశ్వ

నింతక మహాసామ్రాజ్యమంతయుఁ దానే నిరంకుశముగ శాసింపుడు, బ్రహ్మహిత సంస్కారములయొడఁ జూపవల సిన బుద్ధి వైభవమును, అద్వితీయ కార్యదీక్షయును అద్వ ధా వినియోగించి, పరిపాకములు స్వయముగా జరియించియు, దుశకుఁ దనశీలితము వ్యర్థమాయెననియు, దాను మరణించువంతనే తన భూరిపామ్రాజ్యము శిలాఫుటిరె మృద్ధుటమువలెఁ దుక్తునియలుగువనియు నవసానమున గుర్తించి, విలపించి, విశిష్టస్థావయుడై మరణించెను.

ఔరంగజేబు స్వీయరాజ్య విధ్వంసకుడగుటయే గాక, ఆసేను శతౌచలవ్యాప్తంబగు బ్రిటిషు సామ్రాజ్య స్థాపనమునకుఁగూడఁ గారణభూతుఁడాయెను. తాదృశ మహద్విషయ గర్భితంబగు నీ సమాఖ్యచరిత్ర మచ్యో పకసీయము. మొదట నీతని రాజప్రాతినిధ్య మర యుదము.

ఔరంగజేబుయొక్క రాజప్రాతినిధ్యము కదుం గను ముఖ్యము. ఆతని సామ్రాజ్యభారసంరంధరు నొన రింపఁజాలిన దయ్యది. ఔరంగజేబుయొక్క శ్రేష్ఠపాద దులగు దారాషూజాలును, కనిష్ఠుడగు మురాదునుగూడ రాజప్రతినిధులై, సామ్రాజ్యభాగములను బాలించియుండిరి. కాని, ముందు విశేషమును కారణములచే వారియను భవము నిరర్థకమాయెను. ఔరంగజేబు మాత్రము తన యనుభవము సార్థకపఱచుకొని, రాజ్యము పిరభోజ్య మను నూత్రమును స్థిరపఱచెను.

ఔరంగజేబు మహావీరుడు. పదునాలుగేండ్ల ప్రాయముననే తల్లిక్షుణము వ్యక్తమాయెను. పాదుసాయును హజహాను విరోధార్థ మొకసాఁడు యమునానదీ తీరమున మదగజములను బోరాడించెను. గజరాజములు కొంతమారము పాటి వడగొండలవలె డిగొనెను. తద్వి నోద పీక్షకాభిరతుడై హజహా నావంకకు జడలెను. రాజకుమారులు దారా షూజా యౌరంగజేబు లవ్వారు

ధులై యారని మండల నడచిరి. ఔరంగజేబు అమి
 ఖోల్పాసియై యామహాసక్యములను మట్టియై నమిపిం
 చెను. ఆయుధపాణులగు యోధజనులందఱు గొంతవత్సవ
 నిలిదియుండిరి. తలపడిన మత్తేభములు వీడి పరస్పరము
 వెనుకకు మఱల, నందొకటి యాకస్మికముగ ఘోరకార మొన
 రింపుచుఁ గరారోహ్యుక్తు చేపరవలె ఔరంగజేబుపై తీవ్రస్వ
 వఁ బులతెరిచెను. పదునాలుగేండ్ల బాలుఁడయ్యె వారాజు
 పుత్రుఁడొక మహాసగమునలె నిలిచి దానిపై శోకశూలము
 విసరెను. ప్రజాసహాహము లాభీష్టాద్యశక్యము గాంచి
 సంఖ్యోభించి పరస్పరపదఘట్టనం బొనరింపుచుఁ బాఱుదొ
 డిగిరి. చెలరేగిన మదగజమును చెదరించి రాజవంశవన
 కపాయము బోరయవండ్ల మఱింపవలయునని భటులు
 ప్రయత్నించిరి. మత్తగజ మంతమాత్రమున మెత్తఁబడక
 కట్టెనుటంగల వాడుకమును దన పెనుగెలఁదెల్లగఁబఱచెను.
 ఔరంగజేబు మెఱపునలె బుడమి కుఱికి, బుడ్లము దూపి,
 ఆయలికాయమున కభిముఖుఁ డాయెను. ఐనను, అట్టి
 సాహసమునలనఁ బ్రయోజనమేమి? కాని యంతలో
 సాహాయ్య మరుచెంచెను. ఆతనికింటె రెండు సంవత్సర
 ములు పెద్దయగు భూటా జనసంఖ్యోహములను తీల్చుకొని
 నచ్చి, తన శూలఘాతమున మదగజమును బొవ్వఁజేసెను.
 అశ్వమండలో డెదర, వారెడు భూపరమఁ డాయెను.
 అంతట జయసింహుహారోర తేలించి యొనుగను గారింపఁ
 గడఁగెను. సాయుధులగు పైనికులుగూడ రయమున
 రాదొడగిరి: ద్వితరదము మేఘసన్నిభముగ గర్జింపుచు
 నటనండి పొతెను. పాజహామ తన తనయుని మన
 మలర వారింగన మొనరించి, ఆతని దైర్యసాహసములు
 సగర్వముగఁ గొనియాడి, బహుమాన (వీరుఁడు) అను
 తిరుదమును, పెక్కు బహుమానములను గూడ వాతని
 కొనంగెను.

ఔరంగజేబు క్రిమంతుఁ డగునని వాఁడే తెల్ల
 మాయెను. కష్టతరమున చక్కను దేశపరిపాలనమున
 కారెరి దయాదృఢేయవలయునని పాదుషా యోచించి,
 యుద్ధానుభవ మలవడఁ జేయుట కాతని బుందేలాయుద్ధ
 మునకు (౧౬౩౫) సేనాధ్యక్షునిగ నియమించెను. అతఁ
 డాసమరమున బొవరించిన దేమియు లేదు. రంగమున
 కారెడు దవ్వన నుండెను. ఆతని నాయకత్వము వామ
 నాత్రము. ఆరిలేజీన సేనానులే కార్యభారమునహించి,
 పాదుషా యధికారము ధిక్కరించిన బుందేలానాయకుని
 గురుభూరసింహునిఁ దఱిమి తఱిమి నధించి, రాణివాస
 మును గఱుగఁబట్టి, క్షతగాత్రయై మరణించిన రాజు
 మహిషినిదప్ప రక్షింప యా కోమలవారీజనంబులను
 మొగలాయాదీగముమహాలంఘనఁ గొంపోయిరి. పరపురు
 షదర్శనముకంటె బుడ్లప్రసారమునే స్త్రీతికరముగ
 వాకాంక్షించు క్షత్రీయ నూనిపీములు దుష్ప్రసాంపు
 మ్నేష్టమర ములంబించి, ప్రేమమామ్యులగు పురుషులకుఁ
 గామభోజ్యులై నీరతిను జీవన మొనరింప వలసిన
 వారైరి. 1 అత్యల్పనయస్కులగు బుందేలారాజవంశులు
 మహామృతీయ మతావలంబన మొనరింపవలసి వచ్చెను.
 చైత్రలవారతఁ బడకుండ తప్పించుకొని పాతీ గోలుకొండ
 దేశమున నడంగియుండఁ దలంచిన ఉదయభానుఁ డను
 రాకొమరుఁడును, విశ్వాసబద్ధుఁడగు తద్రాజ్య మంత్రి
 యును వాఙ్మలలచే పాజహామ కప్పగింపఁబడిరి. వారు
 స్త్రీయమతివిసర్జన మొనరించుటకు నిరాకరింపఁ, స్రూర
 ముగ నధింపఁబడిరి. తన ప్రియతనయుఁ డాహ్వనించుటచేత
 పాజహామ బుందేలా రాజధాని కరుదెంచి, నిజమతాభిమా
 నము వ్యక్తమునట్లు దేవళంబులను బడఁగొట్టించి, కొన్ని
 తిని మసీదులుగ పంపించి, అన్ని యొనరించినను
 కించిదభిమాన మెఱుంగక యుద్ధారంభమునుండియు నిజ
 దేశవిధ్వంసమునకుఁ దోడ్పడిన దేవీసింధున² గొండొక

1. "A more terrible fate awaited the captive ladies who survived: mother and daughters of Kings, they were robbed of their religion, and forced to lead the infamous life of the Moghul harem to be the unloved playthings of their master's passion for a day or two and then doomed to sigh out their days like bondwomen, without knowing the dignity of a wife or the joy of a mother." J. N. Sarkar's Aurangzebe, Vol. 1, p. 27.

2. ఈ రాష్ట్రరాజ్య మును దేవీసింధునకే రామసియుండెను. కాని, జహంగీరు వానిపాత్యము గణింపక, తద్వంశి జాఁదను, తన కిష్టాఁడును నగు వీరసింధు దేవున కారాజ్య మొసంగెను. ఆతని పుత్రుఁడే గురుభూరసింగు.

విభాగమును 'సుర్భా' రాజ్యసింహాసనమున నిలిపి, లెక్కలేని ధనకనకవాహనంబులం గొని హాసవాసనుడై నిజ రాజధానికి మఱియెను.

బేరంగజేబుయొక్క రాజప్రాతినిధ్యము ౧౬౩౬ నందుఁ బ్రారంభమాయెను. ఆతఁడు రెండు సార్లు దక్కనునందును, నుజరాతు, బాప (హిందూదేశమున కప్పల మధ్యాసియా యందలి యొకదేశము), ముల్తాను దేశములందును మొత్త మిరువదిరెండు సంవత్సరములు ప్రతినిధిగ నుండెను. మూర్ఖాభిషిక్తులగు భూమికు లంత కాలము రాజ్యపాలన మొనరించుటయే సాధారణముగ దుర్మఱము. ఇందు దక్కనునందలి రెండవప్రాతినిధ్యము ముఖ్యతము. తద్విషయము విపులముగఁ బ్రసంగించుటకు ముం దిరవలెను. ఇందులను లక్షువుగఁ బరామర్శించుట.

బేరంగజేబు పదునెనిమిదేండ్ల ప్రాయముననే దక్కనుదేశమునకుఁ బ్రతినిధి యాయెను. ఈ ప్రాతినిధ్య మెనిమిదిసంవత్సరముల కాల ముండెను. తదుద్వ్యంగ భారము వహించిన యొక సంవత్సరమునకే యాతని వివాహ మధికవైభవముగ జరిగెను. అహమ్మదునగర రాజ్యమును బూర్తిగ స్వాధీనపఱచుకొనుటకప్ప ప్రశంస నీయదును విషయ మెద్దియు నీకాలమునసంభవముకాలేదు. అల్పధూనాగుల నొంది యారెండు కప్పములను, గాను కలను గొనుచుండెను. బుందేలాయుద్ధసమయముననే యారంగజేబు దశసహస్రపైన్యమున కధివాగుఁ డాయెను. ఇయ్యది గౌరవప్రదమగు పదవి. ప్రతినిధియైన చఱు సటి సంవత్సరమే యాతని పదవి పండెండు నేలకుఁ బెంపుడేయఁబడెను. చుట్టిరెండు సంవత్సరములలో వారెండు పదునైదువేల పైన్యమున కధీకుఁ డాయెను. అపారశక్తి సామర్థ్యములు గల యారంగజేబు తన జనకుండగు పాదుషా యభిమానమునకుఁ బాత్రుడై దినదిన ప్రవర్ధమాన గౌరవ సంకలితుఁ డగుచుండెను. కాని, అట్టికాండేలాకో, యాకస్మికముగా రాజానుగ్రహము గోల్పోయి పదమూడుఁ డాయెను. ఆతఁడు విరాగియై యుద్వ్యంగ

త్యాగ మొనరించెనని కొందఱు భావించుదురు. అటుగాక, యుద్వ్యంగమునుండి పాదుషా తనుఁ దొలగించునని యెఱింగియే యారెండు పదవి దొంగనని మఱికొందఱు తలంతురు. కాని, ఇట్టికారణము లసమంజసములు. శ్రేష్ఠ పుత్రుఁడును, సదా లెండ్రెచెంగటనే యుండువాఁడును వగు దారా యమాయాపరుడై, యారంగజేబుపై వశి మానము వహించియున్న సాజహానుయొక్క మనకు విఠీచె ననుట విశ్వసనీయముగఁ గాన్పించును. ఏమైనను, బేరంగజేబు ౧౬౪౪ లో మద్వ్యంగరహితుఁ డాయెను.

ఆసమయమున నారెండు రాజధానియందే యుండెను. బేరంగజేబు కేలేరవలసిన యవసరము విచారించుచును. పాదుషా శ్రేష్ఠపుత్రుని జహానారా బరస్మరణీయురాలు. ఈమె పితృభక్తి నిక్కముగ నాదర్శప్రాయము. 'తాజుమహాలు' నామధేయయగు తనజనని తీవ్రమమఁ బాసినదాది ఈకన్యయ పితృసేవా పరాయణయై యాతని కొకలోపము రావీక సర్వవిధముల వరయఁ దొడఁగెను. తుదకు వాహతభాగ్యుండు సువర్ణ పంజరాంతర శుకరాజమునలెఁ దన యంతిపుత్రంబునఁ గుండవలసిన సమయమునఁగూడ నాతని పీడక, ఆదయాస్వరూపిణి తన వృద్ధజనకుని కష్టములందుఁ బాల్గొని, ఆతని చరచుదశే సాధ్యమగుతీరున శుకరమొనరింపఁ బ్రయత్నించెను. ఆయమ పితృభక్తియే గాక, బంధుపోషణము, దీనజనరక్షణముగూడఁ బ్రసిద్ధములు. జహానారాప్రేమ నిర్వక్రము, సముద్రమువలె నసంతము, శేవలము నిరుపమానమని వక్కాణించుట కొక యుదాహరణ మీయఁదగును. భ్రాతృరుధిరాన్తవ మీఁది వృద్ధ జనకుని తొక్కులు విఠిచిన యారంగజేబుపైపైన నామె దీర్ఘక్రోధము వహింపక, తాను క్షమించి, తనజనకుని గూడ క్షమింపఁజేసెను. జహానారా యొకనాఁడు దుర్గముననే తన మందిరమున కరుదెంచుచుండ, విధివశమున నామె చెఱుంగు దీపచుంట్టుకొనిను. పరిచారికలు వెను వెంటనే యున్నను, సుగంధబంధురమగు నామె మేల్లు పూలులు భగ్గన మండెను. ఉజ్జ్వలజ్వాలామాలికాపరివృతయగు తమదేవిని ఆలింగనమొనరించి రక్షింపఁగడఁగిన చెఱులు బాధ నొందిరే గాని తదుపద్రవము మఱియెఱుక

పోయిరి. తన సాహాయ్య మునుదెంచునప్పటికి ఆకోమ
లాంగి వెన్ను, ప్రక్కలు, భుజములును గాలిపోయెను.
అదుర్వార్త తెలిసినంతనే యోరంగతేలు సంక్షుభితమున
స్ఫుండై నిజసోదరీసంవర్తన మొనరింప రాజధాని కరు
దెంచెను. అరుదెంచిన యొక మాసములోపుడనే ఈతఁడు
పదమృతుఁ డాయెను.

జహానారాయచక్ర బరికించి యనంతర మారంగ
తేలు చరిత్ర యరయుండను. ప్రసిద్ధులగు రాజవైద్యులు
తమ శక్తికొలది పాటుచడిరి. చక్రవర్తి లెక్కలేని
దానధర్మములు చేయించెను. పాదుషా బాహ్యజలార్ద్ర
నయమండై, వినమ్రుండై, ముకుళితహస్తుండై, యమదినముఁ
జాలకాలము మోడకటించి దైవమును బ్రార్థించెను.
కాని, దైవప్రార్థనమును దానధర్మములు, భీష్మగర్భల
కాశలముంగూడ నిరర్థకమాయెను. వాలుగుమాసముల
పర్యంత మాహేమగాత్రి మరణదేవతాకరబద్ధయై యుం
డెను. అంతట వైద్యవిద్యాపరివయ మెఱుంగని బానిస
యొకఁడు దైవవశమున నొక లేవనముఁ బ్రయోగింపఁ
బాదుషాసందన బాసపడెను. షాజహాను సంతోషము
నకు పేర లేదు. తానే గాక సామ్రాజ్యమంతయు వాసం
దమగ్ను మగునట్లు లాతఁ డొకమహోత్సవము నలిపి
రాజోద్యోగులందఱకు బహుమానము లొసంగెను. కేద
లు ధర్మములు వడసిరి. మృత్యుంజయ యగు జహానా
రాకుఁ బదిలక్షలు విలువచేయు నపూర్వాధరణములను
జనకుఁ డొసంగెను. అన్నిటికంటె మనవ్యాసమునకు
సంబంధించు నుపాద్యక్షయ మెద్దియన, జహానారా
బ్రాతృహితాభిలాషిడయై తన జనమనస్థింపఁ, బదమృ
తుండైన యోరంగతేలునకు ముగడ మద్యోగభాగ్యము
సగౌరవముగఁ బ్రాపించెను.

యోరంగతేలు మఱుపటి సంవత్సరము (౧౬౪౫)
గుడరాకు దేశమునకు రాజప్రతినిధిగ నియోగింపఁబడెను.
ఆతఁ డట నుండినది కందుసంవత్సరములే యైనను, రాజ
తాసన మెఱుంగక మొఱివలై యుండు నాప్రబాళిని
నొక్కి, పరిపాలనాదక్షుడని ఖ్యాతిగాంచెను. షాజ
హాను సంతుష్టాంతరంగుండై యాతని వేతనము విరివిగ

హెచ్చించుటయే గాక, కష్టతరమును 'బాబు' యుద్ధ
మున కారని నాయకు నొనరించెను (౧౬౪౭). బాబు
దేశము భరతఖండమున కవ్వల మధ్యాసియా యందున్న
దని వెనుకఁ జెప్పియుంటిమి. ఆదండయాత్ర పాదుషా
యేల తలపెట్టెనో స్పష్టముగఁ దెలియదు. మొగలాయీ
రాష్ట్రమును వాళ్లనుసానమున పత్తిరముగనున్న యీ
దేశము సారవంతమైనది కాదు. దేశమునందలి చాల
భాగము పర్యవశయమై, దారిద్ర్యులయమై, యల్పజ
నావాసమై, యనాకర్షణీయమై, హేయముగ నుం
డెను. కాని, అయ్యది ప్రళయ మొగలాయీసార్య
భౌముడగు జేబరుపకుఁ జెందియుండెను. అది యొక
కారణము గానోపును. లేదా, కేటలును అగీషయే కావ
లయును. ఏమైనను, అది యొక యుక్తాప్రయత్నముని
పర్యవసానమునఁ దెల్లమాయెను. లేవయిం దావంతయు
లోపము లేకుండ నారంగతేలు సమరకార్యము క్లాఘా
పాత్రముగ నిర్వహించెను. ఆతనికిమాలమే దగు మేటి
గాంధీర్య మొకయొడఁ బ్రదర్శించి యోరంగతేలు కాల
వృథాలుని సహితము మ్రావ్వడఁజేసెను. యుద్ధ మతి
తీవ్రముగ నుండెను. ఇరుబలంబులును హోరాహోరి
పోరాడుచుండెను; అంతలో సాయంసమయ ప్రార్థ
నావనర వరుదెంచెను. తన యుద్ధోగులు భయరిత్య
లులై చుదలి వారించినను వినక, తనతొందరపాటుడగు
నావీరుడు తనయేనుఁగు దీప్తి, తివాచి బూచి, మోడ
కటించి, హోరతరయుద్ధ మదెప్పుటనో జరుగుచుండునట్లు,
నిశ్చలచిత్తుండై, దైవదీంతో నిమగ్నుండై, రథమస్తానము
యథావిధంబున నొనరించెను! వైరు లా విపరీతదృశ్యము
గాంచి హాహాకారము లొనరిందిరి. అట్టి వ్యక్తితోడఁ
బోరాడుట యార్చునివాళకరమని తచ్చేవాగవుఁడు యుద్ధ
మాపుచేయించెను. కాని యీ రణములన హెండన
ప్రభుత్వమునకు వాలుగుకోట్ల రూపాయలు ఖర్చయెను,
ప్రతిఫలము మూత్రము కూష్యము. రణరంగమున వైరువం
దల ముందియును, మంచునకుఁ దాళఁజాలక యైదువేల
ముందియును దెగటారిరి. మరదేశేవుఁ బట్టిమాలైర పర
గణాలు దాటి యన్యదేశాక్రమణ మొనరింపఁగడంగు

సామ్రాజ్య తత్వ మిట్లులే దారుణముగ సంకట పడును.*

కాశ్మీర యుద్ధానంతర మారంగజేబు ముల్తానుదేశ మునకు బాలిగడాయెను (౧౮౪౮). ముఱుసటి సంచ ర్సరము సింధుదేశముగూడ నాతనిచేతికి వచ్చెను. పన్య గ్రములవలె విచ్చలవిడి జరించు నచ్చటి 'యాగ్ఘను' 'బెలాచీ' బాతులను లోబఱచుకొనుట కష్టతమము. బొరంగజేబు సముచితకాతన్యము పహించి కొంతవఱకు గృతకృత్యుఁ డాయెను. దేశమునందలివర్తక మభివృద్ధి పఱుప నెంచి, సింధునదీముఖమున నాతఁ డొక నాకా యము నిర్మించెను. కాని యాప్రాతినిధ్యము నాలుగు న్నరము లున్నను, రెండుసారు లాతఁడు దేశము వీడి కాంధహారు ముట్టడింపవలసినవాఁ డగుటచేత నాపరిపాల ను రాజించుట కసకాశము లేకుండెను. ఒక్కసంగతి దలంపవలయును. తనకు పన్నువేరనమును. ఇతర రాజకు లను ఇతరులవలె నాతఁడు నిశ్చేషింపక యధికతర పైన్య న్యయమునకు వినియోగించెను. కాని యిందుచలన నొక నష్టము నాటిల్లెను. ఒకపు డాతఁడు భవము చాలక తన జనకు నర్థింప, నాతఁడు ముఖుండై విముఖుఁ డాయెను. ఐనను, షాజహా నాతని చాకచక్యము రెజింగినవాఁ డగుట చేతఁ 'కాంధహారు' ముట్టడి కాలినీ నియోగించెను.

కాంధహారుదుర్గమును మొగలులు మూడుసారులు ముట్టడించిరి. రెండుసారు తొరంగజేబును, మూడవసారి యువరాజును దారాయెను నేనాధిపత్యము వహించిరి. ఇట్టి బృహత్ప్రయత్నము లొనరింపవలసిన యవసర మొద వించిన కాంధహారు సంపాదన మశ్యంతావశ్యకమై యుం డవలయును. పెరసియా యాగ్ఘస్థాన దేశములకయ్యది నడుమ నున్నది. ఆదుర్గము తన యధీనమున నున్నఁగాని యాగ్ఘస్థానమునకు కేసుము లేదు. మఱియుఁ బెరసియా దేశమునుండియు, మధ్యాసియా దేశములనుండియు హిం మాదేశముపై దండెత్తు భయంకరవైరులు కాంధహారు మీదుగనే రావలయును. ఆదేశ మాతీరున స్థలప్రాముఖ్య సమన్విత మగుటయే గాక, ప్రసిద్ధవాణిజ్యపథంబై, భవ

సమృద్ధమై, సారవంతమై, శోభాయమానమై, యెంతయు నాకర్షణీయముగ నుండెను.

అట్టి కాంధహారు దేబరుకాలమునుండియు మొగ లాయీ పెరసియా రాజ్యములు పరస్పరముఁ బ్రాయశ్ ముగా మాటుచుండెను. షాజహాను రాజ్యాయాధుఁ డగు నపు డయ్యది పారసీకపాస్తగతమై యుండెను. కాని, ఆ దేశముఁ బాలించు పారసీకసేనాని యేలాకో, తనోజినిఁ దలంచి ధీతిల్లి, తపషాయవిమోచనమున కొక్కటియే యుపాయ మని యెంచి, తనయధీనమున నున్న దుర్గమును మొగలుల కప్పగించెను (౧౮౩౮). షాజహాను పరమానందభరితుండై వాని కత్యున్నతపదవి యొసంగి విశేషముగ గౌరవించెను. అసలే కడు బలవంతముగు నాదుర్గమును బాదుషా యింకను దృఢపఱచి యభ్యు ముగ నొనరించెను. కాని, పోయిన దుర్గము మగుడ సంపా దింపవలయునని పారసీకులు సంకల్పించి, సముచితసన్నా హము లొనరించుకొని, ౧౮౪౮లో నావంక బయల్పె డలిరి. వారిప్రయత్న ములగుఱించి షాజహానునకు ముందు గనే తెలియవచ్చెను. ఐన నాతఁడు మందబుద్ధియై దుర్మంత్రము లాలించి, దుర్గరక్షణార్థము వలయు పైన్య ములు సకాలమునఁ బంపకపోయెను. అసమర్థుఁడగు నా దుర్గపాలకుఁడు వైరిదమానికహములఁ గాంచి భయభ్రాంతుండై, యొక్క లక్ష పైన్యమునైనను దృఢీ కరింపఁజాలు నామేటికోటను వైరులకప్పగించెను. అట్టి ఘోరము సంభవించునని బొరంగజేబుఁగఁడు. తమ దుర్గమును ముట్టడించిన శత్రువులను జెక్కాడుటకు మాత్రమే యాతఁ డాయత్తపడి యరుడెంచెను. కాత్ర వాధీనమైన తమ లైను దుర్గమును ముట్టడించుటకు వలయు శత్రువు లారనివద్ద లేవు. కావున, నావీరుఁడు భగ్న మనోరథుండై వెనుదిరుగవలసినవాఁ డాయెను.

కాని, శత్రుసంహార మొనరించి యాదుర్గము స్వాధీనపఱచుకొనినఁ గాని తన గౌరవము పునఃప్రతిష్ఠి తము కానేరదని యెంచి, షాజహాను భూరితిరప్రయత్న ము లొనరించెను. అవంతర మాతఁ డొరంగజేబు నొక్క

* "Such is the terrible price which aggressive Imperialism makes India pay for wars across the north-western frontier." J. N. Sarkar.

నివేగాక, తపఃప్రధానమంత్రియగు పాదుల్లాఖానునుగూడ నేవాగ్యకునిగ నియమించెను. మొగలాయీ సైన్యములవలన బలపమిర్వికములయి, దృఢకేరెన్నీ దళసాహాయ్యములై, విజయోత్సాహములై, దురాసవదుర్గాక్రమణాయత్నములై మునుడ చాడివెడలెను. కాని, విజయ మీ సారాయును తేహారకపోయెను. ఔరంగజేలుమాత్రమం దులకు తాద్యులు గాఢవి గ్రహించుచును. ఆరవి తోడి నేవాగ్యకుండను ఖానుడే సర్వసేవాధిపతియై యుండెను. పాదుషా యాతనిని విశ్వసించెను. ఆరవి యనుచుతి లేకుండ యారంగజే వేమి చేయుటమను అవకాశము లేకుండెను. ఆరవియేమి పుష్పంధముగఁ జరింపఁ జాలక, కాబూలువందు విడిపియింపిన పాదుషాయొద్దల కదురుమాడవలసినవాఁ డాయెను. మఱియు, పారసీకుల రణకౌశలము శ్రేష్ఠము. మొగలాయీ శత్రుత్వము వందుఁ బాశ్చాత్యులుగూడ వచ్చును, అయ్యది కాల్రవ

శత్రువులముందు వీరసముగ నుండెను. ఇట్టి కారణము చేరఁ గాంధహోరుదుర్గాక్రమణము మొగలుల కసాధ్యమాయెను. మఱునటి సంవత్సరము యావరా జను దారా సగర్వముగ సర్వసేవానాయకత్వము వహించి, తపఃజవహరును సంతోషించువట్లు మహార్తీరసైన్యసమన్వితుడై గంభీరముగ బయలుదేలి, కుదప గరిగద్యయభోదముడై వెనుదిరిగెను.

లాభ మణుమాత్రము లేని యామాఱు దాడులకును బండ్లెందుకోట్ల రూప్యములు ఖర్చాయెను. కాని, ప్రజాభిప్రాయ మరయక కేలము విరంభకముగఁ జరింపఁ ప్రభుత్వ వేమి యొనరించును కెల్లముగదా.

మొగలాయీ ప్రతిష్ఠ భగ్నమాయెను. సావిమ్మిరణముగ సారంగజేలుపైఁ గోపించి, వారని దక్కనుదేశపాలవమునకు నియోగించెను.

నిరాశా విరాగము

అల్లింరాజు రంగనాయకులు గార

నీవినిల విలోల నేత్రాబ్జయుగములో
సురభికొముది మెరసి పోనలై వానలై
కురిసి మధుధారలై విరిసి ప్రవహించి, నా
శిథిల హృదయముఁజొచ్చి చివురెత్తఁజేసి, విరి
యించి వెలయించి కల లెన్నేని గాయించె;
శారదోజ్జ్వల పూర్ణిమారమణివో, చైత్ర
శృంగారతను వల్లరివో, యువఃకాంతవో,
తరళప్రవాణ సంధ్యామనోరమ వేమొ?—

సంతతి విషాదతప్త వాసంతికాంత
రంగుదిది; గ్రీష్మదాహాన రగిలిరగిలి
మంటలెగయు నెడారి; ఇమ్మాననమున
మోదపూర్ణామృతభరమ్ము మోయలేను!
ప్రణయమయమూర్తి! నీమధుర ప్రళాంత
మోహనాలోకనముల, నామోడుటెడఁద
నుండి మరలించుకొని నన్నభిండ వేద
నా విభీతాగ్నిలో ప్రేగిపోవనిమ్ము!!!